

IRODALMI
MŰVÉSZETI
TUDOMÁNYOS
ÉS
HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Paksi Tükör

XXX. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM, 2023 JÚNIUSA

ÍZELÍTŐ

Petőfi nyomában

Palágyi Menyhért és Petőfi

Bohus Antónia, Világos
nagyasszonya

Pozitív nők napja – 2023

Kernné Margó versei

Fény és árnyék

Takácsné Tóth Márta versei
és fotói

A természet terített asztala

A vásárok folklorisztikus
jelensége

A volt nyugdíjasok háza

Száz éves a magyar mérnöki
rendtartás törvénye

Könyvajánló

Online is elérhető
a Paksi Tükör

200 éve született
Petőfi Sándor

Lovásziné Anna

Irodalmi séta Petőfi nyomában

Játékos vetélkedőre, irodalmi sétára hívta az érdeklődőket március 15-én az Atomerőmű Nyugdíjasklub Egyesület szervezője, Kókai Péter. A Petőfi nyomában című programmal Petőfi Sándor születésének kétszázadik évfordulójára emlékeztek a nemzeti ünnepen.

A vetélkedőre családok, kis csoportok jelentkezését várták. A 3 km-es séta az Atomerőmű Nyugdíjasklub Gesztenyés úti klubhelyiségétől indult és oda is tért vissza, ott fejeződött be. A játékban 43 versenyző vett részt, a 11 évestől a 72 évesig. A program 25 segítő közreműködésével zajlott. Induláskor a csapatok egy térképet kaptak, ami megmutatta az útvonalat, jelölve azokat a helyeket, állomásokat, ahol feladatlapok várták a versenyzőket.

A feladatokat szabad sorrendben teljesíthették a játék résztvevői, és bármiféle segédeszközt felhasználhattak.

Néhány helyen Petőfi életével kapcsolatos képpel is találkozhattak, amit, ha figyelmesen megnéztek, és elolvasták rajta a szöveget, akkor nagy segítséget kaptak a megoldáshoz. Mindeközben sok érdekességgel találkozhattak, új ismeretekre tehettek szert. Megtudhatták, hogy Petőfi mikor választott csillagot Erzsikével, és azt is, hogy újra hoz termést az a körtefa, amely alatt utolsó estétjét töltötte a segesvári csata előtt.

A lapokon szokatlan módon megjelenített, hiányos – például magánhangzó nélküli – versrészlet szerepelt, amit fel kellett ismerni, majd a vers címét a menetkartonra feljegyezni.

Az alábbi feladvány például csak magánhangzók-ból áll. Melyik vers lehet ez?

Eé uo – aaeé –
 Ao oooá:
 ié oo ófai
 é e áo aá?

 i oo a eőö i
 ee, ée ei?
 iő, e őő iaá,
 A a eei i.

A megfejtés, vagyis a versrészlet:

Egész uton – hazafelé –
 Azon gondolkodám:
 miként fogom szólítani
 rég nem látott anyám?

Mit mondok majd először is
 kedvest, szépet neki?
 Midőn mely bölcsőm ringatá,
 a kart terjeszti ki.

Máshol a versrészlet alapján a vers címét kellett feljegyezni megfejtésként:

Ha a merengés alkonyában
Szép szemeidnek esti-csillagát
Bámulva nézik szemeim,
Miként, ha most látnák először...
E csillagot, amelynek mindenik sugára
A szerelemnek egy patakja

Megoldás, a vers címe: Minek nevezzelek

A játékos irodalmi sétán 26 Petőfi-verset idéztek fel, mely mindegyike ismert, népszerű. A következő versek részleteivel ismerkedtek a vetélkedő résztvevői:

~1~

SZÜLŐFÖLDEMEN

Itt születtem én ezen a tájon,
az alföldi szép nagy rónaságon.
Ez a város születésem helye,
mintha dajkám dalával vón tele,
Most is hallom e dalt, elhangzott bár:
Cserebogár, sárga cserebogár!

2

FÜSTBE MENT TERV

Egész uton – hazafelé – azon gondolkodám:
miként fogom szólítani rég nem látott anyám?
Mit mondok majd először is kedvest, szépet neki?
Midőn mely bölcsőm ringatá, a kart terjeszti ki.

3

A MAGYAR NEMES

Őseimnek véres kardja
fogason függ, rozsdá marja,
rozsdá marja, nem ragyog.
Én magyar nemes vagyok!

4

A NÉGYÖKRÖS SZEKÉR

Nem Pesten történt, amit hallotok.
Ott ily regényes dolgok nem történnek.
A társaságnak úri tagjai
Szekérrre ültek és azon menének.
Szekéren mentek, de ökörszekéren.
Két pár ökör tevé a fogatot.
Az országúton végig a szekérrel
A négy ökör lassacsckán ballagott.

5

SZABADSÁG, SZERELEM

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért fölálldozom
Az életet,
Szabadságért fölálldozom
Szerelmemet.

6

A TISZA

Nyári napnak alkonyulatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

7

ANYÁM TYÚKJA

Ej, mi a kő! Tyúkanyó, kend
a szobában lakik itt bent?
Lám csak jó az isten, jót ad,
hogyan felvitte a kend dolgát!

8

PATÓ PÁL ÚR

Mint elátkozott királyfi,
túl az Óperencián,
él magában falujában
Pató Pál úr mogorván.

Be más lenne itt az élet,
ha egy ifjú feleség.
Közbe vágott Pató Pál úr:
Ej, ráérünk arra még!

9

MINEK NEVEZZELEK

Ha a merengés alkonyában
Szép szemeidnek esti-csillagát
Bámulva nézik szemeim,
Miként, ha most látnák először...
E csillagot, amelynek mindenik sugára
A szerelemnek egy patakja

10

TALPRA MAGYAR, HÍ A HAZA!

Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok!
A magyarok istenére esküszünk,
esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!

11

FÖLTÁMADOTT A TENGER

Föltámadott a tenger,
a népek tengere,
ljesztve eget-földet,
szilaj hullámokat vet
rémítő ereje.

Látjátok ezt a táncot?
Halljátok e zenét?
Akik még nem tudtátok,
most megtanulhatjátok,
hogyan mulat a nép.

12

A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI

Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez!
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.

Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalmad s örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félretedd

13

ITT VAN AZ ŐSZ, ITT VAN ÚJRA

Itt van az ősz, itt van újra,
szép mint mindig énnekem,
tudja Isten, hogy mi okból,
szeretem, de szeretem!

14

MEGY A JUHÁSZ SZAMÁRON

Megy a juhász szamáron, földig ér a lába;
nagy a legény, de nagyobb boldogtalansága.

15

AZ ALFÖLD

Mit nekem, te zordon Kárpátoknak
fenyvesekkel vadregényes tája,
Tán csodállak, ámde nem szeretlek,
S képzetem hegyvölgyedet nem járja.

16

A SZERELEM, A SZERELEM

A szerelem, a szerelem,
a szerelem sötét verem,
beleestem, benne vagyok,
nem láthatok, nem hallhatok.

17

SZEPTEMBER VÉGÉN

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldell a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takará el a bérci tetőt.
Még ifjú szívemben a lángsugarú nyár
S még benne virít az egész kikelet,
De íme sötét hajam őszebe vegyül már,
A tél dere már megüté fejemet.

18

EGY ESTÉM OTTHON

Borozgatánk apámmal;
Ivott a jó öreg,
S a kedvemért ez egyszer –
Az isten áldja meg!

Soká nem voltam otthon,
Oly rég nem látta már,
Úgy megvénült azóta –
Hja, az idő lejár.

19

BESZÉL A FÁKKAL A BÚS ÓSZI SZÉL

Beszél a fákkal a bús őszi szél,
Halkan beszélget, nem hallhatni meg;
Vajon mit mond nekik? beszédire
A fák merengve rázzák fejüket.

Dél s est között van az idő, nyújtózom
A pamlagon végig kényelmesen...
Keblemre hajtva fejecskéjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesesen.

20

CSATADAL

Trombita harsog, dob pereg,
Kész a csatára a sereg.
Előre!
Süvít a golyó, cseng a kard,
Ez lelkesíti a magyart.
Előre!

21

EURÓPA CSENDES, ÚJRA CSENDES

Európa csendes, újra csendes,
Elzúgtak forradalmi...
Szégyen reá! Lecsendesült és
Szabadságát nem vívta ki.
Magára hagyták, egy magára
A gyáva népek a magyart;
Lánc csörög minden kézen, csupán a
Magyar kezében cseng a kard.

22

FALU VÉGÉN KURTA KOCSMA

Falu végén kurta kocsmá,
Oda rúg ki a Szamosra,
meg is látná magát benne,
ha az éj nem közeledne.

23

BEFORDULTAM A KONYHÁRA

Befordultam a konyhára,
Rágyújtottam a pipára...
Azaz rágyújtottam volna,
Hogyha már nem égett volna.

A pipám javában égett,
Nem is mentem én a végett!
Azért mentem, mert megláttam,
Hogy odabenn szép leány van.

24

SZEPTEMBER VÉGÉN

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd,
Én feljövök érte a síri világból
Az éj közepén, s oda leviszem azt,
Letörlni véle könnyűimet érted,
Ki könnyeden elfeledéd hivedet,
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is, örökre szeret!

25

EGY GONDOLAT BÁNT ENGEMET

Egy gondolat bánt engemet,
ágyban, párnák közt halni meg,
lassan hervadni el mint a virág,
amelyen titkos féreg foga rág.

Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál,
Mely elhagyott, üres szobában áll.
Ne ily halált adj, istenem,
Ne ily halált adj énnekem!

Akik Petőfi nyomában lépkedtek, habár jelképesen is, kellemes és egyben hasznos programnak lehetnek részesei. Megtapasztalhatták a művelődés és a szabadban való mozgás összhangját. Az irodalmi sétán szellemi és testi felfrissülésben részesültek Petőfi nyomában, Petőfi Sándorra emlékezve.

Fotók: Zelfel István és Kókai Péter

Serdült Benke Éva

Palágyi Menyhért és Petőfi

Az alábbi írással emlékezünk Petőfi Sándor születésének 200. évfordulójára. (Részlet Serdült Benke Éva *A meg sem ismert Palágyi című kötetéből. Megjelent 2007-ben a paksi Pákolitz István Városi Könyvtár kiadásában.)*

„A világ egyik sarka nem eshetik oly messzire a másiktól, mint amilyen messzire estünk mi, újabb történetünk utolsó hat évtizede folyamán Petőfi szellemétől” – kezdi tanulmányát Petőfiről Palágyi Menyhért. Az okokat az ember és természet megváltozott viszonyában, a magyar nemzet és a világtörténelem új kapcsolatában, a kiegyezés kora jelszavainak kiüresedésében, az új érzés- és gondolatvilág eluralkodásában látja. *„Megérett rá az idő, hogy visszatérjünk Petőfihez”* – írja bevezetőjében.

Felidézi a költő pályájának kezdetét, amikor 1845 tájékán becsmérelő és gyalázkodó cikkek szóltak arról, hogy Petőfi *„csak népköltő, aki a magasabb poézishez nem ért, a népiességet póriassággal cseréli fel”*. A Honderű egyenesen Hiadort (Jámbor Pál) emeli Petőfi fölé: *„Hiador munkái a divatos Petőfié felett – csekély véleményünk szerint – annyira fönnebb állnak, mennyivel egy európai műveltségű költér fönnebb áll oly költőnél, ki saját hona keskeny szellemkörén túl mitsem ismer”*. Az idő múlásával azonban *„az a kő- és sárhalmaz, mellyel az egykorú kritika Petőfit megdobálta, a költő emlékművévé állt össze”* – jegyzi meg Palágyi, majd fölteszi a kérdést: ha Petőfi túléli a szabadságharc bukását, nem kezdődött volna-e előlről a régi gyűlölködés? Tegyük hozzá, talán a halál óvta meg mindettől a költőt. Így aztán következhetett az istenítés.

Mi Petőfi páratlan eredetiségének titka, mi teszi őt a magyar, de a világ-irodalomban is egyetlen jelenséggé? – erre a kérdésre keresi Palágyi a választ tanulmányában.

A kötet második fejezetében felidézi Petőfi életének meghatározó mozzanatait, beszél arról a szenvedélyes vonzódásról, amely a kamasz fiút a

színészet felé irányítja, majd letéríti a diákpályáról. Apai szigor, anyai esdeklés, a költészet iránti elkötelezettség – mit sem érnek, visszasodródik több ízben a színészi pályára. Palágyi úgy érzi, hogy Petőfi „nagyszerű lírai hullámverésében” jelen volt szüntelenül a színészi ihlet is. Az a meggyőződése, hogy Petőfi írás közben a maga verseit nemcsak skandálta, de bizonyos mértékben el is játszotta bensőleg. Vagyis a költő egész testét átadta az alkotás lázának, s ebben egyedülálló a világ lírai költői között. Jókait idézi: „Petőfi költeményein megérezik, hogy szavalta is azokat, amíg írta”. Palágyi szerint így válik érthetővé, hogy mindaddig, míg Petőfi-ben meg nem erősödött a lírai költő, addig a színészhivatást tartotta előbbre valónak. Mindig megőrzött később is lírai hangjában valamit a színészi temperamentumból. Ez a „kóbor színészjövevény” (Palágyi szavai) nem mondja ki, de megvalósítja a művészi individualizmus lényegét: „Minden igazi művészléleknek legszentebb joga és egyben kötelessége, hogy az élet forgandóságain és saját fejlődésének szakaszain keresztül egészen a maga szuverén egyénies módja szerint, vagyis törhetetlen hűséggel önlényéhez szolgálja a nemzeti s ezáltal az általános emberi haladás örök eszményeit.”

Petőfi, miközben versben mond búcsút a színészetnek, a színpadról lelép, egy másik színpadra, a közélet és a forradalom színpadára lép fel, de nem azért, hogy komédiázzék, hanem hogy hivatásához híven önmagát játssza el – állapítja meg Palágyi.

A tanulmány ezek után Petőfi költői útját tekinti át. Kiemeli e pálya rohamos gyorsaságát, az életből hátralevő négy-öt évet, mely alatt kiteljesedik ez az üstököséhez hasonlatos életpálya.

1844-ben ennek az új, tüneményes egyéniségnek csak az ígérete mutatkozik meg, ez teljeseedik ki 1849-ig, eddig tart az ígéret beváltása. Ekkor „A Kukorica Jancsi hőstetteinek megéneklője az európai szabadságmozgalom eszméinek apostolává emelkedik” – írja róla Palágyi. Úgy látja, hogy Petőfi az első, aki a nemzeti szellemünket az általános világirodalmi áramlatokba bekapcsolja.

Kiemeli Petőfi költészetének egyik jellemző vonását, a gyors hangulatváltást, mely néha egyetlen versen belül is megfigyelhető, például *A szél* vagy a *Lennék én folyóvíz* versekben. Más műszozt nem találva „dinamikus ihletnek” nevezi Palágyi ezt a költői képességet. Ezt mutatja be, értelmezi *A Tisza* és a *Beszél a fákkal a bús őszi szél* versekben. Művészetének minden káprázatát megcsillogtatja Petőfi, amikor hangulatok egész sorát villantja fel egyetlen versben, például az Aranyhoz írott verses levélben. *A csárda romjai* című verset a képzelet páratlan tűzijátékának nevezi. E vers kapcsán magyarázza meg Palágyi, mit ért a dinamikus ihleten: „Olyan költői kedélyt jelent ez, mely nem tud hova lenni a termékenységétől és

gazdagságtól, melynek csapongania kell, hogy szabadulhasson pazar kincseinek el nem viselhető terhétől.

Petőfi életének ezt az időszakát, amely az első sikereket, 1844-et és az 1846-os esztendővel kezdődő meredeken felfele ívelő szakaszt összeköti, a magába szállás hídjának nevezi. Ez a híd a *Felhők*ből és a *Tündérárlomb*ból épül fel, ebből bontakozik ki az ifjú költő első súlyos válsága: csalódás a hírnévben, dicsőségben, szerelemben. Petőfi szerelmi líráját is két szakaszra bontja Palágyi: az elsőben a szerelem csak mint ígéret jelenik meg, a másodikban maga lesz a beváltott ígéret. Milyen jellemző, hogy éppen az a verse, amelyet az irodalmi közvélemény a legszebbnek ítélt, a *Szeptember végén*, a tragikum sejtelmét ébreszti fel, jegyzi meg Palágyi. Az 1847-től írott versekben a nyugodt férfiöntudat hangja szólal meg, azé a férfié, aki megvetette lábát a szilárd talajon, nem zaklatott a lelke, nem lázong örökké. Az ekkor írt Petőfi-verseknek a sokszínű, szívrágyos hang a jellemzőjük, pl. *Csillagos ég, Minek nevezzelek, Itt bent vagyok a férfikor nyarában*.

Palágyi szerint ugyanaz a szerelmi költészetében felismert kedélyalkat nyilatkozik meg szabadságköltészetében is. Az első szakaszban a „szabadságköltő még naiv, népies alakban jelentkezik, a másodikban a francia forradalmi szellem, a világszabadság apostola”. Az első szakasz legszebb alkotása a *János vitéz*, ebben Petőfi önnön énjét rajzolja meg „bájos naivitással”. Kiemeli az elbeszélő költemény második részét, amelyben magasabb eszményekre törő hőssé válik a költő lelki alteregója. Magányosságában ugyanis most válik igazi egyéniséggé János vitéz, akiből kikandikál a költő, a „világosság apostola”, az emberi haladás apostola. Ebben az első szakaszban még határozott politikai irány nélkül szólal meg Petőfi „lantjának hazafias húrja” – írja Palágyi. Szabadságköltészete nem 1848-ban, hanem korábban, 1846-ban éri el tetőpontját, állítja a szerző, és idéz *A magyar nemzet, az Egy gondolat bánt engemet* című versekből. Az elsőben Petőfi összefoglalja rajongását a magyar föld és nemzet iránt, valamint bánatát, haragját a nemzeti elmaradottság miatt. Az „emberiségi küldetés” szempontjából nézi a magyarságot, ez megfelelt a modern nemzeti szemléletnek abban a korban, mondja Palágyi. Majd hozzáteszi a mi korunknak is szóló üzenetét: „Minden nemzet a maga egyedisége, vagyis a maga természetadta és történelmi helyzetének módja szerint szolgálja az általános emberiségi feladatokat, és csak oly mértékben érdemli meg a nemzet nevét, amily mértékben hozzájárul az emberiség örök javainak szaporításához.”

Az *Egy gondolat bánt engemet* kétségtelenül Petőfi szabadságköltészetének a csúcspontját jelenti, bár akadtak „tudós kritikusok” – jegyzi meg

Palágyi, akik nem átalították szájhősködéssel vádolni a költőt az „*Ott essem el én a harc mezején*” sorért. Úgy tetszik, magyarázatra szorul a „világszabadság” fogalma is, teszi hozzá. Hiszen miközben Petőfi a magyar szabadságért lángett, a világszabadságért is síkra szállt, lelkében a magyar szabadság a világszabadsággal azonosult. A szabadságot második megváltójának, önmagát e második evangélium apostolának, vértanújának tekinti. Palágyi szerint a francia forradalom eszméi közül a hármas jelszóból kiemelendő a szabadság, ez hatott Petőfire. A testvériségről azt tartja Palágyi, hogy az a zsidóságból sarjadt keresztény hitnek köszönhető, az egyenlőség pedig az emberiség haladásának legfőbb akadálya, lévén, hogy ennek nevében lehet támadást intézni az ember egyetlen kincse, az egyénisége ellen. A francia forradalmi szellem legnagyobb bűne az, állapítja meg Palágyi, hogy fölszabadította a társadalmat romboló szenvedélyeket. Ha látjuk a fényt, amelyet a francia forradalom árasztott a világra, s Petőfire is, látnunk kell ezt a sötét árnyékot is, teszi hozzá. Petőfi a francia forradalom szelleméből kiszűrte a salakot, igazi költészete szűrőjén nem engedte át a túlzásokat. A nép védelmezője ő, mikor megfenyegeti az uralkodó osztályokat, egy pillanatra sem feledkezik meg a nemzetről mint egészről, és „csak igazságos kiegyenlítést” követel a különböző társadalmi rétegek között. Például *A nép nevében* versében.

Petőfi versben és prózában többször kifejtette, hogy a népek sorsa elsősorban szellemi életüktől függ, s ahol megvan a szellemi élet épsége, ott minden anyagi nyomor ellenére a nemzeti élet talpra állítható, a függetlenség kivívható. Ilyenképpen Petőfi az „ideális szocialisták” közé sorolható, így Palágyi, tehát a századelőn, szemben állna a divatos materialista szocializmussal (marxizmussal), amely egyedül a gazdasági életnek tulajdonít komoly jelentőséget a szellemi élet ellenében. Talán nem éréktelen végiggondolni, milyen prédává vált később Petőfi szelleme, kik akarták kisajátítani a marxista világszemlélet nevében.

Palágyi úgy látja, tévedett Petőfi, amikor a költőnek a társadalomban vezető szerepet vindikált, ti. a nemzeti élet szorosán vett teendőiben nem illelti őket vezető szerep, utal *A XIX. század költői* című versre. Úgy érzi, Petőfi összezavarta a költészet és a politika határait. Úgy látja, Petőfi hivatásának területéről (költészet) hajlamos volt „lesiklani” más szomszédos területekre, mert „nem bírt kellő önkritikával”, nem mérte ki saját hivatásának határait. Az *Ítélet* című vers alapján úgy látja, Petőfi alapvető tévedése az a feltevés, hogy a forradalom elhozza a végítélet napját, amelyen a jók győznek a gonoszok felett, és a mennyország leszáll közénk a földre. Talán ezért nem lehetett Petőfi politikus. Nem az a probléma, hogy a költő utópista látomásokra ragadtatja magát, hanem az, hogy a látomásokat felcseréli a valósággal, teszi hozzá a költészetért egyébként rajongó

szerző. Talán Júlia visszatéríthette volna a költőt a valósághoz, de nem tette, ő ugyanis éppen olyan volt, amilyennek a költő látni akarta őt: regényes hősnőnek, jegyzi meg Palágyi. A forradalom utáni hónapokban Petőfi elszigeteltségének oka lehetett, hogy nem vette észre: „*a politika nem költészet és a költészet nem politika*”. Ekkor, ebben a diszharmonikus időszakban írja *Az apostolt*. Érezhető, hogy a rajongásra termett költő szívében éppen az ingott meg, ami rajongásának tartalma volt: a népbe, a szabadságba vetett hite. Mégis e művében fejezi ki legszebben a költő az emberiség fejlődésébe (evolúciójába) vetett hitét, saját apostolságáról benne élő meggyőződését. Palágyi „*modern szellemű látomásnak*” nevezi azt a képet, melyben Petőfi a földet egy végtelenül lassan érlelődő gyümölcshöz hasonlítja, s ebben a folyamatban az emberi szellem játssza a világító és melegítő nap szerepét.

Palágyi Petőfi-tanulmányának utolsó fejezete a költő világfelfogását tekintti át, „*természetpoézisét*”. Úgy látja, hogy Petőfi istenhitének kettős kútforrása van: a természet szemlélete és a boldogságra való vágyódás. *A Tisza, Az apostol* című művekből idéz, majd a *Bolond Istókot* elemzi, úgy látja, hogy e műben összefonódik korai halálának vészes sejtése a mindent elöntő boldogságvágygal: „*Míg az ember boldog nem volt / Addig meg nem halhat*”. A földi boldogság eléréséhez a szabadság beteljesülésén át vezet az út, ezt fejti ki *Az apostolban*: „*Mi célja a világnak? / Boldogság! S ennek eszköze? A szabadság!*” Itt a szabadság egyenesen istenített volta jelenik meg. De csak eszköz a boldogsághoz vezető úton. *Az apostolban* megrendül a hős istenhite eszményeinek összeomlásával: „*Zsarnok vagy, isten, és én / Átkozlak tégedet!*” Emlékezzünk, híres jelszavában Petőfi a szabadságért feláldozza szerelmét, *Az apostolban* a szabadság eszméjét szorítja háttérbe a családi boldogság mint egyedüli célja az életnek. A magánembernek és a közéleti embernek ez az összeütközése voltaképpen az idealista és a materialista világnézet tisztázatlansága Palágyi szerint. A *Világosságot!* című versből idézve megállapítja, hogy a költő előtt az alapigazság körvonalazódik, hogy „*mennél igazabban az igazi boldogságra tör az ember, annál mélyebben meggyőződik, hogy az a földi életben nem érhető el*”. Petőfi „*természetpoézisének*” lényegét Palágyi abban látja, hogy a költő nem tud eléggé elszakadni az emberi társadalomtól, miközben a természetet megjeleníti. Érdekes módon művészete a tetőpontját nem a társadalmi kérdések – hazafiság, demokrácia, világszabadság – ábrázolásában, hanem a természeti képek festésében éri el. Mindez a hatalmas képzeletén alapul. Ezáltal történhetett meg, hogy a magyar Alföld „költői honfoglalása” következett be Petőfi által, és a magyar nemzet részévé válhatott. Petőfi természetkölteményei hazafias honfoglaló költemények, állítja Palágyi. Megteremti verseivel a magyar

derűt, miként a görög költészet a déli tengerek sajátos derűjét. A természeti jelenségek megszemélyesítését szinte „az inge ujjából” rázza ki csodálatos könnyedséggel.

„Akárhol ragadjuk meg Petőfi költészetét, minden ponton a fájdalmas kérdés áll előttünk, hogy mivé fejlődhetett volna, ha szabadságharcunk katasztrófáját túléli;” zárja tanulmányát Palágyi. „Ha eljő az a nemzedék, mely az álmodott szabadságot valóra váltja, akkor érti meg igazán a magyarság és az egész művelt világ, hogy ki volt tulajdonképpen Petőfi. Ma őt még mindig csak sejteni lehet.”

Irodalom:

- Palágyi Menyhért: Petőfi. Budapest, 1909. Kunossy, Szilágyi és Társa Könyvkiadó Vállalat
- Petőfi Könyvtár, szerkesztik: Endrődi Sándor és dr. Ferenczi Zoltán, XIII. füzet

Serdült Benke Éva

Magyarhon fényes csillaga

Bohus Antónia, Világos nagyasszonya

1849. augusztus 5-én tiszta éjszaka volt, a holdfény megvilágította az utat a robogó kocsi előtt, és szinte glóriát vont az út felett magasodó világosi vár romjai fölét. A XIII. században épült vár maradványai jól kivehetők voltak, úgy vigyázta most is a tájat komor falaival, mint hajdanán, a régen letűnt századokban, mikor már jelentős várórséggel figyelte a környéket a betörő ellenség ellen. Az éjszakai pusztában lobogó tűz mellett pásztorok mesélik, hogy a várat a Bohus-kastélyal egy alagút köti össze, melyet a törökök építettek, hogy az ostromlott várból kincseket erre menekítsék. De az öregek azt is tudni vélik, hogy a fiatal Mátyás, aki királyi hatalmát megerősíteni akarván, még a saját nagybátyját, anyjának testvérét, a jó Szilágyi Mihályt is ide záratta, mert az a királyi hatalmat korlátozni akarta. Mikszáth is elmeséli Szilágyi kalandos megmenekülését a fogságból, a palóc mese-mondó maga is először Heltainál olvasta a regényes szabadulást. Az már nem Mátyáson múlt, hogy miután ő nagybátyjának megbocsátott, és reá bízta a déli határ védelmét a török ellen, Szilágyi török fogságba esett, vallatták, de ő nem akarta elárulni Nándorfehérvár gyenge pontjait, ezért 1461-ben Konsztantinápolyban bizony fejtét vették. A vár később a Báthoryaké lett hatalmas uradalmával egyetemben, melyhez száz-százötven falu tartozott. Pár évvel később az Aradot elfoglaló Dózsa-hadak vették be a várat, és

Bohus Jánosné Szögyényi Antónia

HARABÁS MIKLÓS KÖRÁZAI

dúlták fel a környező birtokokat. A törökök azonban nem mondtak le a Maros-vonal várainak elfoglalásáról, hiába védte Világos Gyula mellett az alföldi területeket, a janicsárok lovai mindenhol utat tapostak maguknak. 1566-ban Világost is birtokba vették. Nem is mondtak volna le róla a világ végezetéig, de nem úgy van az, 1693-ban végleg kiverték őket Erdélyből, Világosról is takarodniuk kellett. Addigra azonban a vár kövei, falai lassan meggyengültek, védművei elavultak, már nem volt katonailag számottevő tényező. Az igazi érték nem is a vár volt, hanem a hozzá tartozó birtok, tolongtak is érte elegen. A Grassalkovichok után a herceg meggazdagodott jószágigazgatója lett az új tulajdonos, Bohus Imre, aki felvidéki birtokait adta cserébe a jó zsíros aradi földekért. 1784-ben a vár pusztulása beteljesedett, a Horea-Closca-felkelés alatt egy parasztcsoport befészkelte magát a vár romos falai közé, és az ostromlók csak ágyúval tudták őket megadásra bírni. Szét is lötték a falakat annyira, hogy egy esetleges későbbi lázadáshoz már ne lehessen használni.

Ott magasodtak a romok az út felett azon az augusztusi éjszakán, az alaktalan falak mintha nem is emberkezek nyomait őriznék, hanem a hegyek folytatásai lennének, sziklaszirtek, melyek mindmáig a legigazibb, legtragikusabb balladát írnák, Világos balladáját, „Világosnak gyász borulatánál...”

A kocsis utasa feltekintett a komor falakra, és szívét balsejtelem szorította össze. Csak két nappal azelőtt járt az aradi várban, Damjanichot látogatta, ki törött lábbal, tehetetlenül szemlélte az eseményeket, arról beszélt, hogy a kormány Arad közelébe húzódik vissza. Tudomása volt arról, hogy Kossuth és a kormánytagok számára lakásokat ürtének ki Aradon. És amit előtte lehetetlennek tartott volna, most kimondta, hogy valószínű, az osztrák csapatok rátörnek a várra, fogadkozott, hogy nem adja fel soha Arad várát, az maga a haza. De amit sem ő, sem a világosi kastély felé tartott utas, maga a kastély úrnője nem látott előre, azt a sors már írogatta a könyvébe.

Hol volt már akkor a Buda visszafoglalása felett érzett öröm! Hiszen pontosan a visszafoglalás napján járult a 18 éves Ferenc József császár kezsókra Miklós cár elé, hogy segítséget kérjen birodalma megmentéséhez. A segítség késedelem nélkül jött, mintegy kétszáz ezer főnyi orosz sereg zúdult rá a kivérzett országra, és vetett véget az álmoknak. A sors sietve új lapot kezdett, vázlatot készített jó száz évvel későbbre, jó lesz ez az orosz „segítség” későbbre is.

Damjanich tudta már ezekben a napokban, hogy Görgey a sikertelen komáromi áttörés után megtépzott seregével Aradra érkezett, hogy Bem kísérlete Temesvár megostromlására kudarccal felérő próbálkozás (augusztus 9-én szét is verik az osztrákok a magyar csapatokat), mégis azt mondta, hogy az utolsó emberig védik Aradot.

Bohus Antónia, a világosi kastély úrnője két évvel később, 1851-ben Brunswick Teréz kérésére feljegyezte e napok eseményeit, visszaemlékezésében ezt írja: „... az erdélyi határról visszatérőben voltam, hol az aradi fiatalság közt legkisebb fiam is, Zsiga ama lovassági védcsapat parancsnoka szolgált, amely a móc hordák ellen volt felállítva Világoshoz közel. A holdvilágos éj ünnepélyes csendében számtalan szekérel találkoztunk, melyeken menekülők szorongtak összevissza hányt málhák között. E jelenség előkészített már arra, hogy házunkat is menekülőkkel megrakva találandom. S úgy is volt.”

A világosi Bohus-kastély, ahol a fegyverletétel aláírására sor került. Az épület ma múzeum

Ki volt a Bohus-kastély úrnője, akihez oly bizodalommal voltak a menekülők, földönfutók, otthonukat a biztos halál elől odahagyók, remélve, hogy Világoson menedéket találnak? Apja, magyarszógyéni Szógyény Zsigmond Kisvárdán született, több nyelven beszélő művelt földbirtokos, jogi végzettségű szabolcsi főispán, később Pest, Pilis és Solt vármegyék főispáni helytartója. A Királyi Táblán az uralkodó, a vármegyében a megyék főispáni helytartója volt. Országgyűlési képviselő, majd alkancellár. Felesége felsőpásztori Pászthory Julianna, a fiumei kormányzó leánya. Gyermeküket, Antóniát és Lászlót gondos nevelésben részesítették, a magyar nyelv szeretetére nevelték. Antónia, aki 1803. szeptember 6-án született Pesten, már gyermekként németül, franciául, angolul beszélt, de a latin nyelvben is jártos volt. Zongorázni maga Liszt Ferenc tanította. 1823-ban ment férjhez Bohus Jánoshoz, a művelt, vagonos földesúrhoz, Világos birtokosához. A Bohus család a XVIII. végétől kap nemesi

előnevet (Világosi), miután vagyoni helyzetük egyre javul, később bárói rangot is. Bohus János fiai, Zsigmond, István és László a század végén már képviselőházi tagok, később országgyűlési képviselők, a Főrendház tagjai. 1824–1838 között épült fel a kastély, amely később a világosi fegyverletétel helyszíne lett. A kastély ma is áll, neoklasszikus stílusban épült, sok vendéget befogadó harminc szobájával, oszlopokkal díszített bejáratával. Irodalomkedvelő, a tudományos életben jártos vendégek fordultak meg a házaspár otthonában, a Podmaniczkyak, a Nyáray grófok, de Reguly Antal is. Gróf Brunswick Terézszel, akit Antónia még szülei házában ismert meg, 1840-ben Aradon egy nőegyesületet alapított, később a kastély szárnyában Bohusné egy kisdudát is berendezett, amelyben 30-40 gyermeket neveltek a család költségén. 1840-es évek elején pedig egy német–magyar vegyes tannyelvű katolikus iskolát hozott létre Világoson.

Világosi Bohus János, Arad megye főispánja, országgyűlési követ

Báró Bohus János – kinek rokonai zömmel Zólyom vármegyében éltek, a család Liptó vármegyéből származott –, Arad vármegye alispánja volt, 1847-től a vármegye országgyűlési követe. Már az 1848-as forradalom előestéjén eltörölte a robotot és a dézsmát a birtokán, aminek bejelentését a helyi románság hatalmas ovációval vette tudomásul, a bíró a magyar zászlót a házára is kitűzte örömeiben. A forradalom hónapjaiban Világos román lakói lelkesen ünnepelték az eseményeket, később azonban a románság hangulatát a Schwarzenberg ulánusezred bukovinai román származású tisztjei feltűzelték a magyar kormány ellen, és 1848 őszétől sorozatos atrocitásokra került sor itt is, csakúgy mint Erdély-szerte.

A kastélyban valóban menekülők szorongtak, a társaság középpontjában Kossuth hozzátartozói voltak, anyja, nővérei, ezek férjei, gyerekei. Tanakodtak, merre menjenek tovább, hiszen egyfelől az osztrákok, másfelől az oroszok, a hegyekben az ellenséges, mindenre kész mócok. Hol maradt nyitva számukra a menekülés útja? A következő napokban

újabb menekülők érkeztek, mindnyájukat az a remény éltette, hogy még minden jóra fordulhat. Ott volt Bezerédj István, Tolna megye képviselője is, akit aztán augusztus 11-én reggel sürgősen Aradra rendelt Kossuth, hogy vegyen részt a minisztertanácsi döntésen, abban a reményben, hogy még lesz lehetőség vérontás nélkül megoldani a haza sorsát. Este azonban komoran, leverten jött vissza, ő hozta Világosra a hírt, hogy minden elveszett, Görgey a közös határozat értelmében le fogja tenni a fegyvert.

Augusztus 11-én a magyar kormány már Aradon volt, megtartották az utolsó minisztertanácsi ülést, ekkor derült fény a temesvári csatavesztés okaira is. Mindez elég volt Görgeynek, hogy lemondásra szólítsa fel Kossuthot és a kormányt. Az összehívott haditanács két ellenszavazattal jóváhagyta az oroszok előtti fegyverletételt, Görgey erről értesítette Rüdigert, mielőtt Kossuth teljhatalommal ruházta fel Görgeyt. A kormányzó pár órával később Aradról elmenekült, elhagyta az országot, nem tudta még, hogy soha többé nem lép Magyarország földjére.

Görgeynek nem volt sok választása, már látszott, hogy a szabadságharc elbukott, a kétszázézes orosz sereg ellen a harcot felvenni nem lehet. A Bem vezette erdélyi sereg felőrlődött, Temesvárnál a főszereg Dembinszky vezetésével megsemmisítő vereséget szenvedett, így Görgey nem a túlerővel szembeni harcban, hanem az oroszokkal való tárgyalásban látta az esélyt a túlélésre. Csapatái e napokban Pankota határában voltak, az orosz főparancsnok, Paszkievics Várad felől Kőrösjenő térségébe érkezett. Világoshoz közel táboroztak Rüdiger csapatai. Görgeyék abban reménykedtek, hogy nem kerülnek a kíméletlen Haynau kezébe, aki már akkor haditörvényszéki ítélet nélkül akasztatott.

Felvirradt 1849. augusztus 12-ének reggele. A korábbi napok eseményei gyorsan követték egymást, valahol valakik egy ország, egy nemzet életéről már döntöttek. Ma már tudjuk, hogy az orosz beavatkozás kitalálója és szorgalmazója Zsófia főhercegnő, a császár anyja volt. Ferenc József testvérének, a kivégzett mexikói császárnak, Miksának volt szárnysegédje Boksay Tivadar, az ő emlékirataiban (csak másolatban, mert az eredeti Budapest bombázásakor elégett) olvasható, hogy a császár anyja fiával egy előre megfogalmazott levelet íratott alá I. Miklós cárnak, amelyben az állt, hogy a magyar rebellesek a francia forradalomhoz hasonlóan az uralkodó osztály kiirtására törekednek. Mindaddig a cár a magyar forradalmat az ország belügyének tekintette. Boksay említi azt az angol diplomáciai vélekedést is, miszerint az aradi kivégzések ötlete Felix Schwarzenberg osztrák kormányfőtől, Windischgraetz hercegtől, Schmerling államminisztertől és Zsófia főhercegnőtől származott. Haynau lesz majd a végrehajtó. Most már azt is tudjuk tehát, hogy az aradi tábornokokat és a többi áldozatot a bécsi titkos haditörvényszék még a fegyverletétel

előtt halálra ítélte, ezt Batthyány Lajos miniszterelnök naplója is sejteti. Az ő kivégzése egyébként kifejezetten Zsófia főhercegnő mesterkedése volt, a vérbíróság ítéletét olyankor íratta alá a fiával, amikor egy sikeres vadászatról tért haza a fiatal császár, és jó hangulatban volt. Ezek után látható, hogy a megadás, a bizalom az orosz védelemben hiábavaló volt, az érintettek erről azonban mit sem tudtak. Schwarzenberg a cári hadsereg vezetőinek kedvelt embere volt, Varsóban kapott tőle üzenetet Paszkievics orosz főparancsnok, mi a teendő a magukat megadó, az oroszokban megbízó magyar tábornokokkal: kiadni őket az osztrákoknak. Vajon, ha a tábornokok orosz fogságban maradhattak volna, mi lett volna a sorsuk?

Világos volt kiszemelve a tárgyalások helyszínéül. *„Készarva választá Görgey e pontot a fegyverletételhez, mert itt oroszoktól volt körülvéve, kiknek egyedül akarta magát átadni, mint kiket egyedül tekintett legyőzőinek”* – írta Bohus Antónia a visszaemlékezésében. Ide, Világosra érkezett hát Görgey augusztus 12-én, vele együtt jött Aradról Csányi közlekedési miniszter, akit pár hét múlva az osztrákok sok más társával együtt kivégeztek. A délelőtti órákban Világosra érkezett Rüdiger ártándi táborából a két hírnök, Bethlen Gábor és Beniczky ezredes, valamint Pöltenberg tábornok, anélkül hogy a főparancsnokhoz, Paszkievicshez eljutottak volna. Hozták a lesújtó hírt, a fegyverletétel feltételeit: feltétel nélküli megadás, marad a bizodalom a cár nagylelkűségében. Pár órával később Világosra bevonulnak Ausztria szövetségesei, az oroszok.

Frolov tábornok – aki Rüdiger utasítására Görgeyvel tárgyalt – szárnysegédje, Drozdov így írta le Világost: *„Világos, ez az elég szép városka dombokká szelídülő hegyek lábainál fekszik. Magának a városnak a központja fölött az egyik domb lankáján egy csodálatos épület emelkedik, melynek kertre nyíló oszlopsoros folyosója a domboldalon le egészen az utcáig vezet. A házat körülvevő hatalmas tömegű nép és katona láttán ki lehetett találni, hogy itt van a főparancsnok szállása, a kapunál álló medvebőr süveges gránátos őrk kétségtelen bizonyítékául szolgáltak Görgey jelenlétének. Alig értünk az épület terasza elé, Görgey kijött elénk. Az üdvözlések után a magyar főparancsnok tábornokunkat rögtön karon fogta és egyenesen dolgozószobájába vitte...”*

Az oroszok bevonulását a helybeliek félreértelmezték: *„A félrevezetett nyers oláhság ugyanis azon meggyőződésében, hogy e hitrokonai azért jöttek, hogy őket képzelt jogaikba helyezték, és az urak jószágait köztük feloszták, nagy lelkesedéssel és egetverő „sa traiasca!”-kal fogadták őket. Nemsokára azonban a kozákok érzékeny kancsukái érezhetőleg meggyőzték az oláh népet, hogy az oroszok nem hajlandók kommunisztikus vágyaikat betölteni”* – írta Bohus Antónia. (De nem kell sokat várni, csak alig száz évet, megtörténik ez is.) Az orosz vezérkar főnökével, Frolovval Görgey a kastélynak az országútról nézve jobbra eső, ablakaival az országútra

néző szobában tárgyalt, majd egy kör alakú asztalon tanúk nélkül aláírták a fegyverletétel okmányát.

Óh, ezek az asztalok, amelyeken annyi okmányt, a magyarok megalázását, kisémmizését, elveszejtését megpecsételő okmányt írtak alá, Világos, Versailles, látogatják ma a turisták, és mennek tovább, ezt is láttuk, de mit is? A világosi kastély tölgyfából vágott kerek asztala közepén ezüstlemezen a fegyverletétel drámai dátuma olvasható: 1849. augusztus 13. (A kiegyezést követően készült az emlékezőtáblácska.) E sorok írója paksi diákjaival megrendülten állta körül ezt az asztalt, az események évfordulója alkalmából szervezett zárandokútkon.

A tárgyalást követő ebéd feszült hangulatban zajlott: *„Lelkemet balsejtellem nyomasztotta, vajon a sors különös rendeltetése folytán nem saját halotti torukat ülik-e itt meg? Szerencsétlenek! Sokan közülük nem is tévedtek, mikor végzetüket előre megérezték”* – írta Frolov tábornok személyi segéd-tisztje.

Idézzük emlékezetünkbe az eseményeknek azt az aradi mozzanatát, amikor is a minisztertanács megszavazta a fegyverletételt, és Kossuth teljhatalommal ruházta fel Görgeyt, hogy a határozatot végrehajtsa. Maga pedig elhagyta az országot. Ez az esemény döntően befolyásolta Görgey életét és másfél évszázadig tartó történelmi megítélését is. Olvassunk bele Görgey Artúrnak a száműzetésből 1850. május 10-én gróf Károlyi Györgyné Zichy Antóniához írott levelébe: *„...Önnek azt beszélték, hogy augusztus 13-a egy általam az ellenséges hadvezérekkel kötött egyezménynek volt az eredménye, holott pedig az csak a legszomorúbb kényszerűség cselekménye volt. A vonatkozó határozatot egy számos tagú haditanács mondta ki, én azt csupán végrehajtottam. Azon hadi tanács tagjai agyonlövettek, felakasztattak, börtönben sínylődnek, én amnesztiát kaptam. A gyanú, hogy én amnesztiámat valamely alávaló cselekedet által magam kijártam, kikötöttem, sokkal közelebb fekvő, semhogy ne érintsem. Ezen irtózatos gyanú ellenében nem maradt más fegyverem, mint szavam s életem. Szavam, mellyel ünnepélyesen kijelentsem, hogy amnesztiámban éppoly ártatlan vagyok, mint az október hatodika szörnyűségeiben. Életem: hogy ezen kijelentésemet lehetőség szerint bebizonyítsam.”* Öccsének, Görgey Istvánnak ezt írja: *„Énnekem nincs jövőm. Nem is lehet, amíg élek. Tán lesz halálom után, ha rágalmazóim a dolog természete szerint egymásba harapván álorcáikat kölcsönösen letépi.”*

Kossuthnak 1849 őszén Vidinből (Bulgária) írott levele, és benne a megbélyegző szó Görgeyről: „áruló”, ettől kezdve bejárta Magyarországot és az emigrációban szervezkedő, de a mindentől magukat távol tartó magyarokat is.

Batthyány Lajos miniszterelnök ekkor már hónapok óta börtönben volt, január elején tartóztatták le Pesten az osztrákok. A Világoson zajló események idején Olmützben raboskodott, naplójába ezt jegyezte fel: *„Tegnap Görgey Artúr fővezér seregével megadta magát. Az orosz és osztrák szövetség közé tehát nem sikerült éket verni a tárgyalásokkal. A magyar minisztertanács döntött, a fővezérrel letette az oroszok előtt a fegyvert. Fájdalom: a fegyvertelenekre, hazánkra Damocles ellenséges kardja végleg lecsapott.”* Megjegyzendő, fegyverletétel nem fordult elő a magyar történelemben, Nagymajténynál hűségesküt tettek Károlyi Sándor kurucjai, de „kardosan, fegyveresen” oszlottak szét a meghódolás után. Azt az aradi várban lezajlott beszélgetést Kossuth és Görgey között semmi írásos feljegyzés nem őrzi. Illyés Gyula Fáklyaláng című drámájának híres dialógusa a két szereplő között fikció, a megírás idejének szellemiségét idézi. Batthyány szerint Kossuth már korábban is tévesen ítélte meg a helyzetet, augusztus 26-án ezt írta börtönnaplójába: *„Mindezt elkerülhettük volna! De egyik fél sem hallgatott rám! Közfelkiáltással elfogadták Kossuth javaslatára a Habsburg-Lotharingiai uralkodóház trónfosztásáról és Magyarország függetlenségének kimondásáról szóló határozatot. (1849. április 14-én ezen az ülésen választották meg Kossuth Lajost kormányzóelnökké.) Kossuth tévesen bízott a nyugati nagyhatalmakban, nem látta be, hogy Ausztria fontosabb nekik az európai egyensúly szempontjából, mint Magyarország. [...] A minisztertanács széthullott a végzetes temesvári csatavesztést követően, Szemere Bertalan (miniszterelnök) és Kossuth Lajos is elhagyta az országot.”* A pesti Újépületbe való szállítása után, szeptember 18-án írta kivégzése előtt három héttel Batthyány: *„Gyakori volt a viszály, a megosztottság a kormányzóelnök és a szabadságharc néhány politikai, katonai vezetője között. Deák Ferencsel együtt nem voltunk biztosak abban, hogy Kossuth politikája elvezet a kívánt eredményhez, veszélyesnek láttuk lépéseit [...] Kossuth veszélyes politikáját ellensúlyozva mérsékelt pártot kívántam létrehozni, békepolitikát kezdeményezni. De erre már nem volt lehetőségem: letartóztattak.”*

Térjünk vissza a világosi Bohus-kastélyba. Bohusné Szőgyény Antónia feljegyzéseiben ezt olvassuk: *„Két órakor délután asztalhoz ültünk, hol két oldalamon Frolov és Görgey foglalt helyet. Az első komoly és hallgatag férfi. Nem beszél sokat. Csak azt erősíté ismételtén, hogy a magyar sereg hősiiesen küzdött, és senki se mondhatja, hogy gyáván adta meg magát. A másik asztaltársam, Görgey is szótlan volt, csak azt említé többek közt, hogy sok dologban igen szerencsétlen volt, így tegnap is, amikor ugyanis nem sikerült neki a világot két gazembertől megmentenie, kiket felakasztani akart. Megdöbbenve e szavak felett kérdém: Kik volnának azok? Azt gondolja tán kegyed, felelé, hogy Kossuthot értem. Nem, e nyomorultat nem akasztattam volna fel. A két Madarászt szerettem volna kipusztítani a világból. (Madarász, az utolsó kormány rendőrminisztere volt, a Honvédelmi Bizottmány*

tagja, a fegyverletétel napjaiban külföldre menekült, később Amerikában telepedett le, ott halt meg 1906-ban) *De tudja-e, miért ítélem meg így Kossuthot? Mikor láttam, hogy minden veszve van, Csányt küldtem hozzá azon üzenettel: »Most itt az ideje, most menjen!« Olvassa ezt! Erre börtáskájából iratot vett ki, melyet nekem átnyújt. Kossuth által remegő kézzel aláírt lemondási okmány volt, melyben Görgeyt nevezi ki diktátornak. Látta, mondta újra, azért tartom őt nyomorultnak, mert csak esteli hét órakor nevezett ki engem diktátornak, holott már délután két órakor elszökött. Félelemből tette, hogy ha a feltétlen hatalom kezében van, kivégeztetem.”* Görgeyt, írja Bohus Antónia, tisztikara feltétel nélkül tisztelte, de az oroszok is tisztelettel adóztak hadvezéri tehetségének, elismerték katonai erényeit. Naplójában feljegyezte Görgey szavait, amelyekkel búcsút vett tisztársaitól: *„Uraim! A kormány tegnap kijelentette, hogy a hazát megmenteni nem lehet, lemondott. A muszkáktól körülvéttünk, menekülés nincs. Én határoztam meggyőződésem szerint. Határozatomba beleegyeztek: Kiss Ernő, Leiningen, Pöltenberg tábornokok. A fegyvert letettük föltétlenül. Nem tudom, találkozunk-e többet. Köszönöm Önöknek a bizalmat, a szeretetet, amivel eddig hozzám viseltetek. Isten Önökkel!”*

Mikor a fegyverletételt aláírták, minden rangos tisztnek menekülést ajánlott. Az összegyűltek közül azonban, kiket később Aradon kivégeztek, senki nem akart megválni a vezetése alatt álló hadseregtől.

Keserves, lélekrázó jelenetek játszódtak le, miközben a tisztek előkészítették a kastély körül táborozó honvédeket a másnapi katasztrófára, a fegyverletételre. Meg kellett győzni őket a korábbi ellenállás lehetetlenségéről. Bohus Antónia megrázó szavakkal örökítette meg a történeteket. Egyes ezredek elégették vagy széjjelvagdosták zászlójukat, és mint ereklyét elosztották egymás között. Vén huszárok, kik a csatákban szinte egygé váltak lovaikkal, most lelőtték hűségese társaikat, az embereknél is hűségesebb bajtársaikat, hogy ne kerüljenek az ellenség kezébe. Voltak, kik eltörték fegyvereiket, ne lőjön velük az ellenség többé. A katonák nem szégyellték könnyeiket sem.

Másnap utoljára ültek együtt a reggelizőasztal körül a kastély ebédlőtermében a testileg-lelkileg kimerült tisztek, tábornokok, *„... érezte mindenik mélyen ónsúlyát a sors változásának, de bizonytal egy sem gyanítá közülük, miként meghódolásuk az oroszoknak, kiknek ígért védelmében erősen bíztak, vesztüket okozhatja.”* Bizonyára Görgey sem, hogy társai borzalmas vesztéről majd alig két hónap múlva fog értesülni. Mielőtt Rüdigerhez indult volna a Pankota és Csigérszőlős közt elterülő síkra, hogy a fegyverletételt az összegyűlt hadaknak elrendelje, a kastély háziasszonyától így búcsúzott: *„Most még haragudni fog rám a nemzet, de három hét múlva, bizton tudom, kezet csókol majd nekem.”* Bohus Antónia megjegyzi: *„Görgey e nyilatkozatából biztossággal kikövetkeztethető, hogy ő is csalva lett,*

és hogy lehetetlen, miszerint tudta volna, hogy a kegyelemre való megadás bitóval és golyóval fog jutalmaztatni."

Ki abban a három hét leteltét várva abban bízott, hogy akkorra minden jóra fordul, keservesen csalódott! Bohus Antónia reménykedve ugyan, de szívében balsejtelemmel nézte a szőlősi tábor felé meginduló menetet augusztus 13-án délelőtt: *„Leírhatatlan, fájdalmas, szívszaggató volt a búcsú a tábornokoktól és tisztektől, kik közt többen voltak házunk régi barátai. Elmondhatom, hogy kevés hely van a földön, hol annyi férfikönny elhullott, mint ekkor Világoson. [...] Sohasem éreztem kínzóbb, mélyebb fájdalmat, mint mikor e bús halottas menetet, egy sírba induló hős nemzet halotti kíséretét néztem..."* A kastélyban a pénzügyminisztérium maradt egész személyzetével, Csány, Perényi Zsigmond, ők arról tanácskoztak, kinek is adják meg magukat, hiszen nem katonák voltak.

A magyar sereg eközben a szőlősi malomig vonult, itt már az oroszok várták őket. Rüdiger szárnysegédje így örökítette meg a látottakat: *„Délután öt óra tájban mikorra a III. és a VII. hadtestek már felsorakoztak, de az I. hadtest felvonulása még tartott, megkezdődött a fegyverletétel ceremóniája. A gyalogosok, miután tisztelgtek, szomorúan levették magukról hadifelszerelésüket, és puskájukat gúlákba állították. A katonák búcsúzás közben sírtak, és megcsókolták ezredzászlójukat. A huszárok, megállítván lovukat, megölelték azokat, és zokogva búcsúztak tőlük. Karabélyuktól ugyanilyen keserűséggel váltak meg. Ezután Rüdiger gróf törzskarának kíséretében Görgey seregeihez léptetett, s üdvözlővén őket, megkezdte szemléjüket. Kimondhatatlanul megindító volt e rendjét megőrzött erős, harcképes seregnek a látványa. E sereg ugyanis néhány hónapja Ausztria számára még félelmetes volt, s most itt állt fegyvertelenül, magát sorsának megadva, és mint a halálraítélt, várta az ítélet végrehajtását. A katonák szomorú pillantással kísérték bennünket, a tisztek fejüket lehajtva sírtak."*

Két nap múlva a világosi kastélyban letartóztatják az osztrákok Perényi Zsigmondot, a Kossuth-kormány országbíróját, a vád ellene felségárulás a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása miatt, vele együtt viszik el Csányi Lászlót is, a Kossuth-kormány közlekedési miniszterét is. Mindkettőjüket október 24-én végzik ki Pesten az Újépület börtönfalánál, velük együtt Szacsvay Imrét is, az Országgyűlés jegyzőjét. Haynau azt hitte, hogy Csányi a Szent Koronát ide, a Bohus-kastélyba szállíttatta, itt elrejtette, ezért ezekben a hetekben több házkutatást is tartatott Világoson. Nem tudta még, hogy a magyar királyi koronát Szemere Bertalan, miniszterelnök vitte magával, miközben török földre menekült, megbízható embereivel Orsova közelében, közel a Dunához egy füzesben elrejtették, rongyokba és ládába csomagolva, elásva földben pihennek az ereklyék. Minden bizonytal a néhány szemtanú közül valamelyik elárulta a rejtékhely titkát,

mert 1853-ban a négy évig tartó nyomozás után az osztrákok „megtalálták” az elrejtett ládát.

A lefegyverzett katonák hosszú, hallgatag sora megindult Várad felé az orosz lovasság kíséretében, Rüdiger törzskara az élen haladt, Görgeyt ők vitték magukkal, kit hova vezet majd a sorsa. A közkatonák arra számíthattak, hogy besorozzák őket az osztrák hadseregbe, a tisztek pedig, akik megtarthatták egyelőre oldalfegyvereiket, Bécs kegyelmére – ha volt ilyen! – vagy hadbírósaági ítéletre. Ebből pedig bőven osztogatott Bécs, 1850 márciusáig 548 ítéletet hoztak, ebből 209 halálos ítélet volt. Ezek közül többet nemzetközi nyomásra 10–20 éves várfogságra változtattak. A honvédtisztek teljes lefegyverzésére csak Gyulán került sor augusztus 23-án, amikor a gyulai vár és a kastély közötti részen az oroszok átadták őket az osztrákoknak. Sokan kisebb-nagyobb csoportokban szökni próbáltak, hogy a komáromi várba eljussanak, és tovább harcoljanak. Volt, akinek sikerült.

A fegyverletétel mintegy 33 ezer honvédet, köztük ezernél több főtisztet érintett. A Görgey közvetlen parancsnoksága alá tartozott három hadtest, Nagysándor József, Leiningen-Westerburg Károly és Pöltenberg Ernő vezette hadtestek. Útközben csatlakozott hozzájuk Knézich Károly tábornok tokaji különítménye. Vécsey Károly hadtestét Borosjenőnél fegyverezték le augusztus 20-án. Damjanich az aradi várat augusztus 17-én adta át az oroszoknak. A Világosnál kötött fegyverletétel nem érintette a Temesvárnál 1849. augusztus 9-én teljesen szétvert magyar seregeket, amelyeket előzőleg Kossuth koncentrált Szegedre Dembinszki, Bem, Perczel, Guyon, Kmetty vezetése alatt. Dessewffy és Lázár Vilmos kivételesen az osztrákok előtt kapitulált augusztus 18-án Karánsebesnél. Zsibónál még volt egy magyar csapat, Kazinczy Lajos, 28 éves ezredes máramarosi tartalék hadosztálya. Itt, Zsibónál egyesült augusztus 22-én az észak-erdélyi és székely hadosztály maradványával, ők augusztus 25-én tették le a fegyvert.

Görgeyt Nagyváradra vitték 14-én, majd Haynau szárnysegédje, Andrásy Norbert osztrák császári őrnagy Karinthyba viszi száműzetésbe, velük tart Görgey francia származású felesége és dr. Markusovszky, aki a volt hadparancsnok fejsebét kezeli.

A tábornokok sorsa már augusztus 19-én megpecsételődött, hiszen Haynau, akit dühített az orosz vezérkar kezdeti lovagiassága a magyar tisztekkel szemben, már ekkor a „lázdóvezérek” akasztásáról beszélt. A Gyulára összegyűjtött tábornokokat egyszerű parasztszekéren 2-3 osztrák fegyveres kísérte Arad felé. Degré Alajos később így írt erről a gyászos menetről: *„Ügyünk Világosnál meghalt, Sarkadon volt kiterítve, s Gyuláról megindult a világ legnagyobb gyászmenete, Aradon pedig megtörtént a temetkezés.”*

A világosi Bohus-kastélyban ezalatt többször is házkutatás volt, már-már börtön fenyegette Bohus Jánost és feleségét. Most már az is volt a vád ellenük, hogy a szabadságharc alatt az alsó kastélyban Bohusné több száz tábori ágyat helyeztetett el a sebesült honvédek számára, ápolásukról, étellemezésükéről gondoskodott. A fegyverletétel után pedig a börtönben sínylődő honvéd rabokat segítette, a szigorú tilalom ellenére országos gyűjtést szervezett a javukra. Olmütz, Kufstein, Jozephstadt rabjai imába foglalták Bohus Antónia nevét. Az aradi várkapitány többször beidézte és börtönnel fenyegette, soha nem tudhatta, hazatér-e szabadon. Ő nem csupán a fegyverletétel helyszínének háziasszonya volt. Hazája iránti szeretetét egész életében tettekkkel bizonyította. Emléke ott él Teleki Blanka, Leövey Klára, Brunszvik Teréz, Veres Pálné, Teleki Sándorné neve mellett. Méltán nevezte Császár Ferenc már 1844-ben „Magyarhon fényes csillagának”. Önfeláldozása, segítőkészsége, együttérzése akkor nyilvánult meg legerősebben, amikor arra legjobban volt szüksége a letiport nemzetnek.

Az önkény csillapultának idején pesti otthona nyitva állt az írók, művészek, tudósok előtt. Ismerte a közélet nagyjait, férje Széchenyi István baráti köréhez tartozott, Wesselényiért mindketten rajongtak. De kevésbé lelkesültek Kossuthért, veszedelmesnek tartották, és az országra nézve veszélyesnek forradalmi eszméit. Házukban gyakran megfordult Deák Ferenc, Eötvös József, Trefort Ágoston, de Liszt Ferenc is, akivel Antónia tizenkét éves korában négykezeset játszott, mindig meglátogatta, ha Pesten járt. Nagy összegeket áldozott iskolák, óvodák létesítésére, már a pesti árvíz idején is legfőbb gondja a bajbajutottak megsegítése volt. Az 1863-as szörnyű aszály idején gabonával, kenyérral segítette az éhezőket.

Később, de ez már a XX. század eleje, ekkor Bohus Antónia már örök álmát alussza, kedves rokona, Eötvös Loránd a róla elnevezett torziós ingát 1906-ban a világosi mezőn mutatta be egy nemzetközi bizottság előtt, ez idő alatt a tudós az aradi Bohus-palotában lakott, amely ma is Arad főterének díszé.

A sors eljátszogat az emberek életével, leejtett szálakat felvesz, és összeköt újra. Bár Pesttől messze zajlott, így fonódhatott össze a Görgey család élete a Bohus családdal.

Görgey Artúr (1818–1916) Szepes vármegyei földbirtokos családból származott, a család eredete Szepesgörgőhöz köthető. A négy Görgey fiú közül hárman, Artúr, Ármin és István beírták nevüket a szabadságharc történetébe. Meg is kapták ezért a büntetésüket. Görgey Ármin honvéd alezredest várfogságra ítélik, Istvánt Karintiába internálták – a világosi kastélyban egyébként ott van bátyja mellett –, 1850-ben Kassán besorozták az osztrák hadseregbe, Galíciában szolgált. Később ő írta meg a

bátyjával folytatott évtizedes levelezése alapján Görgey Artúr száműzetésének történetét.

A közvélemény sokáig nem tudta, hogy a fegyverletétel Kossuth előzetes tudtával és beleegyezésével történt. Az ő Vidinből írott levele 1849 őszén hosszú időre befolyásolta Görgey megítélését. MórícZ Zsigmond fiatal újságíróként felkereste Pesten az élete alkonyán mindentől visszahúzódva élő Görgeyt, és többek között ezt írta róla: *„Áruló? Soha! Egyetlen gondolatában sem volt. Kötelességét híven teljesítette, s az a büszke öntudat élhetett benne rendületlenül, hogy a magyar kardnak, a magyar vitézségnek ő volt az utolsó legendás hőse. Tisztelet adassék a nagy katonának, akinek nem adatott meg, hogy örömét élvezhesse hősiességének.”* A megtorlás éveiben kilátástalannak látszott, hogy a Görgey család valaha magyar földre visszatérhessen. A hatvanas évek elején enyhült az önkényuralom, megkezdődtek a kiegyezés tapogatózó előkészületei, sokan fel merték keresni Görgeyt száműzetésében. Görgey István ezt írja: *„Voltak kétségkívül a közös bukás után is, az első általános bódulat eloszlásával, talán éppen Kossuth vidini levelének szertelensége által gondolkodóba ejtett okos emberek szórványosan az országban, és lehettek Budán, Pesten is, kik az előttük személyesen ismeretlen száműzötteknek tiszteletben tartják emlékét, és alkalmilag rokonszenvvel fogadják családját. Egyik ilyen tekintélyes ház Pesten volt a Világosvár uráé, és kivált ennek jótékonyágáért országos köztiszteletben álló asszonya, Bohus Jánosné született Szőgyény Antóniáé. Az együtt átélt és átértett nagy napok emlékét oly erős kapocsnak tartotta bátyám, hogy engem egyenesen oda utasított, hogy mint az első egyikénél, Bohusnénál vezessem be családját. Én már ekkor bejáratos voltam Bohus házánál. Nem csak annál fogva, hogy az említett nagy napokban én is a nagy előkelő tömegben nyomaveszett egyik vendége voltam Világoson, hanem a Pesti Jótékony Nőegylet révén is, melynek Bohusné az elnöke volt, én meg jogtanácsosa és jegyzője. Ángyomat (Görgey Artúr feleségét) Bohusné személyesen még nem ismerte, a világosi szomorú napokban Arthúrné egy nagyváradi család oltalma alatt volt.”* Görgey István itt a Bohus-házban ismerkedett meg többek között a háziasszony testvérével, id. Szőgyény Lászlóval, az 1848. évi volt magyar királyi udvari alkancellárral és hasonló nevű fiával, Vay Miklós báróval, Trefort Ágostonnal, Deák Ferencsel.

Kossuth a tizennyolc évvel azelőtti vidini levelének hangnemében közölt Párizsban a Magyar Újság 47. számában 1867. május 22-én egy Deákhoz intézett levelet, Nyílt levél Deák Ferenchez címmel, melyben felidézte az 1849-es aradi és világosi eseményeket: *„Sikerült az árulásnak nemzetünk önbizalmát megrendíteni, s a megrendített önbizalommal karját elzsibbasztani. [...] A sikerhez csak egy kissé több kitartás hiányzott.”* (Tudniillik a nemzet részéről.) A siker ebben az értelemben nem lehetett

más, mint az 1849. április 14-én Debrecenben hozott határozat, vagyis a trónfosztás alapján az orosz–osztrák szövetség ellenében harc útján kivívott teljes függetlensége Magyarországnak, értelmezi Kossuth levelét Görgey István. Lehetséges lett volna ez 1849 augusztusában? Kossuth téved!

Görgey Artúr szükségesnek látja a megszólalást, a Pesti Napló közli is Kossuth nyílt levelére írott válaszát június 5-én. A hajdani főparancsnok megőrizte Kossuth 1849. augusztus 11-én az aradi várban mindnyájukhoz intézett búcsúproklamációjának szövegét: *„A szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta a nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményével folytathassuk.”* Az írások azt is felidézik, amit 1867-ben már sokan elfelejtettek, hogy 1849. augusztus 5-én Kossuth Paszkievicsnek küldött levelében, amelyet Váradról Szemere Bertalan miniszterelnök és gróf Batthyány Kázmér vitt a címzetthez, felajánlotta a magyar koronát az orosz cárnak. Mi történhetett volna még velünk, szegény magyarokkal! Ez a tény, amely a Pesti Naplóban megjelent 1867-ben, óriási vihart kavart. Jókai a Hon című lapban Kossuthot megvédő vezércikket tett közzé, azzal mentegette a volt kormányzót, hogy időt akart nyerni a haderők összpontosításához a korona felajánlásával. Mi lett volna, ha a cárnak nem lett volna diplomáciai érzék? Jókai nem válaszolt a cikkét ért bírálatokra.

A sors azonban nem zavartatta magát, forgatókönyve készen volt már az újabb eseményekre: egy 1867 tavaszán rendezett pesti bálon összeismertette az 1850-ben született Görgey Bertát Bohus Lászlóval, Szőgyény Antónia fiával. Esküvő még az év őszén Karintiában, Viktringben, Görgey száműzetésének helyszínén volt. Görgey Artúr amnesztiát kapott, és 18 év száműzetés után visszatérhetett hazájába. Katonai tudását Deák Ferenc igénybe vette, tanulmányt kért tőle a magyar haderő állapotáról, egy nemzeti hadsereg felállításának lehetőségeiről.

Krenner Miklós, Arad híres újságírója, a két világháború között Aradról közzétett könyvében ezt írta: *„Bohusné Szőgyény Antónia, akinek szalonjában a világosí fegyverletétel aktáját írták meg, aki nem csak a véletlen, hanem később a nagyszerű tudatos, sokszor veszélyes munkássága révén történelmi nevet szerzett, szobrot kapott érte a világosí parkban, ahol egykor oly sötét volt.”* A szobor felállítására 1910. október 16-án került sor, Bohus Antónia halála után húsz évvel. Fia, Bohus László kezdeményezte, hogy édesanyja emlékét megörökítsék, ő adott a kastély kertjéből egy parkra valót, amelyben a szobrot elhelyezzék, hogy mindenki látogathassa. Vass Viktor és Philipp István aradi szobrászok munkája ma is látható e helyen. A kastély úrnőjének a falu nem magyar ajkú lakói iránt tanúsított magatartásának köszönhető, hogy az elmúlt évtizedekben nem akarták

szobrát eltávolítani. A talapzatán hajdan jól olvasható vers volt, Okolicsányi József veterán honvéd alezredes alkotása: „A hegytető tövében / A lombos kert ölében / Ül a vár asszonya. / Schyta vér sarjadéka / Jó vendég-szerető / Arra, arra bús vándor! / Ő a szelíd s jámbor / Letörli könnyeid.”

A kastély ma múzeum, az 1848-ban Világoson született Joan Slavici erdélyi román író emlékmúzeuma. Csak a messziről jött látogatók állnak megrendülten a történelmi falak előtt, amelyek nagy idők tanúi voltak. A kastély kőornácairól nem látni el a szőlősi síkra, csak a látogató emlékezetébe van mélyen beleégetve, ami 1849. augusztus 13-án errefelé történt: katonák borulnak egymás nyakába, sírnak, zokognak, összetörik fegyvereiket, paripák nyihognak... „szirmok, virágok, koszorúk”, az elvesztett remények.

És ha még maradt megíratlan balladája a világosi kastélynak, hát az 1944 késő őszén játszódott le, amikor Malinovszkij marsall, a II. Ukrán Front főparancsnoka törzstisztjeivel körülvéve térképe fölé hajlott, vezérkarával tanácskozott. Aztán napi parancsot diktált, amelyet gyors futárok vittek tova: támadni Battonya és Dombegyháza felé, előretörni Kecskemét felé, karácsonyra bevenni Budapestet, földre teríteni, bevenni bármi áron, eltiporni Magyarországot. Malinovszkij kíméletlen volt, bizonyára rettegett a Gazdától, a Kremlben a néhány héttel azelőtt Sztálintól kapott marsalli rangnak ez volt az ára.

Rüdiger és Malinovszkij, ellenséges területre érkezett katonák, semmit nem jelenthetett nekik a meggyötört nemzet az elárult történelmével. Egy hadicélponttá lett ország földjén álltak.

Világos Aradtól 41 km-re fekszik, mai neve Siria, lakóinak 5%-a magyar. Ha az idős nemzedék elmegy, megeshet, hogy a fiatalok nem tudnak majd egy verset elmondani, vagy egy dalt magyarul elénekelni, lehet, hogy a Miatyánk elhal, marad a Tatal nostru. Lesznek-e kegyeletes kezek, amelyek Bohus Jánosné Szőgyény Antónia szobrának talapzatára néha friss virágot visznek?

2009

Források

1. Görgey István: Görgey Artúr a száműzetésben. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1918
2. Beke György: Megíratlan balladák a Dél-Alföldön. In: Tiszatáj
3. Elekes Irén Borbála: Előttünk áll egy fényes nőalak, Bohus Szőgyény Antónia (1803–1890) és a hazai művelődés ügye. Elhangzott 2005. december 5-én az OSZK tudományos ülészakán
4. Gazda Árpád: A világosi fegyverletétel. In: Magyar Jövőkép IX. évfolyam 35. szám, 1999
5. Németh Csaba: A honvédtisztek fegyverletétele Gyulán. Tanúk és vértanúk. Kortárs krónika Pákozdtól Aradig. Válogatta és szerkesztette: Nóvé Béla, Csíkszereda, Pro-Print Kiadó, 1999
6. Küzdelem, bukás, megtorlás. Válogatás 1848–1867 közötti emlékiratokból 2 kötetben.
7. Ruffy Péter: A kamarilla és az aradi vértanúk
8. Kelemen Erzsébet: Tiszta szándék. Gróf Batthyány Lajos olműtzi és pesti naplója, levelei. In: Hitel, 2008. október
9. Rosonzy Ildikó: Fegyverletétel a győző szemével. Orosz visszaemlékezés a világosi fegyverletételről. In: História, 1985. 1. szám

Kudorné Szanyi Katalin

POZITÍV NŐK NAPJA 2023

Minden Zaha Hadiddal kezdődött...

2022-ben a polgármesteri hivatal egyik irodájában volt intézni valóm, amikor felfedeztem a falon két képet, amelyek egyszerűen vonzották tekintetemet. Nem tudtam megállni, hogy ne kérdezzem meg, hol vették ezeket a fotókat. Válaszomra szerényen felelt az alkotó – Elek Éva –, hogy ő készítette. A fotók olyan élményt nyújtottak számomra, mintha kedvenc építészem, Zaha Hadid valamelyik épületének szerkezeti elmeit rögzítették volna.

Kiderült, hogy Bécsben fotózta Éva az épületet, egy fotópályázat keretén belül. Számomra akkor derült ki, hogy a fotózás a kedvenc hobbija. Abban a pillanatban született meg bennem az ötlet, hogy ezeket a fotókat másoknak is látni kell.

Az alkalmat a tavasz adta, mégpedig március 8-a. Felkerestem a Csengey Dénes Kulturális Központ vezetőjét, hogy mi lenne, ha... Örömmel fogadták javaslatomat, és Fodor Melinda közreműködésével elkezdtük szervezni a rendezvényt. Közös találatunk ki, hogy nőnapon legyen a megnyitó.

A kérdés az, hogy Elek Éva mellé kiket hívjunk meg. Takács Évával – mivel láttam remek fotóit – felvettem a kapcsolatot, hogy szeretnék rendezni egy kiállítást, ahol nők által készített fotókat állítanánk ki. Éva azonnal beszállt a szervezésbe, és a megbeszélésünkön azonnal megtaláltuk azt a keretet, ami mindhármunknak tetszett. A keret az március 8-ai nőnap, a 8-as szám jelentése, misztikája volt.

Pillanatok alatt kiderült, hogy megvan a 8 alkotó is, akikkel Éva egyeztetett, és vállalták a kiállításon való részvételt. Egyszerűen hihetetlen volt, hogy városunkban ennyi fotózást szerető női alkotó van. Már a kiállítóterem berendezésekor éreztük, hogy csoda van születőben, mivel a fotók meséltek, és olyan hatást váltottak ki, hogy nagyszerű élmény lesz a megnyitó.

Csahóczi Margit, Elekné Csollány Éva, Juhász Luca, Nagy Zsuzsi, Szabó Sára, Szép Zsóka és Takács Éva által készített fotók elvarázsoltak mindenkiket.

A kiállítás megnyitóját Sziklai Mariann, az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. gazdasági igazgatója tartotta. Nem szokványos megnyitóbeszéd volt, mert olyan érzékenységgel közelítette meg a nőiességet, az alkotás örömét, hogy minden jelenlévő átérezhette azt az örömet, amit alkotók érezhettek a művek elkészülte után. A nagyszerű hangulathoz hozzájárult Tibai Eszter versmondása, valamint Tábori Emese és Berek Dániel zenei közre-

működése. Már a megnyitón körvonalazódott, hogy folytatni kellene ezt a sorozatot.

Idén februárban ismét szabad utat kaptunk, és immár hármásban, Tibai Eszterrel kiegészülve kezdtük szervezni a 2023-as kiállítást. Új címet adtunk az idei rendezvénynek: Pozitív nők napja.

A címadás nem volt véletlen, mivel hisszük,

hogy ha valaki valamilyen alkotó tevékenységet végez, az csak pozitív életszemléletű lehet. Az „Ötóra tea” alcímet azért adtuk, mert a kiállítás megnyitóját 17 órára terveztük. Hármásban kialakítottuk a keretet, már csak tartalommal kellett megtölteni. A tartalomról ismét Takács Éva gondoskodott. Olyan nagyszerű alkotókat javasolt, akiknek a neve garancia volt arra, hogy sikeres legyen ez a tavaszi rendezvény is. Ismét az az öröm járt át bennünket, hogy milyen remek helyen élünk, hogy ilyen tehetséges emberek élnek közöttünk, nem jelent gondot nyolc alkotót találni.

Rövid egyeztetések után összeállt a 8-as, ami rendhagyó módon bővült egy fővel, mivel Erdélyi Gabi kiállítórészéhez mindenképpen kellett valami a falra, így hívtuk meg Antus Máriát, hogy a kialakított enteriőrhöz hozzon otthonról egy csodát.

Így ez évi alkotóink a következők voltak: Ambach Erika, Antus Mária, Erdélyi Gabriella, Keszthelyi Katalin, Lovas Katalin, Márkusné Tibai Márta, Péger Zsuzsanna, Szabó Ica és Szinger Zsuzsanna. A megnyitót rendhagyó módon nem a kiállítóteremben tartottuk, hanem az előtérben, mivel gondoltuk, hogy sok érdeklődő vesz részt a megnyitón. Bebizonyosodott, hogy jól döntöttünk, már a megnyitó előtt jöttek érdeklődők, mivel bővítettük a kiállítás programját sminktanácsadással, kézműves-bemutatókkal.

A megnyitó előtt egy rövid animációs filmet tekintettünk meg közösen, mely *Egy nő élete* címmel mutatta be remek rajztechnikával a születéstől az idős korig egy nő arcának változását. Tibai Eszter versmondása adott keretet a megnyitónak, amelyet ez évben Balog Judit, a Paksi FC és a Paksi SE ügyvezetője tartott. Bebizonyosodott, hogy Judit hangja, artikulációja semmit nem változott az elmúlt években. A szépen hangsúlyozott beszéde értékes gondolatokat közvetített a jelen lévő alkotók és a hallgatóság felé. A megnyitót követően ismét élvezhettük Tábory Emese és Berek Dániel műsorát. Öröm volt látni a kiállítóteremből kijövők arcát, látszott, hogy mindenki el van kicsit varázsolva. A jó az volt, hogy senki nem sietett haza, a vidám beszélgetés folytatódott a megnyitó után is. Az est további részében egy rendkívüli nagy tudással rendelkező előadót köszönthettünk első ízben Pakson. Rendezvényünket megtisztelte jelenlétével Katona Melinda, az ország egyik legsikeresebb szervezetfejlesztő, civil társadalomépítő szakembere, aki „Nőként nőnek maradni” – Női szerepeink és azok megélése címen tartott egy szenzációs előadást. A mai napig megállítanak hölgy társaim az utcán, hogy ilyen remek előadást még soha vagy csak ritkán hallottak. Ennél nagyobb elismerést, úgy gondolom, egy szervező nem kaphat. A tavalyi évről kimaradt a résztvevők rövid bemutatása, ez évben azonban szeretnénk bemutatni alkotóinkat, akiknek ezúton is köszönjük, hogy kiálltak a pódiumra, vállalták a nyilvános szereplést.

Hogy jövőre mi lesz?

Hát természetesen március 8-án 8 fővel ismét kiállítás. Nem adjuk fel, szeretnénk teret adni a köztünk élő alkotóknak. Viszontlátásra 2024. március 8-án!

Ambach Erika

A kaposvári iparművészeti szakiskola nappali tagozatán végezte el a kerámikus szakot 1994-ben, a gimnázium után. Azóta fő- vagy mellékállásban folytatta ennek a művészeti ágának az elsajátítását, és mint a foglalkozás komolysága és sokrétűsége kívánja is, tíz év intenzív gyakorlás után mondhatja el, hogy majdnem bármit elkészíthet, amit szeretne.

Ez és az alkotás szabadsága volt az, ami ösztönözte, hogy folytassa ezt a minden szempontból nagy kihívást jelentő mesterséget. Az eddigi főleg dísz- és használati kerámiák gyártása mellett több időt szeretne fordítani a plasztikák készítésére, és ugyanilyen fontos lesz a tanórán kívüli oktatás egyénileg is, kisebb csoportokban korosztálytól függetlenül.

Nagy hangsúlyt fektetne a készségfejlesztés és terápia jellegű foglalkozásokra, amelyek a munkával eltöltött időn túl maradandó örömet okozhatnak mind az alkotó, mind az alkotásokkal megajándékozottak számára.

Antus Mária

Élete során többféle hobbija volt, melyekre szívesen gondol vissza. Gyerekeknek és magának is varrt ruhákat, kötött, hímzett, és megtanult horgolni is. Pár évvel ezelőtt érzett késztetést arra, hogy megismerjen más jellegű kreatív tevékenységet is. Egy merőben új területre tévedt. A virtuális világban témérdek lehetőséget talál az, aki célirányosan keresi a számára megfelelő, elérhető és megvalósítható ötleteket. Kreatívhobby-termékeket gyártó és forgalmazó cég oldalára tévedve sok-sok inspiráló ötlettel találta szembe magát. Apró kis faalapokon gyakorolt, tökéletesítette a különböző technikákat (repsztoilakkok használata, stencilezés, rozsdahatás, 3D-s paszták, patinák), míg eljutott odáig, hogy nagyobb projektet, mint pl. bútorfestést is bevállaljon. Ma is használatban vannak azok a bútorok, amelyeket szinte „újjávarázsolt”, és így nem lettek kidobva. Fontosnak tartja megemlíteni, hogy nem feltétlen szükséges megválni egy akár több generáción keresztül használt darabtól pusztán azért, mert magán hordozza az elmúlt évek során szerzett sérüléseket. A használatából eredendő sebek gyógyítása, megjavítása örömteli percekkel ajándékoz meg bennünket, ezért arra buzdít mindenkit, hogy próbálja meg, gyógyítsa meg bútorait, ne dobja ki!

Erdélyi Gabi

Egyéni vállalkozóként Tengelicen működtet egy bérelhető fotóstúdiót, rendezvényhelyszínt.

Gyerekkora óta a régiségek szerelmese, gyűjti a régi bútorokat, tárgyakat, amelyeknek sorsa többnyire az újrafestés, dekorálás lesz.

Szenvedélyesen szereti a lakberendezést, a különböző enteriőrök kialakítását, és erre szerencsére a munkája lehetőséget ad. Mára kedvence lett az eklektika, a többféle stílus, színek, formák keveredése.

Gabi mottója: „Alkotás nélkül lehet élni, de nem érdemes.”

Keszthelyi Katalin

Keszthelyi Katalin 17 éve foglalkozik amatőr szinten fotózással. Leginkább természeti képeket szeret készíteni.

Számos alkalommal nyertek már fotói nemzetközi versenyeken, és állították ki szerte a világban. Több alkalommal választotta a Fujifilm Global Facebook-oldala borítóképének egy-egy fényképét. Nagyon szeret utazni, a természetet járni, ami remek lehetőséget teremt, hogy kiélje a fotózás iránti szenvedélyét.

Lovas Katalin

Már fiatalon nagy érdeklődést mutatott a képzőművészet, leginkább a festészet iránt. Tudását több képzésen, alkotótáborban is igyekezett fejleszteni. Ezeken a képzéseken sokat tanulhatott többek között elismert paksi alkotóktól is. Kezdetben pasztell-, akril-, majd később olajtechnikával foglalkozott. Első önálló kiállítása is Pakshoz köthető, melyet 2010. szeptember 7-én tartott. Több önálló és közös kiállításon is bemutatta már alkotásait, illetve alkotásai különböző kiadványokban is megjelentek. Számos pályázaton ért el sikereket, ezek közül kiemelkedő a LirArt Evokációk minikönyvsorozata, mely pályázatokon több alkotása is bekerült az elmúlt években kiadott könyvekbe. A festésre szabadidejében, családjá és munkája mellett szakít időt. Kislányuk, aki 3 és fél éves egyre nagyobb érdeklődést mutat az alkotás iránt, így előszeretettel szoktak közösen festeni.

Márkusné Tibai Márta

Márta mentálhigiénészként dolgozik a Paksi Életfa Idősek Otthonában. 2017-ben kezdett el festeni Braun Gábor festőművész támogatásával, akinek sokat köszönhet. Az első festményének címe Férfi rózsacsokorral. Az azóta eltelt időben két idősebb lányunokája is megszerette ezt az időtöltést, gyakran festenek otthon közösen. Nagy élmény számára, ha egy képe elkészül. A festészet kellemes időtöltés és kikapcsolódás is egyben.

Péger Zsuzsanna

Tanulmányok:

- Paksi Vak Bottyán Gimnázium
- Eszterházy Károly Főiskola, Eger – rajz–vizuális kommunikáció szak
- Kaposvári Egyetem – vizuális és környezetkultúra szak

Péger Zsuzsanna tanulmányai elvégzése után múzeumpedagógiai foglalkozásokat tartott a Paksi Képtárban, valamint rajzot és művészettörténetet tanított a Paksi Deák Ferenc Általános Iskolában. 10 éve él Budapesten, ahol kezdetben a Párisi Galériában, majd a Magmában volt galériaasszisztens. Műhelye a Jászai Mari téren található, a Pakk Stúdióban. Jelenleg négy fővárosi galéria foglalkozik grafikai értékesítésével.

Kezdetben csak a festészet érdekelte, ám az utóbbi években szinte kizárólag linómetszeteket készít. Szereti, hogy a technika adottsága miatt sematizálódnak, egyszerűsödnek az ábrázolt formák, ettől a kép lényegre törő, kontrasztos, erőteljes lesz.

Szabóné Harmat Ilona

Ilona régi paksi, bár 50 évig Pesten élt, egy éve költözött vissza. Aktív éveit mélyépítő tervezőként töltötte, utána jöttek a különböző hobbik.

Először a kerámia, melynek fortélyait a budapesti S. K. Műhelyben, a Szépművészeti Múzeumban és Bukrán Edit iparművésztől sajátíthatta el. Két önálló kiállítása volt korábban a Csengeyben és több csoportos Pesten. A tusfestést a Konfúciusz Intézetben, az akvarellt a Festő Party Stúdióban tanulta.

Önkéntesként dolgozott az Iparművészeti Múzeumban és a Hegyvidéki Kulturális Szalonban, ahol a papírfonást és zsinórhorgolást tanította.

Dr. Szinger Zsuzsanna

Dr. Szinger Zsuzsanna Pakson született. A jogi tanulmányai alatt és azt követő pár évet kivéve Pakson élt mindig is. A Paksi Atomerőműben dolgozott, jelenleg már nyugdíjas.

2003-tól kezdett el festéssel foglalkozni a jogtanácsosi munkája mellett hasznos kikapcsolódást keresve, feltöltődést várva. Elsősorban férje, Györffy József ösztönzésére fest, de szívesen gondol vissza Bencze Barnabás rajzsakköreire is az általános iskolában.

Igyekszik a technikai tudását bővíteni, valamint többféle területet kipróbálni. A festészetben az olaj-, a pasztell- és az akvarelltechnikát alkalmazza. Elsajátította a tűzzománctechnikát is. A jelenlegi kiállításra akvarell- és tűzzománc alkotásokat hozott.

Kernné Margó versei

KUTYA-MACSKA BARÁTSÁG

(gyermekvers)

Egy kis cica ül az ágon,
Oly hangosan nyivákol,
Foltos kutya elkergette,
A cicát nem szerette.

Ez a cica fekete,
A gyerekek kedvence,
Dorombol, ha jó kedve van,
Ha kisgyermek karjában van.

Foltos kutya csahol egyet,
Hívják őt is, gyere ide,
Mi téged is szeretünk,
Finom falattal etetünk.

Kutya-macska egy szép házban
Boldogan él barátságban,
Gyermekzsivaly veszi körül,
A ház népe is ennek örül.

TÁNCOLNI ÖRÖM

A tánc varázsa elbűvöl minket,
Mert a szépség mindig benne van,
Szeretete a szívekből fakad,
És táncolni ünnep mindennap.

Hisz a tánc egy művészet,
És művész minden oktató,
A zene szárnyán szállunk tova,
S a lábunk jár, mint a motolla.

Lessük minden mozdulatát,
És fogjuk egymás kezét,
A tánc távolba repít minket,
Mely kifejezi örömünket.

A tánc segít a bánatunkban,
Lelkünk benne nyugalmat talál,
Ha jó kedve van az embernek,
Körülötte színes lesz a világ.

2018

2018. február 11.

SZÜLINAPRA RÓZSÁNAK

Még gyönyörű napfény
Vár ránk a nyárban,
Kószálunk vígan
A viruló tájban.

Két keréken járjuk
A hosszú utakat,
Útba ejtjük közben
A hűsítő tavakat.

Fáradt lábunk megpihen,
Hisz ünnepelni jöttünk
A 70-esek táborába,
Hogy téged köszöntsünk.

Sok szép régi emlék
Köt minket össze,
Reméljük, így marad
Most és mindörökre.

Sok boldog évet
Kívánok még neked,
Kísérje utadat
Az örök szeretet.

2021

NYÁRI ESTE

Rám talált a nyár, a csendben
A szél vidáman kócolja hajamat,
Selymes meleg homokban járok,
Mely simogatja talpamat.

Már a tó vizén a fénysugár is
A hullámokkal játszik,
Dalos madár az esti szélben
A távolban trillázik.

Felvillanó fény tűzében
Leülök a parton,
Hallgatom a nyári szellőt,
Mely suttogóan táncol.

Leszállt az est szenderegve,
Már nem zümmög az éji bogár.
Csillagok között feldereng
A fénylő holdsugár.

2022

BALATONI NYÁR

A nyári melegben
A hajnali szél,
Simogatja arcom,
És nekem mesél.

Bólogat a nádas,
És közben megremeg,
Nádirigó röppen
A kék tó felett.

Vitorlák suhannak
A messzi távolban,
Sirályok úsznak
A hűsítő habokban.

Sétálva a parton,
Észre sem vettem,
Úgy elszállt az idő,
Már a nap is felkelt.

A kerti sétányon
Néha meg-megállok,
Méhek zümmögnek
A csoda szép rózsákon.

Elhagyom a partot
Vissza-visszanézek,
Hullámzó Balaton,
Hozzád visszatérek.

2022

Beregnyi Miklós

Fény és árnyék

József Attila

Nézem a lámpát

Nézem a lámpám. Villamos lámpa.
Fűti egy titkos, rejtett erő.
Tompá árnyékból csillogó élet lesz,
Ahogy belőle fény tör elő.

Nézzétek, milyen megfoghatatlan,
Csupa titok, csupa hatalom
S mégis, fényével akkor pompázhat csak,
Mikor én, az Ember, akarom!

Midőn lefekszem s oltom a lámpát,
Váratlanul azon akadok:
Mi lenne, hogyha többé föl nem gyúlna
S örökre sötétbe maradok!

(1922 első fele)

Visszatekintés

2023 augusztusában lesz 60 éve annak, hogy az ország utolsó községében is kigyulladt a fény, befejeződött a falvak villamosítása. A villamosítás az 1947. augusztus elsején indult hároméves terv fontos része, amely egyben az ország újjáépítési terve is volt.

A tervet 1947 júliusában hagyta jóvá a négypárti koalíció: Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (FKGP), Magyar Kommunista Párt (MKP), Szociáldemokrata Párt (SZDP), Nemzeti Parasztpárt (NPP). A célját így határozták meg: „A hároméves magyar gazdasági terv a négy koalíciós párt közös megegyezésére épült: arra a szilárd elhatározásunkra, hogy a magyar népgazdasági, szociális és kulturális felemelkedésének sorsdöntően fontos kérdéseit nem engedik elmerülni a napi politika hullámaiban, s ezért e kérdések intézésének módját hosszú időre irányító mutató, valamennyi kormányzó pártra egyformán kötelező határozatokban állapítják meg.” A terv végrehajtásáért az Országos Tervhivatal volt a felelős, amelyet az 1947. július 10-i minisztertanács hívott életre, és első elnöke Vajda Imre volt kereskedelmi államtitkár lett.

A másik kiadvány egy évvel később jelent meg, amelyben grafikonok, térképek segítségével plasztikusa jelenítik meg a száraz statisztikai adatokat.

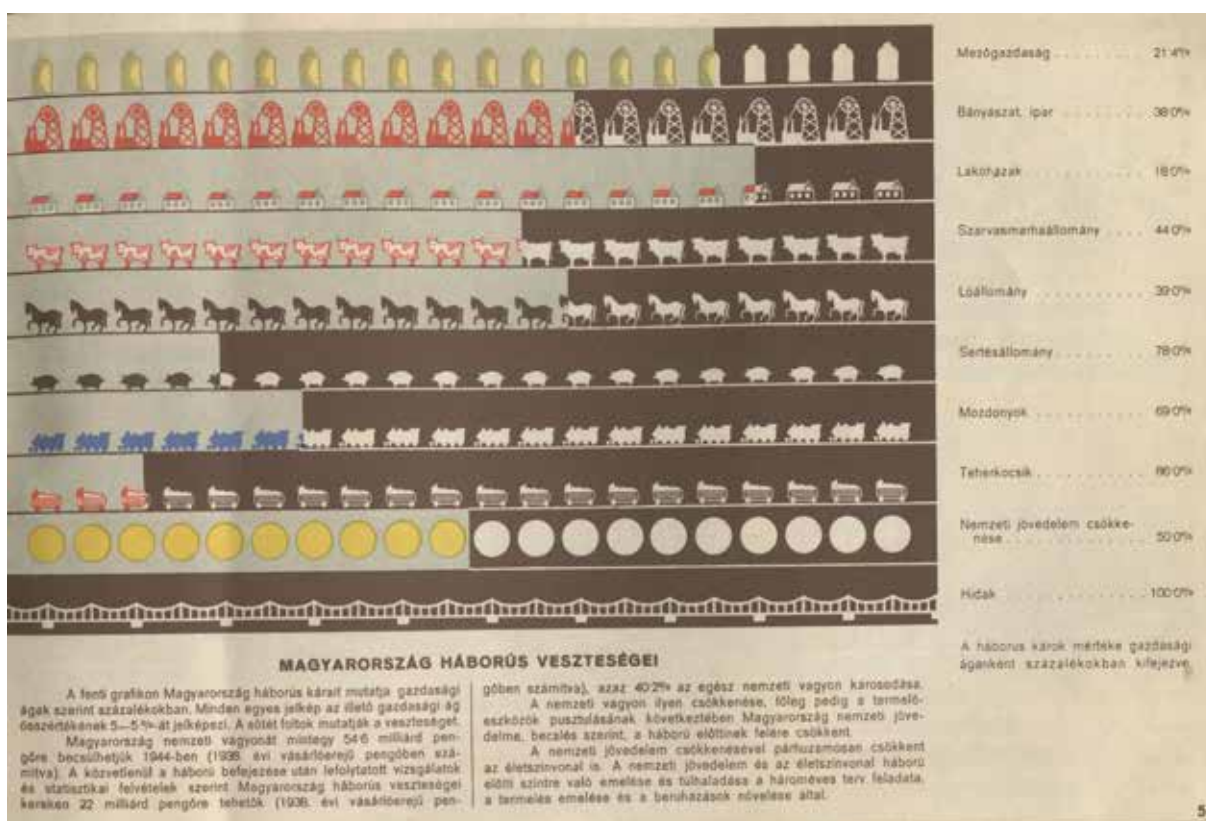

Mielőtt a villamosítási programmal foglalkoznék, fontosnak tartom hangsúlyozni: honnan indultunk, milyen erőfeszítések elé állította a háborúból kikecmergő lakosság minden egyes tagját a háború következményeinek felszámolása. Az országot fel kellett építeni, a háború sebeit eltüntetni, a lelkeket megnyugtatni, és az újjáépítésnek megnyerni az embereket.

A II. világháborúból is vesztesként kikerülő Magyarország nemzeti vagyonának 45%-a semmisült meg, a károk összege mintegy 22 milliárd

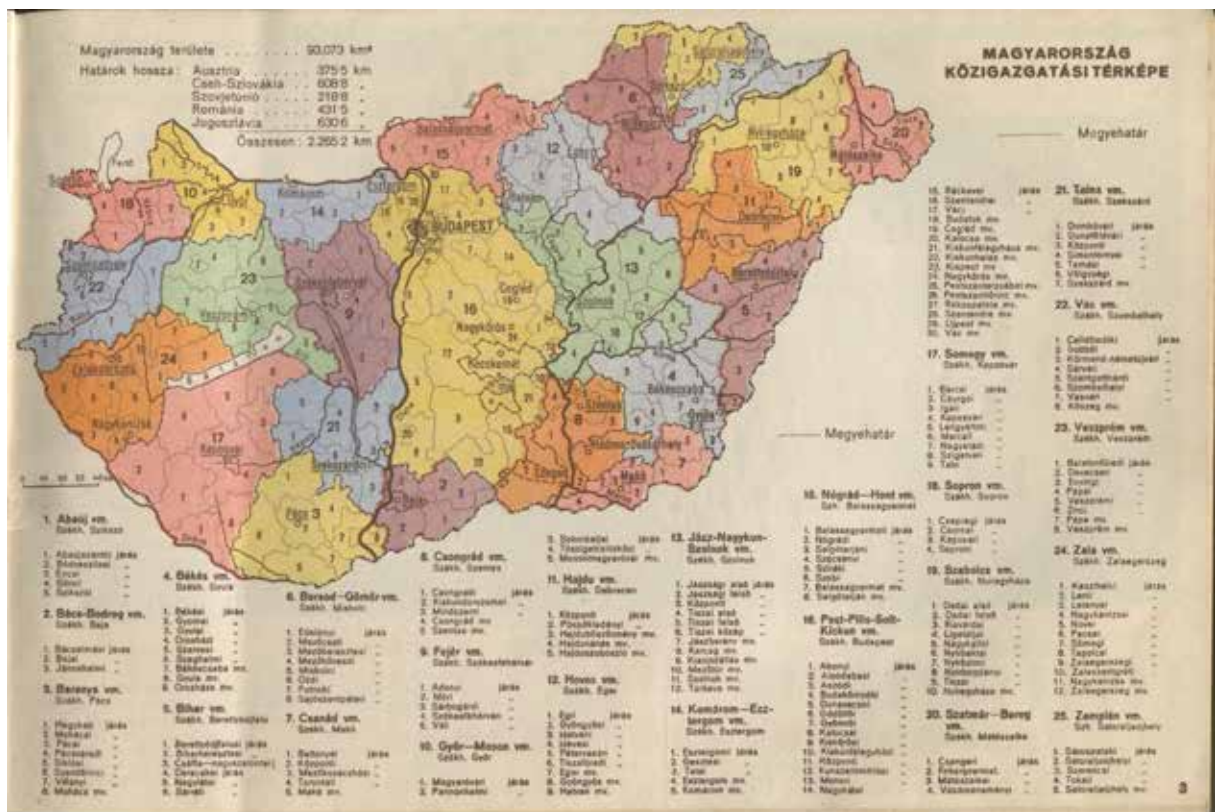

(1938-as) pengőnek felelt meg. Az ország ipari termelőképességének 30-35%-át elvesztette, a gyárak 10%-a volt üzemképes. A mezőgazdasági felszerelések több mint 20%-a, az állatállomány több mint fele elpusztult. A bányászat és az ipar 38%-a, a lakóházak 18%-a, a mozdonyoknak majdnem 70%-a, a teherkocsiknak 80%-a semmisült meg. Németországba hurcoltak 168 000 tonna szerszámgépet, textil- és bőryanagot, gyógyszert, postai és vasúti felszerelési anyagot. A tárgyi veszteségeknél sokkal tragikusabb az ország embervesztése, amely 900 000 fő körüli volt, közülük 340-360 ezerre becsülhető a katonai veszteség és közel 500 000-re a zsidó áldozatok száma. A II. világhégből történelmünk legsúlyosabb veszteségével kerültünk ki, és ezeket a veszteségeket csak közös erővel lehetett pótolni – már amelyiket –, az országot újraépíteni. Ezért volt nagy jelentőségű az első hároméves terv négypartii egyetértéssel történő elfogadása és meghirdetése 1947-ben, ám egy év múlva már csak egy párt kezében volt a hatalom, mivel 1948. június 12-én az SZDP és a KMP egyesült, és megalakult a Magyar Dolgozók Pártja (MDP). Az új párt csak nevében volt más, mindent Moszkva akaratának rendelt

alá. A fordulat évétől, 1948-tól 1956-ig közéletünket a sötétség jellemezte, az egypártrendszer minden ódiomával együtt. Ebben az időszakban valójában csak a villamosítással járó fény jelentett pozitívumot, a diktatúra alatt az ország forrongott. A feszült helyzetre való tekintettel a szovjet

vezetők elhatározták Rákosi Mátyás menesztését, utasításukra 1956. július 18–21-re összehívták az MDP központi vezetőségét, és utasították, hogy Rákosi Mátyást váltsák le. A leváltást követően különgép vitte a Szovjetunióba Rákosit és orosz feleségét. Ezzel a sötét Rákosi-korszaknak vége lett, de a kialakult helyzeten nem változtatott, hogy Ady Endrét idézve: rohantunk a forradalomba.

A villamosítás programja négy tervecikluson át valósult meg:

- az első 3 éves terv (1947–1949),
- az első 5 éves terv (1950–1954),
- a második 3 éves terv (1958–1960)
- és a második 5 éves terv (1961–1965) során.

A villamosítás napi eseményeinek elemzése előtt szükségesnek tartom, hogy az ország villamosenergia-ipari rendszeréről egy rövid áttekintést adjak az Atomenergetikai Múzeum könyvtárában rendelkezésünkre álló szakkönyvek felhasználásával.

A Dél-Alföldi áramszolgáltató 100 éves történetét feldolgozó kiadványban olvashatunk a háborús károkról, innen tudhatjuk, hogy Baja környékén volt a legsúlyosabb a helyzet, hónapokig nem volt áramszolgáltatás. Az 1948-ban elkezdődött államosítások a nagyobb, társasági tulajdonban lévő villamos műveket érintette. Ezek a következők voltak:

- Központi Gáz- és Villamossági Rt. (Szeged)
- Hódmezővásárhelyi Villamossági Rt. (Hódmezővásárhely)
- Halasi Villamossági Rt. (Kiskunhalas)
- Békés-Csanádi Villamossági Rt. (Orosháza)
- Felső-dunántúli Villamossági Rt. (Kiszombor)
- RVKVSZ (Makó)
- Battonyai villanytelep (Battonya)
- MAK Villamos Üzemvezetőség (Mezőberény)
- Közüzemi és Községfejlesztő Rt. (Ráckeve)

Oszloptranzformátor-állomás az 1920-as évekből

Az államosított vállalatok az Állami Villamos Művek Rt.-hez (ÁVIRT) tartoztak. 1949-ben az irányítás az ÁVIRT-től az Országos Villamos Művekből (OVIRT) és a Hungária Központból szervezett Állami Villamosenergia-szolgáltató Nemzeti Vállalathoz (ÁVESZ) került.

Hódmezővásárhelyi utca elektromos vezetékkel és transzformátorállomással a villamosítás kezdeti időszakában

A falvak villamosításakor akácoszlopokat is használtak

1950-ben megalakult az Erőművek Ipari Központja, az ERIK. A 261/12/1951. N. T.-határozat az ÁVESZ-t feloszlatta, és öt vidéki áramszolgáltató vállalatot alapított, ezek közül az egyik a Dél-magyarországi Áramszolgáltató (DÉMÁSZ).

A szintén 100 éves Észak-dunántúli Áramszolgáltató történetét feldolgozó kiadványból tudhatjuk meg, hogy az 1890-es évek elején saját igények kielégítésére üzembe kerültek áramfejlesztő berendezések. 1896-ban Ikerhárom, Sárhárom, Szombathelyen megindult az áramszolgáltatás. A Vas Vármegyei Elektromos Művek Rt. (VEMR) Szombathelyen 1895. augusztus 29-én alakult meg.

Az 1944-es légitámadás során Győrött megsemmisült a Duna-parti villanytelep, a 3,5 kV-os kapcsolóállomás és a raktárak, az ott tárolt anyagokkal együtt. Az OVIRT-telep viszonylag kis sérülésekkel átvészelt a bombázásokat. A nyolc bombázás a városi hálózat 20, a közvilágítás 35%-át pusztította el. Teljesen használhatatlanná váltak a szállítójárművek. A város többi közüzeme is jelentős károkat szenvedett. Ebből a kiadványból részletes adatokat tudhatunk meg Győr-Moson vármegye villamosítási helyzetéről.

Villamosított községek 1951. december 31-től 1962. december 31-ig:

1951. 12. 31.	635	72%
1952-ben	27	75%
1953-ban	15	76,6%
1854-ben	19	78,8%
1955-ben	24	81,4%
1956-ban	30	85,0%
1957-ben	13	86,4%
1958-ban	25	89,0%
1959-ben	41	93,8%
1960-ban	35	98,0%
1961-ben	18	99,7%

A rendszerirányító 60 éves története című munkában találunk adatokat a hazai rendszerirányítás múltjáról és jelenéről. Az Országos Villamos Teherelosztó (OVIT) üzemi naplójában az első bejegyzés 1949. november 23-án történt, formálisan is megkezdte tevékenységét, amelyet rendszerirányításnak neveznek. A II. világháború jelentős károkat okozott mind az erőművekben, mind a hálózatokban. A Kelenföldi Erőmű súlyos sérüléseket szenvedett, de 1945. február 26-án egy gépegységét sikerült üzembe helyezni. A Bánhidai Erőmű távvezetékek a harcok során

Kárelhárítás kistesztültségű hálózaton

elpusztult, és csak 1945 májusában állt helyre, és adott villanyt Budapestnek, a korábbi kettő helyett egy rendszeren.

Az 1946. évi XX. törvénycikk az egyes villamos művek energiatelepeinek és távvezetékeinek állami tulajdonba vételéről szól. Ez a folyamat 1949-ben az Állami Villamos Művek Rt. létrehozásával zárult. Az ÁVIRT létrehozása 147 villamos elosztó vállalat és 137 erőmű államosítását jelentette.

I.¹

Erőmű	Fejlesztett villamos energia, millió kWó		Célszerűség, 1000 kW		Teljesítmény, 1000 kW							
					beépített				üzemképes			
					kazintelen		évi berendezés		kazintelen		évi berendezés	
	1943	1946	1943	1946	1943	1946	1943	1946	1943	1946	1943	1946
Tatabánya	17,674	19,851	38,00	38,00	46,0	46,0	60,0	60,0	46,0	46,0	60,0	60,0
Dorog	7,095	5,199	14,00	11,00	23,0	20,5	31,6	31,6	23,0	20,5	29,5	29,5
Salgótarján	7,315	3,378	16,00	7,70	18,5	18,5	27,3	27,3	18,5	7,5	27,3	14,8
Máza	1,371	1,059	3,35	2,75	3,3	3,3	4,6	4,6	3,3	2,8	3,9	3,9
Komló	1,432	1,289	3,55	3,40	5,0	5,0	4,5	4,5	3,4	3,4	4,5	4,5
Várpalota	3,125	1,729	7,60	5,40	13,0	13,0	11,9	11,9	13,0	13,0	11,9	11,9
Bareika	1,700	1,690	4,40	4,30	6,5	6,5	10,7	10,7	6,5	6,5	10,7	10,7
Bánhidai	31,609	25,423	70,00	46,34	67,6	67,6	88,0	88,0	67,6	67,6	88,0	66,0
Kelenföld	39,296	25,453	97,60	81,80	85,0	85,0	120,0	120,0	85,0	85,0	120,0	110,0

¹ 1943 és 1946 decemberi adatok.

II.

Áramszolgáltató-vállalat	A fogyasztók száma			Az értékesített villamos energia, 1000 kWó			A nagyfeszültségű			A kisfeszültségű		
	1944	1946	változás, %	1944	1946	változás, %	hálózat		változás, %	hálózat		változás, %
							hossza, km	1944		1946	hossza, km	
Újsávénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok Számára	228 017	219 235	- 3,85	106 566	73 591	-31,0	1 712	1 570	- 8,2	3 247	3 045	- 6,00
Hungária Villamosági Rt.	70 569	69 911	- 0,93	43 109	36 000	-16,3	1 254	1 024	- 18,3	1 400	1 216	-13,10
Pannónia Áramszolgáltató Rt.	12 805	11 827	- 7,65	12 500	11 000	-12,0	647	630	- 2,6	348	308	-11,40
Eger-Gyöngyösvöldeki Villamosági Rt.	14 427	12 222	-15,70	5 800	5 250	- 9,5	428	335	- 21,7	380	269	-29,20
Fehérvármezei Villamosági Rt.	15 388	6 077	-62,00	2 700	990	-63,5	597	270	- 55,0	476	213	-55,30
Drávavölgyi Villamosági Rt.	16 000	15 800	- 1,25	4 500	4 250	- 5,5	350	350	0,0	300	300	0,00
Országos Villamosművek Rt.	18 868	23 950	+27,00	24 500	29 510	+20,4	788	787	-0,126	404	424	+ 4,95
Komló, Baja város Közművel, DEVART	33 940	34 750	+ 2,38	12 950	10 000	-22,7	651	653	+ 1,0	302	302	0,09
Összesen	410 014	393 772	- 3,95	212 625	170 591	-19,7	6 427	5 624	- 12,5	6 857	6 077	-11,60

Kerényi A. Ödön: A magyar villamosenergia-ipar története 1888–2005 című munkájával folytatom az iparral kapcsolatos kiadványok ismertetését, amelyet a „forrásnál” kezdek. A magyar villamosenergia-ipar 1988-ban ünnepelte a hazai közcélú villamosítás 100. évfordulóját, amelynek kiindulópontja és helyszíne Mátészalka volt. Dr. Szalkai Gyula gőzmalom- és szeszgyártulajdonos saját gyárának villanytelepéről vezetett át az utcákon a saját házáig az egyenáramú villanyvezetéket. Szal-

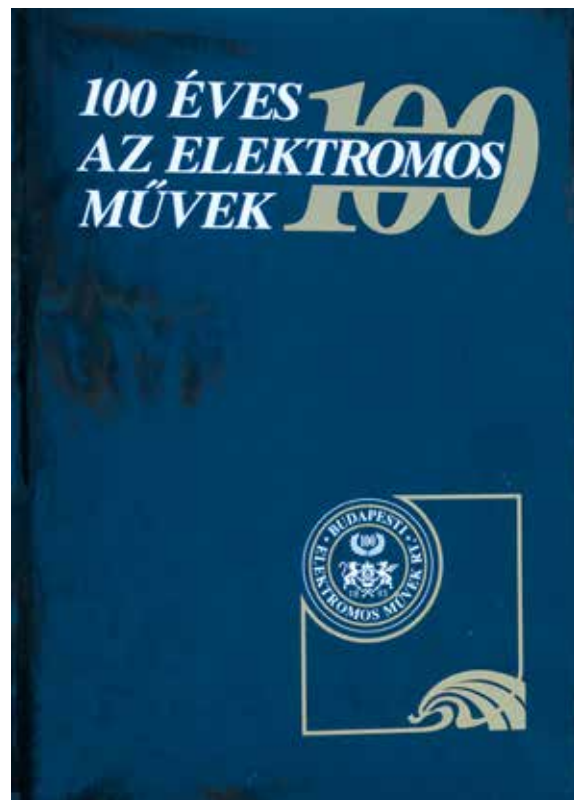
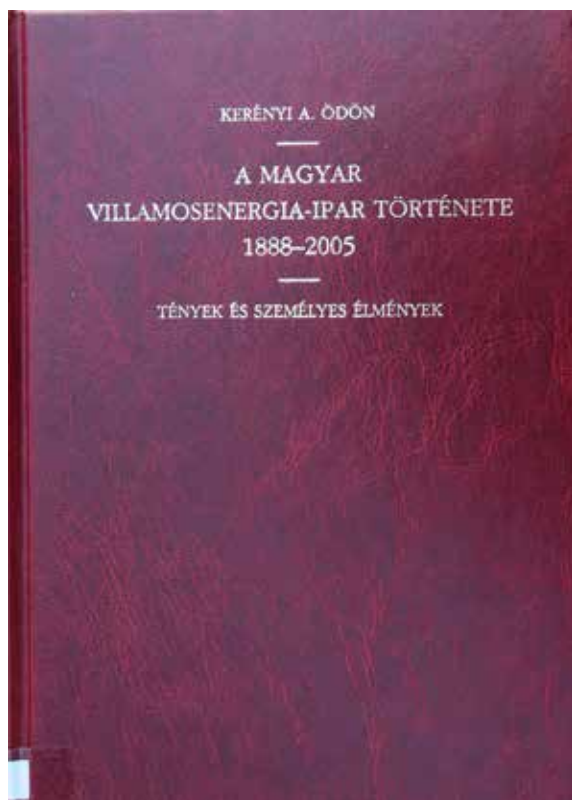

kai az 1880-as párizsi világkiállításon figyelt fel a kor egyik legjelentősebb technikai vívmányára, az áramfejlesztő dinamóra, és ott a helyszínen elhatározta, hogy alkalmazni fogja a gyárában. Svédországban vásárolta meg a szükséges eszközöket 1882-ben, majd üzembe állította a gyártelep belső céljaira. (Mátészalka története – Wikipédia)

A centenáriumi ünnepekre videófilmet készített az MVM, és ennek a filmnek a szövegét használta fel Kerényi A. Ödön könyvének első két fejezetében. A két fejezet 1888-tól 1988-ig tárgyalja a hazai villamosipar történetét, a másik három fejezet az 1988 és 2000 közötti eseményeket összegzi. A szerző kiemeli az 1954 elején bevezetett tervszerű villamosenergia-gazdálkodást előíró minisztertanácsi rendeletet, amely 1500 ipari fogyasztó menetrend szerinti vételezésével, a közfogyasztók korlátozás nélküli villamosenergia-vételezését biztosította.

Nagyon örömteli az a kimutatás, amely az erőműveink és azok blokkjainak üzembe lépéseit, teljesítményeit veszi számba, hiszen ezek az adatok kevésbé hozzáférhetőek.

Sajnos a hiányzó áramszolgáltatók történetét feldolgozó kiadvánnyal a múzeum nem rendelkezik.

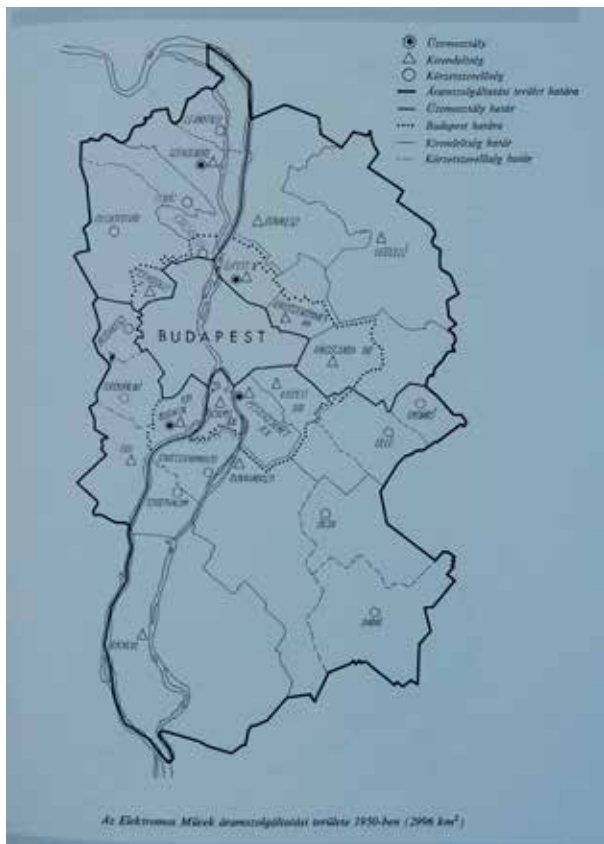

Erőmű-beruházások gépegységeinek párhuzamos kapcsolása és üzembe helyezése

Magnevítés	Teljesítmény MW	Első párhuzamos kapcsolás	Üzemi gép	Kísérleti és próbaüzem (ho)
November 7. Hőerőmű				
I. blokk	20	1951. XI. 7.	1952. III. 12.	4
II. blokk	20	1951. XII. 21.	1952. V. 30.	5
III. blokk	20	1952. III. 1.	1952. IX. 20.	7,5
IV. blokk	20	1953. II. 21.	1953. II. 15.	1
V. blokk	20	1953. IV. 24.	1953. VII. 16.	4
VI. blokk	20	1954. XI. 7.	1954. XII. 17.	1,5
Borsodi Hőerőmű				
I. blokk	32	1955. II. 11.	1955. VIII. 1.	6,5
II. blokk	32	1955. V. 20.	1955. VII. 1.	2,5
III. blokk	32	1955. XI. 1.	1955. XII. 1.	1
IV. blokk	32	1956. III. 31.	1956. VII. 1.	3
V. blokk	32	1956. VII. 20.	1956. VII. 1.	3,5
VI. blokk	32	1957. V. 20.	1957. IX. 1.	3,5
VII. blokk	5,5	1957. V. 4.	1957. XI. 27.	6,5
Tiszapalkonyai Hőerőmű				
I. blokk	50	1957. VIII. 18.	1958. I. 1.	4,5
II. blokk	50	1958. III. 21.	1958. VII. 1.	3,5
III. blokk	50	1958. X. 12.	1959. III. 1.	4,5
IV. blokk	50	1959. IX. 4.	1959. XII. 1.	3
Tiszalóki Hőerőmű				
I. blokk	3,8	1958. X. 28.	1959. II. 1.	3
II. blokk	3,8	1958. VIII. 16.	1958. XII. 1.	3,5
III. blokk	3,8	1959. VII. 3.	1959. IX. 1.	2

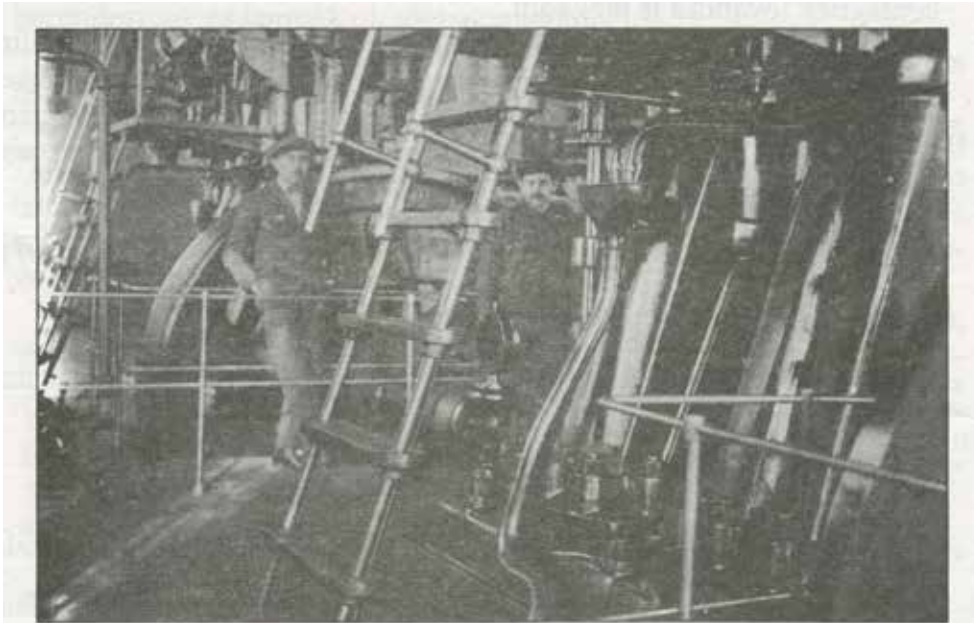
folytatás a következő oldalon

Végül a **100 éves az Elektromos Művek c.** című kiadvány (főszerkesztő: dr. Börcsök Dezső, Budapest, 1993) szemlélésével zárom a múzeumban található szakkönyvek sorát. A könyv négy korszakra osztja az Elektromos Művek (ELMŰ) történetét. Az első korszak 1893-tól, az áramszolgáltatás kezdetétől 1918-ig tart, a második szakasz 1918-tól, amikor a magánvállalatok a főváros tulajdonába kerültek. Ez az önálló vállalat korszaka, amely a II. világháborút követő államosításig tart. A harmadik fejezet 1950-től 1966-ig tart, és ezt a korszakot a közvetlen állami irányítás jellemezte. Végül a negyedik korszak – változatlan politikai közegben – a vállalat szempontjából két fontos körülmény miatt különült el az előzőtől. A lényeges változást a Magyar Villamos Művek Tröszt (MVMT) megalakulása jelentette, ám önálló arculatát – mint a tröszt egyik vállalata – megtartotta. A vállalatok és az erőművek 1992. január 1-jén részvénytársasággá alakultak, és ezzel megkezdődött a vállalat történetének az ötödik szakasza.

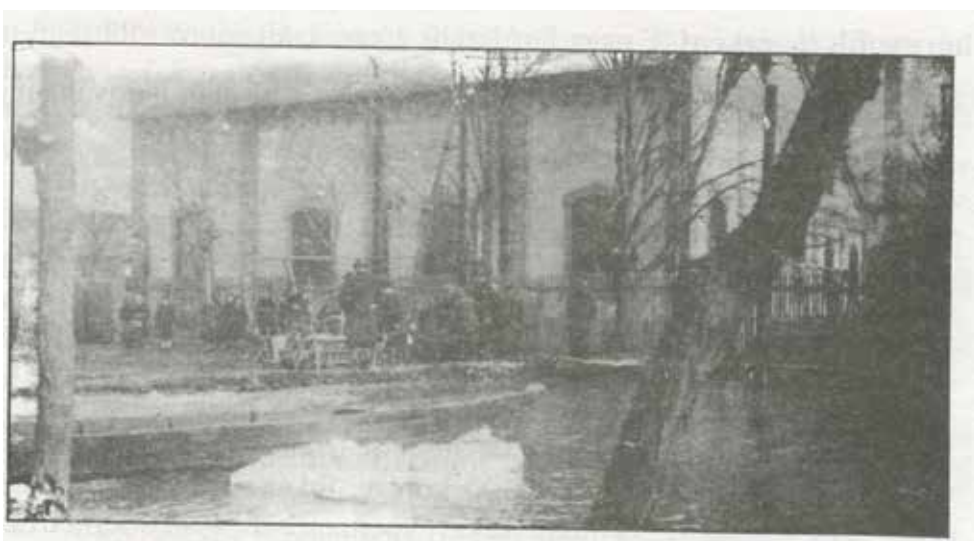

Az ismertetett szakkönyvek után még egy kiadványt mutatok be: **Dr. Németh Imre Paks XVIII–XX. századi „közvilágítása” az atomerőmű beindulásáig c.** (Atomerőmű Nyomdaüzem, 1993., 74 oldal) Ebből a tanulmányból szerezhetünk ismereteket a paksi egyenáramú villanytelep történetéről, amely telepet 1912. január elején adták át Paks város közönségének. A telep termelése 1924-25-ben elérte a 200 000 kilowatt/órát, a fogyasztók száma 800–850 között ingadozott. Az egyenáramú villanytelep utolsó üzemnapja 1939. május 6-án volt, és másnap már a Dunaszentgyörgyről kiinduló távvezetéken érkezett a 220 voltos feszültségű áram Paksra.

X. kép A régi villanylep gépterme

IX. kép A régi villanylep üzemépülete

Megindul a nagy munka

Az ország újjáépítésének sorrendjét és ütemét az 1947. augusztus 1-jén indult hároméves tervben foglalmazták meg, és a programot az 1947. évi XVII. sz. alatt törvényerőre emelték, ez volt az ország újjáépítési terve. A terv irányításáért és végrehajtásáért a nem sokkal korábban megalakult Országos Tervhivatal (1947. június 11.) volt a felelős, amely az első alkalommal rendezett „sajtófogadáson” lépett a nyilvánosság elé. Az újság-

írókat Berei András, a tervhivatal főtitkára tájékoztatta a terv részleteiről. A főtitkár kijelentette: a hároméves terv csak úgy sikerülhet, ha a munkások és az értelmiségiek között újjáépítési verseny lesz. A folyamatosan magas szinten tartott közérdeklődést és tenni akarást szolgálta az életre hívott sztahanovista versenymozgalom, a nagy propagálással beindított újítók mozgalma, a nagy nyilvánosság előtt zajló békekölcsönjegyzési program, a társadalmi munkák szorgalmazása, különös tekintettel a falvak villamosításánál szükséges segédmunkaerő biztosítása érdekében. Versenyt hirdettek a beszolgáltatási kötelezettségből is, ugyanis a jobban teljesítő falu villamosítására soron kívül kerülhetett sor. A mezőgazdaság, ahonnan a kötelező beszolgáltatási rendszer – rendkívül alacsony beszolgáltatási áraival – és az adóztatás eszközeivel az iparosításhoz szükséges összegeket elsősorban előteremtették, s ahol ráadásul adminisztratív eszközökkel, a parasztság zaklatásával járó, erőltetett ütemű kollektivizálást akartak keresztülvinni, súlyos helyzetbe került. A termés visszaesett, az ötvenes évek közepén még nem érte el a háború előtti szintet. Súlyos ellátási zavarok keletkeztek. Mondhatjuk azt, hogy a villamosítás és annak soronkívülisége úgynevezett mézesmadzag volt az erőltetett kollektivizálás keltette elégedetlenség levezetésére. A tömeges kollektivizálást három hullámban hajtották végre:

1. hullám: 1958–1959

2. hullám: 1959–1960 (328 000 család lépett a szövetkezés útjára.)

55. TÁBLÁZAT
AZ IPAR ÁGAZATI MEGOSZLÁSA
(A teljes termelés alapján 1965-ben,
forgalmi adó nélkül)

Ágazat	%
Bányászat	6,0
Villamosenergia-ipar	4,3
Kohászat	12,7
Gépipar	25,3
Vegyipar	8,9
Építőanyagipar	3,6
<i>Nehézipar összesen</i>	<i>60,8</i>
Faipar	3,3
Papíripar	0,9
Nyomdaipar	0,7
Textilipar	7,1
Bőripar	2,4
Konfekcióipar	3,0
Egyéb ágak	3,0
<i>Könnyűipar összesen</i>	<i>20,4</i>
<i>Élelmiszeripar</i>	<i>18,8</i>
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>

3. hullám: 1960 őszétől 1961 tavaszáig újabb 291 000 család lépett be a szövetkezetbe. A kollektivizálás végrehajtása, ha nem is zárta le a termelési viszonyok fejlődését, a magyar gazdaságtörténet történelmi jelentőségű fordulata, a szocialista termelési viszonyok általánossá válása, a szocializmus gazdasági alapjainak megteremtését lezáró eredmény.

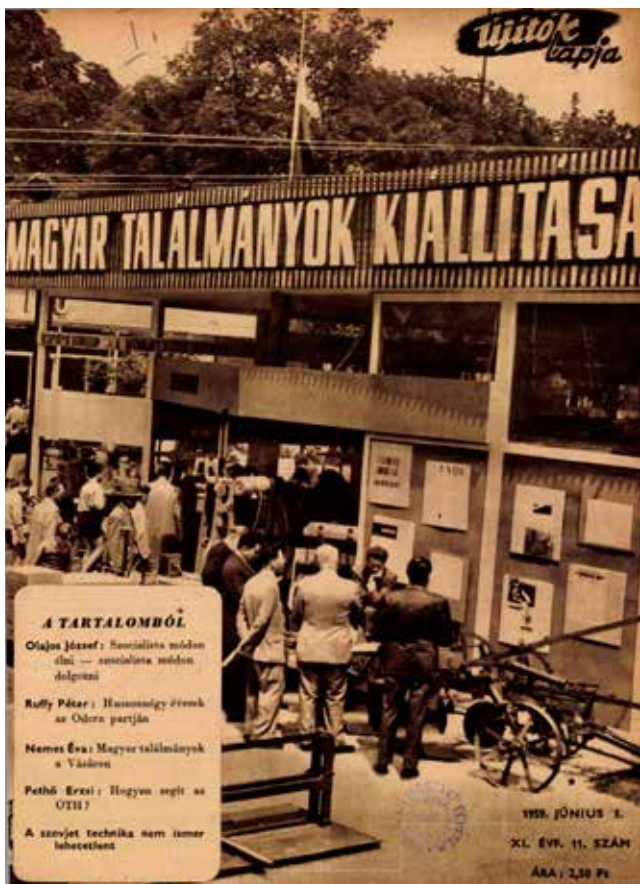
51. TÁBLÁZAT
A NÉPESSÉG SZÁMA, NÉPSŰRŰSÉG, A LAKOSSÁG MEGOSZLÁSI ARÁNYA
NÉPGAZDASÁGI ÁGANKÉNT

Megnevezés	1941		1949		1960		1968	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Népesség száma	9 316 074	100	9 204 799	100	9 961 044	100	10 235 300	100
Népsűrűség 1 km ² -re	100,1	—	98,9	—	107,1	—	110,9	—
Népesség népgazdasági áganként:								
<i>Aktív keresők és eltartottjaik</i>								
Mezőgazdaság	4 573 498	49,1	4 523 503	49,1	3 540 141	35,6	1 499 100*	30,7
Ipar	1 888 088	20,3	1 889 152	20,5	2 601 971	26,1	1 639 400*	33,6
Építőipar	262 832	2,8	234 483	2,6	881 525	6,9	295 700*	6,1
Közlekedés	373 423	4,0	436 642	4,7	695 743	7,0	323 200*	6,6
Kereskedelem	553 794	6,0	442 964	4,8	530 519	5,3	345 300*	7,0
Egyéb	1 151 719	12,3	1 148 040	12,5	1 229 544	12,3	783 600*	16,0
<i>Inaktív keresők és eltartottjaik</i>								
Nyugdíjas	355 882	3,8	434 659	4,7	614 019	6,1	1 269 200	12,4
Egyéb	156 838	1,7	95 356	1,1	67 572	0,7	446 300	4,3

* Eltartottak nélkül.

Az említett tények és következtetések után térjünk vissza a propaganda módszereihez, amelyben plakátokat és jelszavakat lebegtettek az emberek szeme előtt, mint például az „Arcsal a vasút felé”, a „Hídcsata”, a „Széncsata”. A mindennapos lelkesítő tevékenységek eredményei országos rendezvényeken kaptak nagy nyilvánosságot, ilyen volt a Sztahanovisták Országos Tanácskozásai, az Élmunkás Kongresszusok, a Gyapottermelők Országos Kongresszusa. Az 1956-os forradalom után, a Kádár-kor új mozgalmat indított az 1958-ban meghirdetett „Szocialista Versenymozgalommal”, amelynek jelszava volt: szocialista módon dolgozni, tanulni, élni, továbbá nem szüntette meg az Újító Mozgalmat. (Az Újító Mozgalomnak még országos terjesztésű havilapja is volt 1949 és 1961 között. Itt jegyzem meg, hogy a Paksi Atomerőműben is nagyon komolyan foglalkoztak az újítások kérdésével, a változás csak annyi, miszerint nem tekintik mozgalomnak, és napjainkban már Műszaki Alkotói Pályázatnak nevezik.)

Az ország villamosításának programjában kiemelkedő újítások születtek, amelyek bevezetése olcsóbbá és gyorsabbá tette a munkákat. Ilyen nagy jelentőségű újítás volt a hálózat kiépítésénél nélkülözhetetlen porcelánszigetelők hazai nyersanyagból történő gyártása. Az újítás előtt (1949) importnyersanyagból készültek a porcelánszigetelők a Finomkémiai Ipari Központ égisze alatt. Mattyasovszky László mérnök, a Finomkémia osz-

tályvezetője olyan „újporcelánt” kísérletezett ki, amelyhez csak hazai nyersanyagot használt, és ezzel a termékek ára 30%-kal olcsóbb lett. Ez az újítás 1954-ig 42 millió forint nyereséget jelentett, ráadásul a termék exportképes is lett.

Hasonlóan sikeres újítást vezettek be a villanyoszlopok gyártásánál, felállításánál és kiszedésénél is. Kóródi János, az Elektromos Művek gépjárműosztályának vezetője kísérletezte ki az autómotorral meghajtott spirál földfúrót, amely lehetővé tette, hogy nyolc óra munkaidő helyett 40 perc alatt állítsanak fel egy-egy oszlopot. Egyébként az oszlopok helyének kiásása kezdetben kézi erővel történt.

A nagyfeszültségű vezetékek oszlopainak gyártása és felállítása igen bonyolult, kényes és munkaigényes feladat volt. Ezt a munkát forradalmasította Pumper Ferenc, Pápai János és Gedeon Ödön újítása (ÁVIRT). A 10,5 méter hosszú, 18-20 mázsa súlyú vasbeton oszlopok esetében egy

19,5 mázsa oszlop felállításánál 12 vagy még több dolgozó működött közre, és megtörténhetett, hogy az oszlop megroppant. Az új módszerrel 1 vezetővel, 8 szak- és segédmunkással kétszeres teljesítmény érhető el, oszloproppanás kizárt, a teljesítmény pedig 2,67-szerese a réginek.

Kerényi A. Ödön *A villamosipar fő újítási feladatai* címmel összegezte a villamosenergia-ipar 1954-es eredményeit: 9361 saját és 2254 tapasztalatcsere-javaslatból 5315-öt, illetve 507-et fogadtak el. Bevezettek 4471 saját és 331 tapasztalatcsere-javaslatot. A gyakorlatban 1106 újítási javaslat 44,6 millió forint előkalkulált gazdasági eredményt hozott, 972 utókalkulált javaslat 28,5 millió forint megtakarítást jelentett. Újítási díjként kerek 1,5 millió forintot fizettek ki.

Kerényi A. Ödön *Az újítómozgalom jelentősége és lehetőségei a villamosenergia-iparban* címmel mint iparigazgató-helyettes 1957-ben is közölt egy összesítést. Közismert – írja –, hogy az ipar részére hiányzó 1 kW/óra villamos energia átlagban annak önköltségi áránál hatvanszoros értékű készárú-kiesését jelenti. Ez év júniusában a kormány által kibocsátott új újítási és találmányi rendeletnek jó hatása volt: 1957. I. negyedévében benyújtott 514 javaslattal szemben a II. negyedévben 896 javaslatot nyújtottak be. (Folytatjuk)

Takácsné Tóth Márta versei és képei

ÉBREDÉSEM

Ő
AZ ÚR!
Ő
ott
fent,
látni,
elérni
megfogni
nem lehet,
csak hinni abban,
hogy az utam majd hozzá vezet.
Gyermekként hittem, mit nagyanyám
tanított, hogy imám felé száll,
ad, ha
kérem, velem
van, ott
lesz majd,
mikor a halál
hideg csókja vár.
Életem sötét tenger, társas magány,
ám néha megcsillan a tündöklő és távoli elérhetetlen.
Mit szilárdnak hittem, talmi álom volt csupán.
Ébredj fel, még el nem kárhozott lelkem!
Ő, ki nyomot hagyott bennem, mindent megbocsát.

Paks, 2023. február 1.

ELGONDOLKODTATÓ

Rég leszámolt már a világ
A sarlóval, kalapáccsal.
Kegyetlenség és elnyomás
Cukormázat ölt.

Most a vesszőfutás helyett
Csak rózsaszín kertre ítélt,
S alkot bárgyú zombi-népet
A leszálló lila köd.

Könnyű sok mindent elnézni,
S nem látni meg a valót sem!
Jó lenne kicsomagolni,
Ébredj értelem!

Paks, 2023. jan. 7.

Kék lugas – Takácsné Tóth Márta

GAZDASSZONYKODÁS

Apám testvérei szívesen fogadtak.
Volt ott dolog bőven, hiszen gazdálkodtak,
Meg hát nem lehetett csak vendégeskedni...
Apám falujába jó volt hazamenni.

Otthon más világ volt, dolgozni nem kellett,
És a házimunka nem jelent nagy terhet.
Gimi, vívás, zene, legyenek jó tanuló,
De itt, falun mindig akad tennivaló.

Mari néném egyszer a házat rám bízta:
„A kaput majd nyisd ki, ha megjön a csorda.”
Szénát forgatni megy, vagy kötöz a hegyen?
„Főzz valamit, lányom, megjövök időben!”

Szürke kútkávéval vár a kút, kerekes,
Mindjárt három óra, és a vályú üres.
Pléhvödre vigyorog. Megállj csak, te pimasz!
Trágyázni már nem kell, de ez gyenge vigasz!

Lehetsz fondorlatos ó, te láncos kutya!
A kerék most felhúz, aztán mész a kútba!
Vigyázni kell, hogy a kezem le ne csússzon...
Ki itt a gazdasszony? Majd én megmutatom!

Mari néni sehol! A marhák megjöttek.
Tudták a dolgukat. Nyugodtan kérődztek,
Szépen befordultak, nekiálltak inni,
Majd az istállóban csak be kellett kötni.

Mari néni nincs itt, meg kell őket fejni.
Tehéntánc lett ebből, és az nem volt semmi.
Láttam én már egyszer, sőt meg is próbáltam,
Megragadtam tőgyét, aztán meglóbáltam.

Elröpült a sajtár szépen a sarokba,
Mari néni ott áll, nevetés pukkasztja,
„Nincs baj, ez csak tej volt! Emlékezz rá!” – mondta,
„Mi van, ha ez nem a nyugodt Riska volna?”

Paks, 2023. 01. 27.

KERTBEN

Kertészkedés volt a héten,
Borsóvetés, kapálás.
Felásta a férjem télen,
De csak gaz nőtt, semmi más.
A kert rendben. Fáj a derék?
Vigaszt ad sok tulipán,
S örülnék, ha rigó lennék
A bimbózó almafán.

Paks, 2023. 03. 20.

Tavaszi kert – Takácsné Tóth Márta

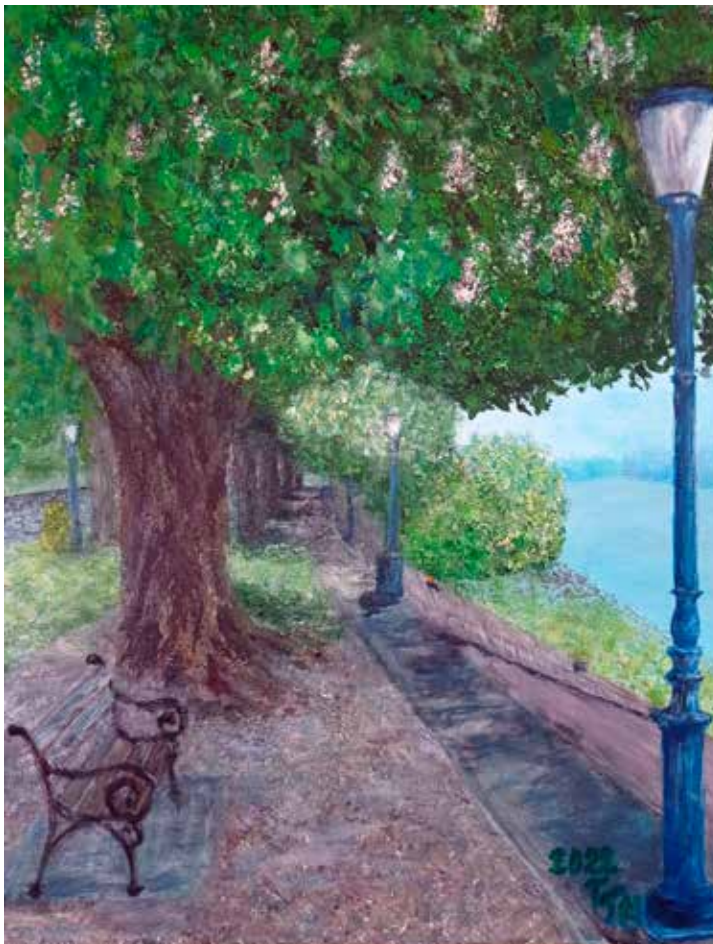
KÓBOR LÉLEK

Hófehér zúzmarát hintve
Fagy szele surran az éjbe`.
Ó, milyen megnyugvás lenne
Tudni, hogy nincs minden veszve!

Mindig bocsánatot nyertem
Gyermekként, ha rosszat tettem.
Vár-e a kóborló szívre
Vigaszt adó tavasz enyhe?

Mint kivert, gunnyasztó macskát,
Vár-e egy jó meleg kémény?
Megtérnék tépett-fáradtan,
S Ő várna az utam végén.

Hazafelé a buszon 2023. 01. 29.

Duna korzó – Takácsné Tóth Márta

KORÁN KELÉS

Hajnal? Korán kelés vekkercsörgésre?
Nem kívánja biz' azt egyik porcikám se.
Hangja, mint jégverés a szép gyümölcsösre,
Domboldal nevelte kadarka szőlőre.

Engem anya ébreszt. „Kelj fel, te kis lusta!
Kakaót és vajas kiflit tettem az asztalra.”
Kettő sasszé jobbra, aztán kettő balra,
Olyan, mint a polka, s rajtam van a ruha.

Senki sem szereti, mégis meg kell tenni.
Ha pék vagy, korán kelsz, be kell dagasztani,
Tésztát adagolni, aztán megformázni,
Hogy reggelre legyen kenyérlángos, kifli.

Mosdás, fésülködés, majd jön a reggeli,
Kabát, sapka és sál. „Meg van minden, Bori?”
„Anya, ügyes voltam? Hol marad a puszi?”
Azzal elbúcsúzom, és iránom a sulik.

Budapest felé a buszon 2023. 01. 27.

Önarckép spektrum színekben – Takácsné Tóth Márta

ÖRDÖGÜZÉS

A lelketlen varjú kortalan fán ül.
Kajánul örvend, megfogant átka!
Szürke arcú lányok bávatag szemében
Nem gyújtja meg tüzét a vágy szikrája.
Feretegek gyűljetek,
Életörvényt keltsetek!
Hijja, hijja hajj!

Korcs elmét bűvölő gagyi filmcsatorna
Futószalagján tolong a sok zombi,
Széles választékú, ingyenes lakoma,
A vergődő lelket nyárs hegyére tűzi.
Feretegek gyűljetek,
Életörvényt keltsetek!
Hijja, hijja hajj!

Azt mondjátok: Ó, ti vének!
Üldögéltek, csak meséltek...
Bár a kezünk reszketeg,
Szemünk átlát hályogon,
És meglátjuk, amit más nem!
Felrémlik egy ősi ének,
Amíg élek, dunnyogom:
Feretegek gyűljetek,
Életörvényt keltsetek!
Hijja, hijja hajj!

Pestről Szegedre a vonaton, 2023. 03. 01.

VONATOZÁS VÁCRA

Pesti unokáimnak

Végre itt a nyári szünet!
Mi a program mára?
Emeletes vonatozzunk!
Utazzunk ki Vácra!

Izgatott a pakolászás.
Hol a kulcs, a sapka?
Megtaláltad a diákod?
Vigyázz a csomagra!

Állomáson automata.
Bonyolult az ábra.
Nincs rajta az, mi nekünk kell,
Ejnye, a csudába!

Jegyet vált a nagymama is,
Bár már ingyen utazik,
Aztán kell még három diák,
S nem számoljuk a kicsit.

Melyik platform lesz a miénk?
Nézzétek meg, gyerekek,
A kijelző megmutatja.
Jó, hogy Vácig nem áll meg!

Ott a szobi, a vonatunk!
Ide már felszállhatunk?
Nézd csak, ott sok üres hely van!
Emeleten utazzunk!

Persze jön a veszekedés:
Menj! Ez itt az én helyem!
Az ablaknál én szeretnék!
Üljetek le, csend legyen!

Végre mindenki megnyugszik,
Kattognak a kerekek,
Megérkezik a kalauz,
Kezeli a jegyeket,

Majd kedvesen elbeszélget:
„Tudjátok-e, gyerekek,
A szünetben vonatozni
Ingyenesen is lehet?

Kajla útikalauzzal
Járhatod az országot,
Mindössze csak az kell hozzá,
S legyen itt a diákod.”

Megköszönjük ezt a jó hírt,
Legközelebb úgy jövünk!
Hogy' bénáztam a jegyekkel!...
Ezen egy jót nevetünk.

Paks, 2023. 01. 09.

Balázs Kovács Sándor

A természet terített asztala

Természetes alapanyagok a sárközi népi táplálkozásban

A sárközi magyar parasztpolgár, mint a falun élő ember a világon mindennütt, a köznapokon egyszerűen és célszerűen étkezett. Az egyszerűség egyik oka, hogy a parasztasszony mindig dolgozott, tehát nemcsak főzött, hanem a mezei munka mellett és után készítette el családjá számára a táplálékot. Másik ok főleg a pénzhiány, ami az otthon megtermelhető nyersanyagoknak adott elsőbbséget. Az erős fizikai munka, amit egész nyáron naponta végeztek, szükségessé tette a kalóriában gazdag ételek célszerű fogyasztását. Az ízes és tartalmas levesek után rendszerint valami főtt vagy sült tésztaféle következett, vagy sűrűbb, „sűrűkrumpli”, ahogy a főzelékféléket itt nevezték. Télen nem étkeztek bőségesen: a nagyobb vagy módosabb családoknál levágott két disznó nagy beosztással volt csak elegendő a kora tavasztól késő ősziig tartó dologidőben. Okos asszony télen sok tésztaféleséget, kását, krumplit főzött, hogy a füstölt, esetleg zsírral leöntött húst az erős munkák idején takarékosan adagolhassa a férfiak tányérjába. A beosztás igen fontos volt a kisgazdaság fenntartása érdekében.

A disznóölés előtti időszakban már kifogyott a kamra rúdjaikról a füstölt hús, és a „két asszony közti” csirkét inkább az ünnepekre tartogatták. „Hentesi húst” nem szívesen vettek faluhelyen, maradtak inkább „böjtösen” az ölésig, karácsony hetéig. Akkor a levágott disznó s a karácsonyi ünnepkör meghozta a tartalmasabb ételek időszakát. Amilyen takarékos és egyszerű volt a hétköznapi asztal, olyan gazdag és szertartásos volt az ünnepek étkezése.

A paraszti táplálkozásban a nagy múltú eljárások, ételek egymás mellett éltek a legújabbakkal. A régiek különösen ínséges időkben éledtek újjá. A köztudatban a magyar táplálkozásnak sajátos arculata alakult ki. Az úgy nevezett *magyaros ételek* nagy része még ma is a fűszeres, zsíros húsokat, a tepertővel dúsan meghintett tésztákat jelenti. Ez a kép azonban hamis, hiszen ezeket a magyar parasztságnak csak egy kisebb része: az Alföld mezővárosainak parasztpolgárai fogyasztották, persze ők sem mindennap.

A paraszti rétegek között a táplálkozásban mutatkozott meg a legnagyobb különbség. A szegényebbek ételei között elsősorban a növényi eredetűek domináltak, míg a gazdag parasztság a zsíros húsneműt sokkal nagyobb mennyiségben fogyasztotta.

A Sárköz népi táplálkozását időben két részre bonthatjuk. A fordulópont az 1870-80-as évekre tehető. Az ármentesítések előtt a sárköziek táplálkozását a halak, vadak és a háziállatok húsból készített sokféle sült, főtt és füstölt étel jellemezte. Különösen sok halat, marhát, sertést és baromfit fogyasztottak. A halat sokféle formában készítették el, marhából többnyire paprikást főztek, a sertéshúsokat pedig füstölték.

Egyed Antal 1829-ben készített kérdőívében rákérdezett e települések lakóinak táplálkozására is. Erről a sárközi jegyzőktől a következőket tudjuk meg:

Alsónyék: *„Közönséges eledetek káposzta, bab, tészta, krumpli, baromfihús, télen sertés hús. Kedves eledetek volna a marha hús, de ritkán kapják.”*

Báta: *„Ezeknek közönséges eledetek a bab s káposzta, legkedvesebb pedig a hús és hal.”*

Decs: *„Közönséges eledetek vetemény, a többek között bab és káposzta, a kedvesebb étkek hal és hús.”*

Őcsény: *„Kedves eledetek a lakosoknak mint szegény sorsúaknak a bab, káposzta, hagyma, legkedvesebb pedig a paprikás hal, melynek megpaprikázásában felettébb bőv mértékben élnek.”*

Pilis: *„Közönséges eledetek az lakosoknak káposzta, bab és tészta étkek s halak. Kedves étkek a paprikás hal, bab és sertés husos káposzta.”*

Az 1870-80-as évektől több kenyér- és tésztafélétt tett lehetővé a nagy méretekben megindult gabonatermesztés, így a táplálkozás változatosabbá vált, az ízvilág azonban a törött fűszerpaprika és a lisztes rántás uralkodóvá válásával elszegényedett.

A társadalmi-gazdasági változások (jobbágyfelszabadítás, ármentesítések s a többi) hatására a 19. század végére egy, a gabonára alapozott szántóföldi kultúra alakult ki – az országos viszonyokhoz hasonlóan – a Sárközben is. Ez a változás hamarosan érezte hatását a táplálkozásban is, megváltoztatta a fő ételanyagok egymáshoz viszonyított arányát.

Keleti Károly statisztikája (1887) szerint a Dél-Dunántúl népének legfőbb ételei: a szalonna, a füstölt hús, a burgonyás készítmények, a tej, a túró, a kukoricamálé és a tésztafélék. Somogy, Tolna, Baranya a legtöbb húst fogyasztó vidékek közé tartozott ekkor. Ez azonban nem zárja ki, hogy mennyiségi sorrendben a kenyér- és a tésztafélék vezettek itt is, azután a burgonya, káposzta következett. A húsfélék között a sertésé a legfon-

tosabb szerep, bár fogyasztása főként ünnepekre és a nyári dologidőre korlátozódott.

A sertéshússal kapcsolatban ízlésváltozásról beszélhetünk. Ugyanis a 19. század első felében a korábbi tájfajtát, a siskát felváltotta az újonnan kitenyésztett zsírsertés: a *mangalica*. Ezzel egy időben a zsírosabb ételek fogyasztása hódít teret, s a kisütött és favéndőkben tárolt zsír használata vált általánossá a Sárközben. Az addig gyakorlatban volt eljárás, mely szerint füstölt szalonna és háj alkalmi kiolvasztásával jutottak zsírhoz, már archaizmussá vált.

A felhasznált alapanyagok arányának a gabonafélék javára történt kedvezőtlen eltolódása, az étkezés egyhangúbbá válása mellett fejlődés és előrelépést jelentő változások is bekövetkeztek ekkor, különösen a konyhatechnika terén. Még inkább megnőtt a levesfélék szerepe. A leveseket egyre inkább rántással sűrítették. Mindenekelőtt a bonyolultabb kelt és kelesztetlen sült tésztafélék és levestészták, levesbe való gombócok sokféle változata terjedt. De a kásák, pépek is megmaradtak, főleg a téli és az esti étkezésekben. A burgonyaételek köre is egyre bővült, a káposzta továbbra is megtartotta helyét, vezető szerepét, különösen savanyított állapotban. Vele szemben a kerekrépa fogyasztása ezután is másodlagos maradt. A hüvelyesek közül a bab volt a legfontosabb, de a lencsét is kedvelték. A konyhakerti vetemények köre fokozatosan bővült a 19. század végétől.

Gyümölcsök

A sárköziek szívesen foglalkoztak a gyümölcsfákkal, oltogatták, telepítették, gondozták őket. A lakóház udvarán, a szőlőhegyen, az utak mentén, a szállásbeli kertekben, de a határban szétszórva szinte mindenütt sok gyümölcs termett. A pilisieknek külön szilvásaik is voltak. Vannak régi helynevek, melyek határozottan gyümölcsösökre utalnak: „*Ótovány – az egy domb. Tele volt gyümölcsfával [...] a török szultán ott lakott onnan ment egy töltés valamikor a törökök idejébe Szekszárdra.*” Körtvélyes az előbbi szomszédságában. Almás – egykori falu neve, puszta Ócsény határában. Gyümölcsös görönd (Ócsény). Szilvás – „*hajdanta gyümölcsöskertek voltak ezen a helyen, arról neveztetik.*” „*Szilvás domb – hajdan szilvásokkal!*”

A középkortól kezdve, egészen a 19. századi vízrendezésekig gyümölcskultúránk súlya és fő területe az ártér volt. Ócsény 1697-es összeírásában a gyümölcstől szedett kilenced értéke alig maradt el a halászat bérletétől, és 75%-át tette ki a falu robotbéli adója értékének. Decs ártereken folytatott gyümölcstermeléséről Dömsödi Nagy József néhai lelképásztor a következőket jegyezte fel: „*1769-70-ben egész Magyarországon*

olyan óriási volt a vizek áradása, hogy ahhoz hasonlót ember emlékezet óta nem tapasztaltak az özönvízen kívül, mely a Szentírásból ismeretes. A tartós áradás következtében a helységhez tartozó gyümölcsfák, melyek nagyrészt az erdőkben voltak elplántálva csaknem mind elpusztultak. Úgy anynyira, hogy a község, mely azelőtt több megyét látott el kitűnőbb gyümölcs-csel, most maga is más vidékről volt kénytelen megszerezni a gyümölcsöt, ha megkívánta.”

Az uradalomnak is volt haszna a gyümölcsstermesztésből. Az ősényiek és a decsiek úrbéri szerződésében szerepelt, hogy a föld minden terméséből kötelesek dézsmát adni. A gyümölcsdezszma az apró mag dézsmálásakor esett meg, amikor a méheket, hagymát, babot, paprikát, aszalt és nyers szilvát együtt dézsmálták.

A sárköziek igen sok gyümölcsfajtaát ismertek, egy fajtan belül is széles skálán mozgott gyümölcsismeretük: például 65-féle almát, 47-féle körtét és 20-féle szilvát fogyasztottak. Az alma közkedvelt gyümölcsük volt. Nyersen, kockára vágva salátákba, főzve gyümölcslevesekhez, kompótnak, de téli tárolásra befőttnek, lekvárnak is alkalmas. Használható szószok készítéséhez, és süteményekben is ízletes. Jellegzetes sütemény az almáspite, aminek a töltelékét fahéjjal fűszerezett almareszelék adja. Kiprészelve leve a legtöbb gyümölcsle egyik legfőbb alkotóeleme, kissé fanyar, savanykás ízével ezekben mind dominál. Alkalmas gyümölcsbor és pálinka készítésére is. Vékony, lapos szeletekre vágva, majd kiszárítva aszalék készíthető belőle, ami még szárazon is savanykás.

A legnevezetesebb magyarországi a besztercei szilva a középkor végén tűnt fel. Valószínűleg szíriai eredetű, de Magyarországon vált híressé termesztése. A szilva a magyarországi házikertek legelterjedtebb gyümölcsfajtája. Nyersen, aszalva vagy lekvárként fogyasztják, és pálinkafőzésre is alkalmas. Az aszalt szilvában is megvan, ami a friss gyümölcsben, ráadásul töményebben. Főzött gombóc töltelékének is használatos, ennek közkedvelt módja, hogy fahéjjal, cukorral ízesítve hajtogatják a krumplis-vajas gyúrt tésztát. A gombócokat gyakran pirított zsemlemorzába hentergetik.

Főként gyógyszerként ismerték a *bodzalekvárt*, a *kányát* pedig köhögés ellen használták. Házi kertekben régóta terem a *füge* is. A *ribizlit* is ismerték. Ezeknek a gyümölcsöknek azonban nem volt nagy szerepük a gyümölcsöskertekben és a táplálkozásban. A *diót* magról ültették és nem oltották. Volt hosszúkás és kerek, nagy, vékony héjú dió, melynek termése a tyúktójás nagyságát is elérte. A kemény héjú apró diót nem ültették, magától nőtt. A diófajták nevüket nagyság, alak és a héj tulajdonságai szerint kapták.

Ették még *a lasponyának* és *berkenyének* a termését. A *barackfélék* inkább a hegyen voltak, csak három fajtát ismertek. Magból válót és duránszkit, valamint piros vagy vérbarackot. A hegyen termett még a sárgabarack (kajszi) és a *mandula* is.

Frissen, a gyümölcsöt fáról szedve elsősorban a gyermekek, fiatalok fogyasztották. Az alma és a körte már az asztalra is került, reggelire és ebédre kiegészítésül és munka közben frissítőül. Nyári, őszi időszakban a mezőn dolgozóknak gyakori étke volt a kenyér és gyümölcs reggelire, uzsonnára. Iskolás gyerekek is vittek magukkal tízórára, ebédre kenyér, zsíros kenyér mellé.

A nagy tömegű hullott és a szedett gyümölcs legnagyobb részét megaszalták. Az almát gerezdekre vagy hasábokra vagdalták, és nagy kerek, lapos, csak tenyérnyi magas oldalú kosarakba vagy hosszúkás téglalap alakú deszkaoldalal, szintén fonott fenekű lészákra vagy szárítókra terítették, és úgy tették ki a napra szárítani. A kisebb körtét egészben, a nagyobbakat félbe vágva tették a napra. Egészben magostól aszalták a meggyet és a cseresznyét is, de ezeket rendszerint előbb leforrázták. A forrázást az almánál, körténél is alkalmazták, de ritkábban, nem volt feltétlenül szükséges. Mindenesetre kevésbé romlott akkor meg.

Tökéletesebben aszalódott a gyümölcs a kemencében. Akár úgy, hogy kenyérsütés után vetették be, akár úgy, hogy külön ezért be is fűtöttek. A körtét, amelyet többnyire csak napon szárítottak, előbb a kemencében is meg szokták sütni egy kicsit, így hamarabb száradt. Az aszalt gyümölcsöt zsákokba rakták, és szellős helyen, például a padláson tárolták. Legnagyobb mennyiségben szilvát aszaltak. A leveses szilvát jól csak kemencében lehetett aszalni. Külön aszalókemencéket nem építettek, ahhoz a kenyérsütő kemencéket használták. (Az 1940-es években Sárpiliszen ugyan történt egy kísérlet gyümölcsaszaló építésére, Jákob Konrád főjegyző fel is építtette, de aszalni már nem aszalt benne.) Az aszalt szilva dézsmájára a Sárközből már 1757-ből van adatunk. Tudomásunk van még a som és a barack aszalásáról is. Az előbbit főként gyerekek ették, az utóbbit a fonó asszonyok és lányok, mert ezt majszolva könnyebben nyálazták a fonalat.

Ahogy nyáron a nyers, úgy télen az aszalt gyümölcs sem hiányozhatott az asztalról, főként vacsora után. *Aszalékot* kevés vízzel megfőzték, ezt *sűrűnek* vagy egyszerűen csak *gyümölcsnek* nevezték, és így, nagy tálban tették az asztalra. Mindenki azt szedegette belőle, amit szeretett, mert mindig vegyesen, körtét, almát, szilvát, meggyet egyszerre főztek meg. A megmaradt levet poharakból itták meg. Több napra főztek, és rendszerint nagy fazekakban, nemcsak azért, mert így kevesebb vesződség és tüzelő kellett hozzá, hanem azért is, mert az aszalt gyümölcs főzve, melegen nem jó, szelet csinál, puffaszt. Ha beteg volt a háznál, okvetle-

nül ott állt keze ügyében a húsító, könnyű étkű gyümölcs. A fonóházakba is vittek csemegézni nagy tálban főtt aszalékot. A gyerekek pedig úgy főtetlen is hordták majszolni az iskolába tízóaira, marokszám.

Nagybőjtben a katolikusok aszalékot főztek, s ezt a szokást a reformátusok is követték, csakhogy a szilva közé kolbászt is tettek. A karácsony esti vacsoránál is ezt ették. *A szárított meggyből rántás nélküli leves* készült gyenge habarékkal. Ebbe rendszerint marhanyelvet vagy szívet is főztek. („A pipás Nyéki aztán olyan aszalt szilvát csinált, hogy egy gerezd dió volt benne, a magját kivette. Fontak olyan nagy aszaló kosarakat. Összevagdosták az almát meg a gyümölcsöket és a napon szárították. Mikor már hűlőben volt a kemence akkor beletették. Még az is csemegének számított, hogy ilyen aszalékból öntöttek rá vizet, tettek bele egész fahéjat, szegfűszeget, meg cukrot és ezeket így megfőzték.”)

A nyers gyümölcs felhasználásával készült az almás, a cseresznyés, a meggyes rétes, az almás és a szilvás lepény, a szilvás gombóc s más gyümölcs-csel ízesített újabb fajta sütemény. Már évtizedek óta teszik a meggyet nyersen cukor közé üvegbe, így különösen a téli rétesben és lepényben olyan, mint a friss. A mozsárban tört diót metélt tésztára szórták, és a különféle kalácsokat töltötték meg vele. Birsalmát szeleteltek ízesítőül a télire savanyított káposztába.

A nyers és aszalt gyümölcsöt júniustól kezdve késő tavaszig állandóan fogyasztották. A friss gyümölcsöt reggeli, ebéd és vacsora után ették. Gyakran csupán gyümölcsből állt a reggeli. A levesebb gyümölcsöt kenyér nélkül, a többbit kenyérral együtt ették. A téli almát az ágy alatt szalmán, szénaboglyában és padláson tárolták. A szobában a szekrény tetjére tett szagos gyümölcs az egész házat beillatosította (Bánóc-alma, birsalma). Ezek az ágy alá tett almák nem fagytak meg, a boglyába és padlásra tett almának pedig a fagy nem ártott, vagy éppen a fagy által vált élvezhetővé. Gyümölcsből készült az ecet is, elsősorban almából. Az almát összetörték, azután nyitott faedényben vizet öntöttek rá, pótolták a párolgást, s amikor már elég savanyú volt, leszűrték és hordóban tárolták.

Lekvárt elsősorban hosszú szilvából főzték láncon lógó bográcsban vagy katlanban. Sok háziasszony, hogy ne fröcskölje össze a lekvár a konyhát, kint az udvaron, katlan mellett állva kevergette, majd cserépfazekakban, szilkékben tették el télire. („A szilvalekvárt azt megfőzték, ez volt a fő lekvár. Egész nap kellett keverni a bográcsban. Nem lehetett közel menni, mert úgy prütyögött mint az Isten nyila. A bográcsban benne volt a kanál, aminek jó hosszú nyele volt. Abba nem raktak se cukrot, se tartósítót, nem volt semmi benne. Köcsögbe rakták, még le se köllött kötni. Annak szépen bebőrösödött a teteje. Később azért lekötötték papírral, hogy ne legyen poros. Az nem penészedett meg... A barackból csak később főztek lekvárt, mert a

*férfiak elvitték és kifőzték pálinkának. Nem csak egyféle pálinka kellett, hanem a szilvának a nagy részét is elvitték.”) A sárgabarackot az 1830-as évektől kezdték főzni, de eleinte csak két-három üveggel. Nem passzírozták át, és olyan keményre szikkasztották, mint a *szilvalekvárt*. A lekvár olyan sűrű pép, amely a gyümölcs cukorral vagy cukor nélkül történő főzése által jön létre. Főleg szilvából és sárgabarackból készítik a hagyományos házilekvárt, amely tipikusan közép-európai étel. Nevét egészen az 1350-es évekig vissza lehet vezetni. A szó a középkori orvosok által használt latin *alactuarium* (később magyarosodott: *liktárium*) kifejezésből származik, amely azt a mézes szirupot jelentette, amelybe az önmagukban rossz ízű gyógyszereket belekeverték, hogy könnyebb legyen bevenni. Cukor nélkül elsősorban a szilvát, a szőlőt és a cseresznyét főzték, míg a többi gyümölcsöt főzése során olyan arányban cukrozták, amennyi a mag nélküli nyers gyümölcs súlya. A cukornak nem csak az édesítésben, hanem a tartósításban is szerepe volt, ezért nem lehetett helyettesíteni mesterséges édesítőszerrel. A kész lekvárt a felfőzés után lezárt üvegben „*dunsztba*” tették, vagyis különféle másra nem használt textíliával letakarták, illetve körbevették, és így hagyták lassan kihűlni. A lekvárfőzés valószínűleg csak a 18. század végén, a 19. század elején terjedt el nagyobb mértékben. Az arra való edesebb szilvaféléket nagy üstökben, kimagozva több órán keresztül főzték, amíg elforrta a levét, és össze-sűrűsödött. A sűrűre főzött lekvár teteje beszáradt, így lekötés nélkül eltarthatták cserépedényekben vagy faedényekben.*

A *birsalmából* és *birskörtéből* is készült lekvár, de főleg az utóbbi időkben kedvelté vált a dióval díszített *birsalmasajt* is, mely hosszas szikkasztás után karácsony tájékára vált élvezhetővé. Főként gyermekek csemegéje volt. A birset illatos gyümölcséért termesztik. A meleg mérsékelt éghajlatú Délnyugat-Ázsia kaukázusi területein őshonos. Termése nyersen kellemesen édeskés, savanykás ízű. Fogyasztható azonban megsütve is, de készítene belőle gyümölcslevet, befőttet, kompótot, gyümölcslevest is. Megfőzött gyümölcshúsa alkalmas likőrök, lekvárok ízesítésére. Savanyú káposzta eltevésénél aromaanyagként használható. Kellemes illata miatt falusi lakások hagyományos illatosítószer. Több mint 4000 éve ismert. Európában a 16-18. században teljesedett ki termesztése. Első magyarországi említése 1395-ből maradt fenn. Nyersen ritkán fogyasztják, mert húsa többnyire kemény, íze összehúzóan fanyar.

Befőtteket is ebben az időben kezdték eltenni néhány üveggel, csak azzal a szándékkal, hogy legyen télen, ha valaki beteg a családban.

A *dinnyét* csak a 20. században kezdték megismerni, kevés helyen termelték, inkább piacon, vásáron vették meg. A sárgadinnye indiai eredetű kultúrnövény. Termesztése Európában korábban elterjedt, mint a

görögdinnyéé. Az afrikai eredetű görögdinnye a törökök közvetítésével honosodott meg Magyarországon, a 16. században.

A régi szőlőfajták egy része megmaradt a sárközi domboldalakon, az ott folytatott szőlőművelés az ókorba nyúlik vissza. A szőlőművelés nagy arányokban folyt tovább a török alatt is. A magyar és török források a bortermelés központi szerepét tanúsítják. A távoli városok kereskedői is borért látogatták Szekszárd környékét, bár kétségtelen, hogy a munkaigényes szőlőművelés a hódoltsági területeken jelentős mértékben visszaesett. Ennek ellenére a török alatt minden sárközi település fizetett adót bortermése után. Még a távoli Debrecen polgárai is vásároltak bort ezen a vidéken. A szőlők pusztulását a magyar források egyértelműen igazolják, de a termőterület csökkenésére statisztikailag értékelhető adatokat nem szolgáltatnak. A bor nemcsak értékes kereskedelmi cikk volt, hanem fontos szerepet játszott a belső sárközi falvakban azért, mert pótolta az ivóvizet, s megvédte az ott élőket a mocsaras vidékeken gyakori járványok ellen, ezért a hegyaljai falvak lakói mellett a göröndökön megtelepedett sárközieknek is voltak itt szőlőik. De még a távolabbi vidékekről, sőt a Duna bal partjáról valókat is találunk a musttizedet fizetők között, így például Kesztlőcön pilisiek, decsiek és asszonyfalviak mellett négy pestivel találkozunk. A csatári hegyen tolnaiak, gerjeniek, faddiak, mázaiak és ságiak, Ebesen tolnaiak, ráckeveiek, kalocsaik és ócsényiek műveltek szőlőt. Ezért jegyezte fel Derschwan 1555-ből való útleírásában, hogy Bátaszék után Kövesd, Kesztlőc és Ete mellett szőlőhegyek alatt értek Szekszárdra. Bata középkori mezővárosi rangját igen fontos helyzetének köszönhette. Tolnától délre itt érintkezett először az ármentes magas part a Dunával, és így itt fontos dunai átkelőhely és kikötő volt. Itt torkollott a Sárvíz a Dunába, melyen a sárközi szőlőhegyek, valamint Szekszárd és tovább észak felé Simontornyáig húzódó szőlővidék borát hajóra rakva szállították a Dunára, illetve távolabbi piacok felé.

Az 1674. évi összeírás egyértelműen mutatja, hogy a táj gazdasági szerkezetének termelési ágai a 16. századi viszonyokhoz képest jelentősen megváltoztak, közelítve ezzel a dunántúli hódoltságot az alföldi gazdasági és települési struktúrákhoz. Mindenekelőtt drasztikusan lecsökkent a szőlőművelés volumene: a szekszárdi–tolnai borvidéket a hosszú török háború jóvátehetetlenül szétrombolta. Az összeírás ugyan megjegyzi, hogy a települések határában szőlőhegyek vannak, de bortermelésről egyéb forrásaink hallgatnak.

A sárközi szőlőhegyeket a balkáni eredetű vörösborkultúra területéhez kapcsolja a kadarka szőlőfaj és a belőle készített *vörösbor*, mely a Szekszárdtól Bataig terjedő szőlőhegy fő terménye. A 18. században a török kiűzését követően került ide, valószínűleg szerb közvetítéssel. Rendkívül igénytelen, edzett, jó szárazságtűrő fajta. Levele sötétzöld, fényes, hólya-

gos felületű, durva tapintású. Fürtje hengeres, tömött, közepes méretű, szereti a földközeli, hagyományos, fakarós telepítést. Napfényigénye magas. Bogyói kékfeketék, árnyékos oldalukon néha zöldeskékek. Késői érésű fajta, de rothadékonysága és fagyérzékenysége miatt gyakran már szeptemberben leszüretelik, alacsony mustfokkal és kevés színanyaggal. Jó fekvésben és kedvező évjárat esetén a 18-20 mustfokot is elérheti. Általában bőtermő. Bora – jó érés esetén – kiemelkedően fűszeres zamatú. Tüzes, fűszeres, üdítően gyümölcsös bor.

A kövidinka a tömegborszőlő-fajták közül Magyarországon a legelterjedtebb, őshonos, késői érésű fehér, kiváló termelési biztonságú szőlőfajta. Levele kerek, alig tagolt. Fürtje tömött, a bogyók zöldespirosak, alacsony savtartalmúak. Késői érésű. Mustja az évjáratok többségében október közepén sem haladta meg a 14 fokot. Ellenálló, zöldmunkaigénye kicsi, a téli, tavaszi fagyok után jól regenerálódik. Fürtjei nem rothadnak. Bora könnyű, lágy kellemes zamatú asztali bor.

Megvoltak azonban – különösen a decsi hegyen – a talán középkori magyar szőlőkultúrára visszavezethető régi fehérborszőlő-fajták és fehérborkészítési eljárások is. (Ez volt a *decsi szagos*.) 1829-ben írták a sárközi falvak bortermeléséről: Sárpilis: „... terem fehér és vörös bora, melyek közül a fehér tartósabb, és ha időben leszüretelik, jobb is.” Decs: „Fehér és veres borral bővülködik, s közüle a fehér tartósabb és kedveltebb ízű és illatú.” Őcsény: „Szőleje igen sok vagon. A fekete bora szebb és tartósabb is, mint a fehér. Mind az által a fehér borai is szép színűek és kedves italúak, melyekkel nem tsak a Dunán való kereskedés vagon nagy divatban, hanem még a szomszéd Ns. Pesth és Báts Vgyéket is az ide való borokkal rakják meg nagy részint, s a Bátskai homokon termett boroknak az őtsényi borok az orvoslói.” Alsónyék „szőleje bőven van, szépen el nyuló hegyen, terem veres és fehér bort, a veres tartósabb” Bába: „Szőleje a nép számához képest szűken, és rész szerént hegyen, rész szerént pedig rónán van, és terem vörös és fehér borokat, melyek közül a fehér ugyan jobb italu, de a vörös bora mégis tartósabb.”

Helle János alsónyéki református lelkész feljegyzéseiből tudjuk, hogy 1848-ban „bor bőven termett... 1849-ben Kevés hó, száraz tél, vízes nyár, rossz takarmány, bő gabona, igen szűk bor volt, úgy hogy a kinek a mult 848ba 100 akó volt, ebben az évben 4. 5. akó termett következve szüretkor mindjárt 11 Váltó forintra rugott egy akó ára. 1850. A bor a milyen szűk volt, oly kitűnő jóságú volt; egy Francia útas álltmánya után mondvá 1811dik évben volt ilyen jó bor... 1856 búza szépen termett, bor bőséggel, és olyan szép száraz szüreti idő volt, milyenre régtől fogva nem emlékezünk. A búza ára közép szerű, a bor ára bősége miatt megszállott, és olcsó lett. 1857 Gabona azomba bőven lett. A szőlők is előre bőv terméssel bíztattak. Lett is bor elég, mennyiségére az 1811dik évihez képest, mineműségére nézve az 1834dikihez hasonló. A Gabona, bor – bár semmi más tavaszi nem termett –

igen oltsó lett. 1858 bor szűken termett, gabona bőven. 1859 a gabona szűken fizetett a szőlő fejek a tőkéről leszáradtak, következve bor tán általában a honban igen kevés lett. 1860. A búza szűken lett és krumpli, kukoricza a leg bővebben, bor rossz szintelen, mert az essős nyár miatt a szőlő éretlen volt, és rothadt. 1861 Majus hideg fagyos a gyümölts fákat, szőlő tőkétet megfagylalta volt, és a mit aztán másodsor hajtottak abból lett gyümölcs, bor is. A búza t. i. a tiszta ország szerte üszögös volt, a bor a tőkék másodsori kihajtásáról, kevés, de igen jó lett... 1864 búza bőven lett, csak a szőlő hegyek termettek szűk és rossz bort."

A peres iratok is bizonyítják a szőlő jelentőségét. Decsen 1803. június 24-én Bálint Mihály 5 lova Bacsó Péter és Kozma András szőlejében károkat okozott, békésen megegyeztek „úgy hogy Bálint Mihály Bacsó Péternek fog adni a Bor Dézmállásnak végben menetek után minden per patvar nélkül az általa kiválasztandó borából 1 Akot, hasonlóképpen a Kozma Andrásnak 4 Akót".

A szőlő nyersen való fogyasztása nem volt olyan mérvű, mint azt termése megengedte volna, persze azért fogyasztották: „...minthogy gazdámnak az őcsényi hegyen szőleje van – általunk fonyatott vesző kosárral kiküldött a ménestől, hogy azon kosárban szedjünk szőlőt, és azt haza vigyük...” Bor-nak tartogatták, nyersen alig csemegéztek belőle, legfeljebb szőlőbeli munkáknál ették, kenyérral reggelire vagy uzsonnára. A legédesebb, valamint a legtovább elálló fajtákból (pl. delaware) a kamra, a présház rúdjaire párosával, hánccsal, száruknál fogva kötötték fel a fűtöket karácsonyig vagy újévig. „A szőlőt rafiával fölkötötték, akkor bele egy hordóba, megkénezték, hogy télire elálljon. Mert ugye az is volt, hogy a grízes rétesbe szőlőt tettek.”

A szőlő és a bor szervesen épült bele a néptáplálkozás rendszerébe, kisebb mértékben gyümölcsként, nagyobb mértékben italként. Alacsony alkoholtartalmú változatai a ritka kincsnek számító jó ivóvizet helyettesítették a hétköznapokban, a jó bor pedig az ünnepi alkalmak nélkülözhetetlen kelléke volt. A borkészítés mellett táplálkozásmódjukban évszázadok óta nagy jelentősége volt a gyümölcsként fogyasztott szőlőnek. A dinnyén kívül szinte ez volt az egyetlen, amit felnőtt férfiak is mindig szívesen elfogyasztottak.

A leszüretelt szőlőből kétféle bort csináltak. A kádból a színlevet leeresztették a hordókba, ez volt a jobb minőségű. A „csömögét” külön préselték át, ebben több volt a csersav.

A bor volt a sárköziek egyik legjobb pénzforrása: „Mózes Péter Alsó Nyéki lakos présházában borvásárlók bevárása végett többen össze jöttünk...” A bírói jelentések is ezt támasztják alá: Sárpilis: „Bortermésünk, a mi jövedelmünk – ennek is sok az ellensége, 3-4 évben elveri egyszer a jég, s úgy

el romlik a szőlő, hogy sok ezer felé kell... gyümölcs fánk szükségletre terem.” Decs: „...bor 1863 évben kedvező termés lévén, a szükségleten felyül ezen árucikkből szépen jövedelmeztek, még a két utobbi év a nagy szárazság – fagy s jégverés által igen mostoha volt.” Alsónyék: „...a bort és gyümölcsöt kivéve mindenben hiány mutatkozott...”

Galgóczi írja: „A szegszárdi bor Tolna megyében terem s a szegszárdi különben roppant kiterjedésű szőlőhegy termésén kívül, hasonló jóságnak s ugyan azon név alatt jönnek kereskedésbe a decsi, várdombi, báttaszéki és bítai hegyek termései. Vörös borokon kívül a fejérek is jelesek, mellyeket kivált a decsiek még a veresnél nagyobb mennyiségben termelnek.”

A pekmez főzéssel besűrített szőlőmust volt. A mustot a tűzhelyen főzték, térfogatának ötödére, hatodára sűrítették, s végül sütőtökdarabokat tettek bele. A kész pekmez híg lekvárszerű halmazállapotú, cserépfazékban tették el. Lekvárszerűen, kenyérral mártogatva fogyasztották.

A borecetét úgy készítették, hogy a bor alján (a seprőn) meghagytak egy keveset. Ezt salátára, bablevesbe tették.

Pálinkát leginkább szilvából, de más hullott gyümölcsből is főztek. A pálinka a hagyományos magyar gyümölcspárlat, amelyet kizárólag erjesztett gyümölcscefre lepárlásával készítenek. Általában pálinkák közé sorolják a törkölypálinkát, amely erjesztett szőlőtörköly párlata. A törkölypálinka első említése a 17. századból származik. A törkölypálinka készítéséhez a törkölyt levegőtől elzárt edényben tárolták, törekes sárral fedték le. Bőséges években a színlé leszűrése után a nedves törköly egészét kifőzték vagy kifőzték. Az erjedést a gazdák irányították úgy, hogy a cefrét hordóba tették és lesározták. Így maradt decemberig, akkor vitték el a pálinkafőzdébe. Kisebb mennyiséget házilag is kifőztek. Gyógyszerként is használták: a paprikás pálinka alkalmazása általános volt még a gyermekek betegsége esetén is, elsősorban gyomorerősítőként. „Zsikó János csanádi születésű őcsényi szolga aug. 7én délben mikor enni kellett volna már az istálló padlásán feküdt s mikor hivatott azt mondta, hogy a gyomra rossz, előbb paprikás pálinkát kér, mi neki hányást okoz, azután majd jobb ízűen eszik...” Természetesen törkölyből is főzték: Decsen „Sal-lai Istvány bakter észrevénén, hogy a midőn Szüts Mihály úgy Szüts András, V. Bóli Istváynak egy tsöbör Törkejét az Kazány háztol el lopták volna – 12 pálca.”

Vadnövények

A gyűjtögetett növényekkel kapcsolatosan néhány igen régi múltú ételkészítési technika maradt fenn: a szárítás, az aszalás (gomba) és az egyszerű főzet vagy forrázat (tea). A 20. században már csak pásztorok, fiatal

gyerekek és egy-egy szegény ember vagy asszony foglalkozott vadon termő növények szedésével.

A *vadsóskát* nyersen ették a gyerekek. *Vadsalátát, kaprot, tormát* szedtek többen is. A helynevek is megemlékeznek róluk. Decsen Sós-kás lap: a cserenci, sőt a falusi gyerekek is ide jártak sóskázni.

A *vadgyümölcsöket* összegyűjtötték: a fanyarkás *vadalmát, vadkörtét, somot, galagonyát, kökényt, naspolyát, mogyorót, bodzát, szedret* stb. A vadkörtét, vadalmát szalmakazalban lehetett füleszteni. A kökényt dér csípetten szedték. Néhány vadgyümölcs elsősorban gyógynövénynek számított. Így a bodzalekvár köhögés ellen való volt. A som hasmenés ellen jó. A kánya bogyóit ágastól szedték le, és télen a padlás végében, csokorba akasztva lógott. Köhögés ellen használták. A birs leve vizelet-hajtó. Főként vadalmából és -körtéből régebben ecetet sajtoltak. Alsónyék helynevei között szerepel somos erdeje, „*így nevezeték mert a régiek időkben itt díszlett erdőn somfák is találtattak*”. Bátán „*Somos és Hagymási düllő, hajdan somfa erdőség volt, később erdőség, veteményes kertekben és szőlőknek lőn átnevelne*”. Bátán „*Somos és Bozzás szántóföldek, nevét onnét vehet, hogy hajdan romos erdő volt, melyet csak a községnek ujbolli megszállása után irtott lakosság s a kultiválás után kiirthatatlan bodza bokrokat termett.*”

A természet sokféle eledelt, számos nyersanyagot kínált az embernek. A sárközi mocsárvilágban elsősorban a *sulyom* volt az a növény, mely táplálékkul szolgált. A csendesebb állóvizeket kedvelte, a leapadt vízű tavakról szedték össze: csónakról halászták ki kétágú bottal, rossz subadarabot a víz színén, máskor a fenékre leszorítva húzva, majd fakéssel lekaparva a beleragadt sulymokot, illetve a vízben gázolva köténnyel is gyűjtötték. Vasárnap estéknént a nagylányok hasították, és hatalmas üstökben, bográcsokban főzték meg. Fehér, omlós, a gesztenyéhez hasonló belét ették meg. Csemegének számított, szinte kenyér helyett ették főzve, sütvé például halhoz, és az említett társasmunka egyben szórakozási alkalom is volt.

A sulyomtermő tavak, fokok emlékét helynevek is őrzik, például Alsónyéken a Sulyomos-tó, vagy Ócsényben a Sujmos. A decsi határban a Forgó-Dunában termett sok sulyom. Az őszi lehalászás előtt láncsal húzták ki előbb a sulymot, hogy az a hálót ne akadályozza. „*Mikor árvíz van, mikor nagy a víz, fölláb (a sulyom feljön a víz színére) és a szél kisodorja. Mikor elmén a víz ottmarad, össze lehet szedni.*” (Decs) A rétekben tanyázók a halak tapogatása közben is szedték, mert amikor a vízben gázoltak, megbökte a talpukat. Bátán a Jajtanyai dűlő „*ritkán irtott lágys erdő, van benne a düllőtől nevezett »jajtanyai komolya« egy soha ki nem száradó sulymot nagy mennyiségben termő tófenék s néhány sertvés tenyésztő szállás melynek egyebaránt baromtenyésztésre is használtattak. Nevét a mohácsi vész*

után ott lakók jajos helyzetétől vette.” Andrásfalvy Bertalan decsi adatközlő szerint az 1960-as évekre kiveszett a sulyom, a decsiek viszont emlékeztek rá, hogy vásárokon, búcsúban „nagy halmokban árulták a bikát, a szarvas, bikafej-alakú főtt sulymot”, s a gyerekeknek vették ajándékképpen, a bogyszlói lányok pedig esti szórakozásként nagy üstökben főzték. Egy jóval későbbi felvételen pedig az látható, hogy a bajai piacon még 1980-ban is ugyanígy, halmokban árulták ezt a vízi csemegét.

A másik vízinövény, amit inkább csak ínségeledelként fogyasztottak, a gyékény lisztes vezérhajtása, melyet *böngyölének* hívtak. Tűzben sütötték, de lehetett belőle pogácsát is gyúrni, apróra vagdálva öntött salátaként is fogyasztották. Katona Imre gyűjtése szerint a Sárközben a halászó emberek nyaranta a gyékény „vezérhajtásából”, a böngyöléből salátát készítettek. Andrásfalvy Bertalan inkább alkalmi gyermekeleséggént hallotta emlegetni a böngyölét: a széles gyékény belsejét. Hozzáfűzte viszont, hogy az alsónyékiek történeti emlékezete szerint „a török időkben a faluból a nádasokba, erdőkbe kimenekült asszonyokat és gyerekeket ez mentette meg az éhhaláltól.”

A tavaszi és őszi hústalan időszakban, ha az eső is kedvezett, előszeretettel gyűjtötték a gombaféléket. Ismerték a gilva-, a fűzfa-, a jegenye- a tüdő-, a szilfa- és a „szömöcsegombát”. Csak annyit szedtek amennyit elfogyasztottak, eladással nem foglalkoztak. Általában a szegényebbek étrendjén szerepelt csupán.

A *teafélék* közül a legáltalánosabban a *kamillát* gyűjtötték és használták fel. Teát csak betegség esetén ittak. A nyáron gyűjtött növényeket a padlason szárították, így egész évben rendelkezésükre állt. A szárított virágreszket forrázták le, és ezt itták torokfájásra, gyulladásos betegségekre, valamint begyulladt, csipásodott emberek és állatok szemére egyaránt használták. A szőke hajú lányoknak a haját kamillateával mosták, hogy ne sötétedjen, szép világosszőke maradjon.

A másik teának való növény, amit a természetben gyűjtögettek az ősszel szedett *csipkebogyó*, melyet akkor szedtek le, amikor már puha volt, megérett a húsa. Ezt is kiszárították, és egész évben használhatták. A csipketeához az összetört bogyókat este beáztatták, és másnap reggel a levét a bogyókkal felmelegítették és leszűrték. A csipkebogyó magas C-vitamin-tartalma miatt volt fontos. Alsónyéken volt Csipkés gyűr helynév az ott régebb időben lévő csipkebokról. Teát *hársfa* szárított virágából is főzték.

A fekete nadar (*fekete nadálytő*) kivonatát is hasznosították gyógyításra, főként fekélyes, sebes láb kezelésére használták. Ezeken kívül bodzabogyóból főzték lekvárt, amit főleg emésztési zavarok gyógyításánál alkalmaztak. Neve *csete* volt.

Balázs Kovács Sándor

A vásárok folklorisztikus jelentősége

A heti és országos vásárok munkaszervezési alkalmak is voltak egyszermind: sokfelé megteltek az emberpiacok, a munkaadók itt is fogadhattak aratókat, napszámosokat, kubikosokat, esetleg favágókat vagy bölbéreket, mosónőket, akár cselédlányokat. A szegények egy része vásárok alkalmával sokféle munkát végzett: segített a sátorverésben és -elbonításban, árumozgatásban, jószágterelésben.

A vásári sokadalmakat a hatóságok is kihasználták saját céljaikra: a 18-19. századi vásárokon például gyakran volt zenés vagy éppen erőszakos katonatoborzás. A legjobb zenekarokat és a legügyesebb táncosokat a legfényesebb mundérokban vonultatták itt fel, hogy a bámész, de büszke legényeket lépre csalják. Kevesen tudtak ellent állni annak a kísértésnek, hogy e kitüntetett helyen, ilyen jó muzsikára, ennyi nép előtt meg ne csillogtassák tánc tudásukat. A történelem folyamán a portyázó katonák is szívesen és gyakran ütöttek rajta a vásárokon; ez volt az ún. vásárütés.

Jellemző volt a vásári hangulatra a következő magyar közmondás: „Jó vásár csak ott van, hol jó cipót sütnék és jó bort mérnek.” A vásár nemcsak az adás-vétel, hanem a testi, szellemi felüdülés, kikapcsolódás egyik közösségi alkalma is volt. Áldomásívás, zene és tánc mellett különféle mutatványosok is gondoskodtak a szórakoztatásról.

Társadalmi-kulturális tömeghatásától függetlenül, a vásárnak önmagában is van néprajzi-népköltészeti jelentősége. Évszázadokon keresztül hagyományos szokásrendje alakult ki: az első vásár ünnepe, a helyfoglalás, a cégér, az áldomás, a vásárfia és több más szokás elem tanúskodik erről; ezeken kívül megőrizte a régi mutatványosok, énekmondók és kikiáltók emlékét is, habár meglehetősen átalakult formában. Ilyen szempontból a lakodalomhoz hasonlítható. Egyes jelenetei (például a tréfás kikiáltások, vándorárusok) más szokásokba, főként a lakodalom, fonó és egyéb társas összejövetelek szokásrendjébe is beilleszkedtek. Viszonylag gazdag hiedelem-, szólás- és közmondáskincs is fűződik a vásárhoz.

A vevőközönség toborzásának és az előadásnak a szóbeli meggyőzés volt a legáltalánosabb módja. E szóbeli reklámozásnak sokféle formáját alkalmazták: kevesebb vevő, csendesebb hely esetén a bizalmas, sze-

mélyre szóló invitálás és meggyőzés volt előtérben (például a sátrakon belül a ruházati cikkek eladásakor), egyébként harsány kikiáltás hirdette a látvány vagy az áru kiválóságát, sőt az állandó vevő- vagy nézőközönség biztosítása kedvéért hangtölcsért, utóbb hangszórót is „bevetettek”; a mutatványokat, a kocsmát stb. pedig zeneszó hirdette. A kikiáltás lehetett prózai vagy verses, de el is énekelhették, sőt olykor zene is kíséerte. Sokféle műfaj adott itt egymásnak találgatást, közös jellemzőjük mindenestre a figyelemfelkeltés, az öndicséret, meggyőzés – és mintegy fűszernek – humor és egy kis pikantéria. A verseny hevében éppúgy sor került egymás becsméréseire is tisztességtelen, trágár illetlenségekre és fogadásokra, mint például a választási kortesdalokban is, pedig ezt a hangnemet és versenyt szigorú szabályrendeletek tiltották.

Mindez persze csak írott malaszt maradt, hiszen a vásárok lármás forgatagában egészen más törvényszerűségek uralkodtak, mint a hétköznapi életben és a legtöbb eladó ehhez alkalmazkodott. Itt nem volt elegendő a jó árucikk vagy a tetszetős mutatvány, a sikerhez még más is kellett: például a sátrás eladótól a koldusokig mindenki szinte méternyi pontossággal tudta, melyek a vásár legjobb helyei; sorsolás útján vagy a többiekkel megküzdve lehetett ezekhez hozzájutni. Minél kisszerűbb, „bóvlibb” árut (például gyufa, kaszakó) propagáltak, vagy minél nagyobb közönséget (például a mutatványosok) akartak állandóan biztosítani, annál harsányabb tálalás kellett hozzá. A reklámozott árut esetleg be is mutatták: bedobtak belőle a közönség sorai közé, megmutatták hogyan működik, jeleneteket rögtönöztek, képeket akasztottak ki, vagy pillanatszerű csendesebb időszakban harsány kiáltással, szokatlan és meghökkenítő fogással hívták fel a figyelmet. Mindehhez jó lélektani érzék is kellett; főként az első vevők, megrendelők édesgetése kívánt nagyobb körültekintést.

A szóbeli reklámozást a kiskereskedők és kisiparosok saját maguk végezték; ők nem annyira hangerővel és szélhámosossággal, hanem az áruk mértéktelen feldicséréseivel és a bizalmas, személyre szóló érvekkel győzködtek. A becsalogatott vevőjelölttel már úgy kellett beszélni, hogy az őszintén, közvetlenül, szinte bizalmasan és rokonian hasson, mintha neki és nem is az eladónak volna érdeke a vétel.

A reklám egyik leghatásosabb formája a vásári rigmusok és árusdalok voltak. Csak egy pár példa:

Aki vesz, annak lesz,
Aki nem vesz, beteg lesz.

Ide nézz! Ide láss!
Itt a végeladás:
M megbukott a gyárja;
Öt pengő az ára.

Fele ingyen, fele ráadásba.
Szedje némán, bele a kosárba!

Megjött Pestről Ócsó János.
Tele falu, tele város.
Nadrág, kabát, ködmön, kucsma,
Csapjon bátyám a markomba.

Hét, hét, minden darab hét;
Hét az ára, szabott ára,
Aki nem vesz, ne babrálja!

Parázs, édes,
Vastag, széles.
Kóstolja, kend,
Be jó édes!

Asszonyok!
Asszonyok!
Gatyamadzag,
Pöndölmadzag
Vékony madzag,
Vastag madzag,
Széles madzag,
Keskeny madzag,
Fehér madzag,
Sárga madzag.
Nem dicsérem;
Jól megmérem:
Tessék kérem!

Egy: egy pengő,
Két: két pengő,

A három is: három pengő.
Ide nézz!
Ide láss!
Ennek itt az ára.
Megbukott a gyára.
Itt a cédulája.

Ide nézz!
Ide láss!
Olcsó pengő:
Olcsó bicska,
Kis trombita,
Fatalicska,
Tükör, fényes,
Óra láncsal,
Nagy skatula
Fédervájsszal.
Ide gyere,
Itt vegyé!
Egy a pengő:
Egy az ára.
Itt a végeladása máma!

E vásári rigmusok és árusdalok elsőrendű szerepe a figyelemfelkeltés volt; ennek megfelelően figyelmeztetéssel, felhívással kezdődnek. Ez a „költői” indítás azonban már csak halvány, „olcsó” visszfénye a hajdani „előkelő” nagyepikai bevezetésnek („- Hallotta-e hírét?... – Magyar népek, ide figyeljete!... stb.”)

Itt az olcsó, itt a jó;
Ez a szerecsendió.

Ide nézz, törökméz;
Fele cukor, fele méz!

Itt az ídes, itt a mizes!
Ócsóbb lett a túrósbíles.

Gyerekeknek nyalóka,
Legénynek szopóka!

Itt az ídes, itt a fínyes,
Itt a finom tükrös mizes!

A kikiáltások jelentős része nem volt ilyen személytelen, hanem közvetlenül szólt a közönséghez. – Ide nézz! Ide láss! – Mélyen tisztelt publikum!... – Asszonyok! Asszonyok!... stb. Ezek között volt komoly és tréfás: a közönséget vagy úriás modort, esetleg önmagát kifigurázó változat is:

Erre, erre, ifjasszony!
Más bótosra ne hallgasson!
Az én nevem Olcsó János,
Kinek híre általános.
Van itt minden, ami kék:
Babos kendő, hupikék.
S milyen olcsó, hallja csak:
Csak egy pengő, csak, csak, csak!
Tessék, tessék, jó portéka!
Egynek sincsen maradékja.
Én mondtam ezt: Olcsó János,
Kinek híre általános.

Ide figyelj, mulya!
Mit árul a Gyula?...

Vagyok olyan bátor,
Nem vagyok én kántor...

A mai nap alkalmával,
Jó a libamáj fokhagymával...

A vásári kikiáltásokhoz, rigmusokhoz és árusdalokhoz hasonló formák találhatóak a kofák, meszesek, házalók és általában a vándorárusok reper-toárjában is, legfeljebb ez utóbbiak népdalközeli vagy epikusabb, olykor pedig tréfás módon behelyettesített változatokkal is élnek:

Fehérvárra járok,
Csór faluban hálok;
Palotán lakásom!
Inotán kiáltom:
Fejér edényeket!
Tű, tű, gyűszű, gyűszű,
Cérna, gombostű,
Gatyamadzag, fűzőstű,
Cipőpertli, strifnistű;
Tű, tű, gombostű,
Gyűszű, gyűrű, cérna, gombostű...

E különféle házalók, vásári és vándorárusok, bazárosok mondókái beke-
rültek a népköltészetbe is:

Jaj, de finom, jaj, de jó
Ez a női bugyogó!
Bugyog elöl, bugyog hátul,
Bugyog minden oldalárul.
Hét, hét minden darab hét.

Vásári hiedelmek és varázslások

A vásározók legfőbb gondja az volt, hogy idejében érkezzenek, jó helyet kapjanak, és így már kezdetben, eséllyel indulhattak. A hagyományos, nagy vásárok idején valóságos népvándorlás kezdődött. A vásárok „töltelék” népségének nem biztosítottak helyet, sőt éppen, hogy szigorú intézkedésekkel őket kordában tartani, ennek általában nagyon kevés volt a foganatja.

Vásári mozgóárusok és bazárosok általában a közönség legmindennapi igényeit (szomjúság, éhség, apróbb csecsebecsék beszerzése stb.) igyekeztek kielégíteni, épp ezért is ők a hivatásos kereskedők ranglétrájának legalján helyezkedtek. Amilyen kevés, egyszerű vagy értéktelen volt az árujuk, oly nagy lármával és mozgékonyssággal igyekeztek azon túladni. Legtöbbször ádáz harc dúlt közöttük is.

Vizesek, vízárusok. Nyári melegben munkába állottak a szegényebb aszszonyok vagy gyermekek, esetleg ún. szabad csaposok is, hogy a torkok szomját segítsék eloltani. Karjukon bádogkanta vagy vászonkorsó, kezükben csupor volt, hangos kiabálással kínálták vizüket.

Lepényárus, perces. Vásárainkon eléggé általános volt a házi sütésű fánk árusítása. Új vásárok idején ingyen is osztogatták.

Cukorkaárusok, törökmézések stb. A mozgó cukorkaárus nyakában deszkatáblát hordott, arra voltak kirakva áruí; a komolyabb kereskedő ládán vagy asztalkán árult, s ha nem ment jól a „bolt”, gyorsan és könnyen arrább hurcolkodott. A nagyobb kereskedőknek, illetve a specialitások árusainak rendszerint már sátruk volt. Talán nem is volt olyan vevő vagy nézelődő a vásárban, aki cukrot vagy édességet ne vásárolt volna; ha ő maga nem is ette, vásárfiának szánta. A gyerekeknek az olcsóbb fajtákat (égett torma, savanyú krumpli, méz, mák, dió, medve, szíj, fütyürü, maláta, cifra, betű, ibolya, kámforcukor, és ki tudja még hányféle) vették, különösen a kakasos, fütyülős cukorkákat.

Mézeskalácsosok. A vásárokra járók szívesen vették a színes, mutatós, könnyű, olcsó és ízletes darabokat, de nem feltétlenül ette meg a cifrákat, inkább hazavitte dísznek, megtartotta emlékek: a tükrös, piros „szív küldi szívnek” feliratú mézeskalács szívek sokáig álltak ott a sublót tetején. A fogyasztók leginkább a „puszedlit”, a „stanglit” és a mézeskalácsot kedvelték. A legények udvarlásképpen huszár, kard, kakas formákat ajándékoztak a leányoknak. Ők árusították a mézédés márcot: e cukros-mézes folyadék a gyermekek és nők kedvence volt, különösen a fekete cukorral „fölszagított” ital. 1-2 dl-es poharakban árusították, nyaranként jégbe is hűtve. Egyesek nem csak vették és fogyasztották, hanem lopták is a mézeskalácsot.

A fényképész ponyvasátor alatt dolgozott. A vásár nagy esemény volt a parasztság életében, ezért sokan igyekeztek megörökíteni a pillanatot.

A naptárárus elmaradhatatlan látogatója a téli (november, december, január) vásároknak. Bár legfőbb árucikke a naptár, rendszerint más nyomtatványt (álmoskönyv, ponyvai história, sőt levélpapír stb.) is árult, különösen a januári vásárok után igyekszik lázasan – némi árukapcsolással – megmaradt készletén túladni. A naptárárus „rokona” a históriásnak, notaárusnak és képmutogatónak, nem egyszer ugyanaz a személy. A magyar nép életében a naptárnak nagy jelentősége volt: ebből tartották számon a napokat, ünnepeket, különféle dátumokat; üres lapjaira család, időjárással kapcsolatos vagy gazdasági feljegyzéseket írtak. Próbáltak belőle időt és – szokásos százesztendőss jövendőmondó versei alapján – jövőt is jósolni. Érdeklődéssel olvasták a történeti és időszerű eseményeket, beszámolókat, a szépirodalmi alkotásokat. Ha netán folytatásos közlés is volt, a naptárat elrakták, és türelemmel vártak egy esztendeig a következő részre. Különösen szerették a cigány- és katonaadományokat.

Naptáraink minden bizonnyal nagyban hozzájárultak a szóbeli népköltészet és az írott irodalom közötti kölcsönös kapcsolatok kiépítéséhez és fenntartásához, mégpedig valamivel színvonalasabb fokon, mint a ponyvanyomtatványok. Naptárat még az is szívesen vett, aki nem tudott olvasni legalább a képekben gyönyörködött.

A naptáráros földre terített ponyvára rakta áruit, esetleg láda tetejére fektette. Ismerte a nép ízlését, és nem egyszer így hirdette portékáját:

Ha igaz magyar vagy,
Tudsz hazát szeretni:
Ne sajnálj tőlem egy
Kalendárt venni!...

A vásárok világának sajátos színfoltját jelentette évszázadokon keresztül a vásári ponyva, amely a legegyszerűbb néprétegnek szánt, kezdetleges igényekkel számoló, a vásárokon a nép számára ponyváról árult kiadvány volt (vőfélykönyv, ponyvafüzet, nyomtatott históriás füzet, históriás ének, esetleg hírversek. Ilyen például a Tolna megyei Alsónyéken 1900-ban történt gyilkosságot megéneklő história Pethő Mihály leírásában:

Öreg utcán aláfelé foly a víz,
Ne menj arra Császár János mert elvisz,
Elviszi a véresnyelű bicskádat,
Akivel megölted a komádat.

Császár János fehér ingje, gatyája,
Bevéresedett a révész csárdába,
Édesanyám, mossa ki azt fehérre,
Holnap megyek a főbíró elébe.

Adjon Isten főbíró úr jónapot,
Adjon isten Császár János, mi bajod?
Nincs én nékem főbíró úr más bajom,
Legkedvesebb komám gyilkoltam agyon.

Jól van János, ülj le csak a diványra,
Elvégzem a bajodat nem sokára,
Főbíró úr úgy végezze, ha lehet,
Ne vegye el az én gyöngy életemet.

A szegszárdi börtönajtó de sárga,
Oda van a Császár János bezárva.
Sárga ajtó, tölgyfa ajtó, repedj meg,
Császár János sohasem szabadulj meg.

Császár János most gondolja magába,
Jobb lett volna nem menni a kocsmába.
Jó pajtásom élete is megvolna,
Nem is volnék vasláncokba vasalva.

Császár János azt üzente anyjának,
Tollas vánkost küldjön feje aljának,
De az anyja azt üzente fiának,
Gyilkos kezét tegye feje aljának.

Az áldozat, Kiss István és gyilkosa, Császáz János egy esztendőben születtek, előbbi 1880. jan. 28-án, utóbbi 1880. dec. 30-án. Egyívású legények voltak, így barátok is. Kiss István, az apa a gyilkosságot nem érte meg, hiszen 1897. szept. 8-án 53 éves korában elhunyt. Az anya szintén fiatalon halt meg, 1902. jún. 26-án, 54 évesen, ebbe közrejátszhatott fia értelmetlen halála. A családot az ikerhúg, Éva vitte tovább, ő 1957-ben hunyt el. A család egyébként az Öreg utcában lakott Alsónyéken. A gyilkos, Császáz János szülei: József és Barati Sára. Ők mindketten 1919-ben haltak meg idős korban, az apa 80 éves, az anya 67 éves volt.

A helyi lapok is hírt adtak e szomorú eseményről: **„Kártya miatt halál.** Régen ismert dolog, hogy a kártyázás szenvedélye sok embert ragadott már el és sok embert tett már szerencsétlenné. Folyó hó 19-én Alsó-Nyéken Révész János korcsmájában együtt borozgattak Császáz János és ifj. Kis István alsónyéki legények és gondúzőnek kártyázni kezdtek. Kis idő múlva odajött V. Mózsi István is, a kinek nem lévén pénze, Császáz adott neki, hogy kártyázhassék. Mózsi is leült s így hárman kártyáztak tovább és elnyerték Császáz pénzét. A megkopasztott Császáz Kistől kért kölcsön, hogy tovább játszhassek, de Kis megtagadta ezt, a mire Császáz oly indulatos lett, hogy széket vágott Kis fejéhez, majd elővette kését és Kis szívébe szurta, a ki hosszas és kínos vonaglások után mult hó 24-én meghalt. Császárt azonnal letartóztatták és vizsgálati fogságba helyezték. Ha a vádirat ellen nem ad be kifogásokat, ügyét a folyó hó 5-én tárgyalja az esküdtszék – Kis István holttestét mult hó 25-én boncolták fel.” (Tolnavármegye 1900. február 4.) **„Emberölés kártyázás közben.** F. hó 7-én tárgyalta az esküdtszék a második ügyet. Ezuttal szándékos emberölés büntetével és szerencsejáték által elkövetett kihágással terhelt Császáz János és legifjabb V. Mózsi István alsó-nyéki lakosok elleni bűnygyben ítélték az esküdtek. Császáz János ellen az volt a vád, amint azt lapunkban megírtuk, hogy a f. év január hó 19-én Alsó-Nyéken a korcsmában együtt kártyázott Kis István alsó-nyéki lakossal, Kisnek nem volt pénze és Császáz adott neki kölcsön. Az így kapott pénzzel aztán Kis István elnyerte Császáz összes pénzét, mintegy 8 forintot. Császáz ama reményben, hogy elveszített pénzét visszanyerheti, most ő fordult Kishez kölcsönért, de Kis megtagadta kérését. Császáz efölötti dühében széket ragadt Kis ellen, majd a dulakodás hevében elővette kését és Kisen négy szurást ejtett, amelynek folytán Kis István néhány nap múlva meghalt... Császáz János vádlott töredelmes vallomást tett, beismerte, hogy a szurásokat ő ejtette Kis Jánoson, aki neki legjobb barátja volt. Csak azzal védekezett, hogy Kis támadta meg őt legelőször s védelemből fogott kést támadója ellen. Beismerte a másik vádat is, hogy szerencsejáték által elkövetett kihágásban bűnös, úgy vádlott társa, V. Mózsi István is, aki egyideig ugyancsak kártyázott velök. A bizonyítási eljárás befejeztével Sárospatak József kir. alügyész hatásos és szépen kidolgozott vádbeszédjében kérte a vádlott bűnösnek kimondását, dr. Beöthy Károly ügyvéd pedig abból az indokból, hogy Császárt a játékszenvedély

izgalmai és az ezzel járó felizgatott lélekállapot ragadott magával, felmentést kér. Az esküdtek ezután határozathozatalra vonultak vissza és határozatukat dr. Steiner Lajos főnökük hirdette ki, amely szerint Császár Jánost halált okozó súlyos testi sértés büntetőjében és szerencsejáték által elkövetett kihágásban mondták ki az esküdtek bűnösnek, V. Mózsai Istvánt pedig csak a kihágásban. A verdikt meghozatala után a kir. törvényszék hozta meg ítéletét, amely szerint Császár János három évi fegyházra és 10 korona pénzbüntetésre, V. Mózsai István pedig 12 órai elzárásra átváltoztatandó 4 korona pénzbüntetésre ítéltetett el. (Tolnavármegye 1900. február 11.) (Érdekes, hogy az utolsó versszak egy sárközi népdal aktualizált változata: „Patkó Pista hazaüzent anyjának/ küldjön vánkost betyár feje aljának/ De az anyja visszaüzent fiának/ Göndörhaját tegye fejealjának.”)

Nagy Kovács István döbröközi földműves-hírversíró 1921. okt. 26-án vette feleségül Sárpilisén a helybéli Dávid Erzsébetet, egy jómódú gazda egyetlen leányát. A menyecske azonban igen fiatalon, 1922. máj. 8-án, 21 éves korában elhunyt. Második felesége is sárközi leány volt. 1923. jan. 6-án vette feleségül a 21 esztendősen már elvált, Geresdi Sárát Alsónyéken. Nagy Kovács Istvánról megemlékezik Illyés Gyula is a Puszták népe című művében. „Aki a pusztán az olvasás mellett írt is, az legtöbb esetben komoly író volt [...] Megvolt a költője Görbőnek, megvolt Nakkak, Egyházasbérnek, Döbröközön Nagy Kovács István tevékenykedett [...] minden vers pontos hírt közölt, röviden és keresetlenül. A hírekből a drámaiság mellett nem hiányzott az elmélyedés sem. De nemcsak balladai eseményt adtak közre: ami a legnehezebb, meglátták és följegyezték a néplélek rezdüléseit is. [...] A »Költői levél hetvenholdas törvényesen elvált feleségemhez, Tolna megye Alsónyékre« a költő anyósát leplezi le. Szerző egy sárközi egykés családba ment vőnek, tél közepén. [...] A költőt üldözték, e vers miatt később törvényes úton is. Vállalta tettét.”

„Mióta szakítottunk múltott egy pár nyár és tél,
Szívemben az emlék mégis egyaránt él.
Az a szomorú emlék úgy van a lelkembe,
Mint a kidőlt fának visszamaradt gyökere.

De nem azért nem feledem az emléket,
Hogy visszavágyom hazug szerelmedet.
Á dehogy! Utánad én már nem búsulok,
Nem kell a szerelmed, nem kell a vagyonod.

Tudom, rajtad most is díszlik a bársony, selyem,
Mihaszna, ha szálai közt moly terem.
Molyférgék szétrágják drága selymedet,
Sötét bűn pedig ép úgy hazug szívedet.

Midőn először láttalak s beszéltem veled,
.....
Szívemet a szemeddel magadhoz szívtad,
Mint sugarát a lemenő csillag.

Én védekezém a csábító szerelmed ellen,
Ezerszer is megmondtam, hozományom nincsen.
Megmondtam, hogy szegény vagyok,
Úgy szeress, hogy vagyont nem adhatok.

Tudod-e mikor először nálad voltam én,
Szobácskádban veled kettecskén.
Emlékszel-e, mikor ajkamra csókot adtál,
Fülemben pedig szerelmet súgtál.

Ezerszer azt mondtad énnekem,
Tied óhajtok lenni a sírig édesem.
Nem baj, ha szegény vagy is, szeretlek,
Ha úgy akarod világ végéig követlek.

Vőnek mentem hozzátok tél közepén,
Dermesztő hidegben január elején.
Hó borított völgyeket és hegyeket.
Szívünkben mégis akkor volt a kikelet.

Mert aki egymást szereti, nincs akkor tél,
Aki boldog, annak télen is tavasz kél.
Nekünk meg a szerelmünk meg lett fordítva,
Szívünkben tél lett kora tavaszra.

Alighogy megjött a viruló március,
Szerelmünkbe fészkelte a bacilus.
Olyan óriási bacilust nem láttam mióta élek,
Mert anyád volt az a csuda rettenetes féreg.

Anyád bűnét elárulom, nem titkolom tőled,
A szemtelen arra kért, hogy szeressem őtet.
Üzenet az anyósnak
Alsónyéken egy gazdag asszony hogyan járta el a bolondját.
Hogyan hervasztja selyemruhákkal az egyetlen lányát.
Miért űzte el a három törvényes és egy nem törvényes vőjét.

A képmutogatók. A képmutatás a szóbeliség és az irodalom közötti átmeneti műfaj, énekekkel előadva is közli az eseményeket és híreket, de ugyanakkor már nyomtatásban is lehet olvasni. Voltaképpen kezdetleges, élőszóban és képben is bemutatott újságforma, melyet olyan érdeklődők hallgatnak, akik részben még a szóbeliségben élnek, részben pedig már valamennyire tájékozottak a betűk birodalmában. Aki pedig netán még nem tudna írni-olvasni, a képekből és az előadásból el tudja képzelni a történeteket.

Talán a képmutogatókhoz állt legközelebb az ócsényi Paprika János faragó, kiről Malonyay Dezső a következőket írta: „Lám vagy tíz esztendő előtt nekiült s nap-nap után, évekig bajlódva, kifaragta a tömérdek kezdetleges panorámát: Szigetvár viadalát, fából. Háromszázötven alak: magyar vitézek, török katonák, lovasok, vezérek, pasák, ágyúsok, bástyaostromlók, – egy egész szoba, teli a ládába csomagolt, útrakészen tartogatott ármádiával. És milyen gondosan vannak elcsomagolva! [...] Csupa narancssárga papirosba. Külön a kucsmák, a csákók, a zászlók, az ágyúöntő rudak, az ezüstözött ágyúgolyók; csapatonkint a kezdetleges alakok a tucatba faragott paripák.

És minek mindez?

A fáradság nem vezett kárba. Megjárta munkájával a pécsi kiállítást.

Tetszett?

Majd vívásra került, annyian nézték. Voltam vele Baján is. Aratás után viszem megint, talán Kaposvárra.”

Bemutatójának reklámcédulája is volt, melyet a bajai nyomdában készítettett.

„Új! Új! Megjött! A volt Marosi Jakab-féle üzlethelyiségben naponta reggel 8 órától este 9 óráig látható a Magyar Ember művészete: Szigetvár ostroma és bevétele, saját készítménye, fából faragva, természetűen utánozva a törökök által ostromolt Szigetvár. Beléptidő 30 fillér, gyermekek 10 éven alul 20 fillér. A n. é. közönség szíves pártfogását kérve maradok kiváló tisztelettel Paprika János.”

A vásári ponyva. A régi hivatásos ének- és mesemondókat felváltó képmutogatók és históriások már szóban és írásban egyaránt terjesztették történeteiket, és ezzel voltaképpen akarva-akaratlanul is elősegítették

az irodalom elterjesztését. E folyamat azonban évszázadokig tartott, és számtalan átmeneti közvetítő formán, illetve személyen keresztül valósult csak meg. Ezek között legfontosabb és leghatásosabb írásbeli közlésforma volt az ún. ponyva, más néven röplap, népkönyv, a parasztság szóhasználatában inkább história vagy levél.

A vásári könyvárusok ponyvasátor alatt vagy ponyvára (esetleg lepedőre vagy asztalra) terítve tették közszemlére e kis formátumú nyomtatványokat; innen az elnevezés is. Az „áruk” között naptár, álmoskönyv, jóskönyv, énekes-imádságos könyv éppúgy volt, mint valódi vásári ponyva, ez utóbbi is meglehetősen sokféle tartalommal és formában: vőfélykönyv, szerelmi levelező, énekeskönyv, prózai rémhistoria, történelmi életrajz, betyártörténet, gazdasági tanácsok, hivatalos közlések stb. Ezek közül azonban a vallásos jellegű ponyva majdnem végig megőrizte hegemóniáját, csak a 19. század második felétől jutottak túlsúlyra a világi tárgyúak.

A vásári ponyvaárus csak kevés esetben volt szerző is egyszersmind, a historias viszont majdnem mindig. Ez azonban legkevésbé sem zavarta az eladókat, akik nemegyszer saját termékeként hirdették és adták el a füzeteket. A magyar nép alighanem ezek révén a vásárokon ismerkedett meg a legtöbb betyárballadával, főként pedig különféle szerencsétlenségekről, gyilkosságról szóló történettel, sőt voltaképpen még a „legújabb” népdalokkal is; a búcsúok pedig itt tanulták a félnépi jellegű egyházi népénekeket. A sikerültebb ponyvatermékek olyan kelendők voltak, hogy több tízezer példány is elfogyott belőlünk.

Kártyavető, tenyerjósok, plánétások és gondolatolvasók. A jövődőrük vizsgálása alighanem alapvető emberi tulajdonság, mindenestre elég hosszú az út a varázslók jóslataitól a tudományos futurologiáig. A régi varázslók helyét a cigányasszonyok, lecsúszott plánétások és ügyes vásári mutatványosok vették át, és a korábban nagyon is körülményes jóslás is egyszerű üzletté, legtöbb esetben közönséges szélhámossággá, csalássá vált. A különféle jóskok természetesen a hétköznapiakon sem pihentek, de a legjobb alkalmat nekik is a vásárok és a búcsúk jelentették.

A jó emberismerettel, szuggesztív képességgel és főként üzleti érzékkel megáldott, sokszoknyás cigányasszonyok szinte minden vásárban ott settenkedtek. Kíméletlen mohósággal, nagy szóáradat közepette vetették rá magukat a kiszemelt áldozatra, a kudarc azonban náluk is számításba volt véve, és a lekezelések, legorombítások ellenére is friss, sőt újult erővel keresték a következő, befolyásolhatóbb áldozatot. Bizalmasan simogatták a kinyitott tenyeret, és nem éppen összefüggően, nem is valami árnyalt nyelvtudásra valló szöveggel ígértek fűt-fát a jövődőrre, csak hogy minél több borralalóhoz jussanak. A jóslatot illetően esküdözések és fogadkozások segítségével is igyekeztek főként a fiatalok, azok közül

is elsősorban a nők soraiból kikerülő „üzletfeleket” meggyőzni. Később aztán soha senki számon nem kérhette a jóslat beteljesedését.

Ha egyesek netán lenézték volna a tenyérjósítás babonáját, a bő szoknya ráncai közül azonnal előkerült az agyonhasznált, szakadozott szélű, zsíros és piszkos kártya, máris megkezdődött a bő lére eresztett kártyajóslás. Kissé összefüggéstelen, itt-ott zavaros szövegének szelleme és rózsaszín ködképei semmiben sem különböztek a tenyérjóslatétól, a kártya azonban – alakjainak megfelelően – több szereplőt is megengedett, néha valószínűsítő kis színjátékok kerekedtek történetekké, mindig a kártyajós képzeletének gazdagságától függően. E műveletet még nagyobb titokban végezték, mint a tenyérjósítást, mert a hatóságok is keményen üldözték.

Míg a kártyavetőket kivétel nélkül cigányasszonyok, voltak a tenyérjósok között „komolyabb” nem cigány elem is előfordult, aki rendszerint külön sátorba, azon belül is elrekesztett fülkébe édesgette be látogatóit, ott aztán bizalmasan és lehetőleg hosszadalmasan elsuttogta nekik a jövőt. Általában mindenkire alkalmazható tételeket fogalmazott meg kissé fontoskodva és némi érzelmi „töltéssel”. Tagadhatatlanul jó emberismerő is volt a legtöbb, aki már tudta, ki mit vár tőle, és kinek milyen az egyénisége.

Környékünkön is megjelentek a kártyavetőket: „...mert a Kártya vető cigány asszony mondta a vádlónak, hogy közel szomszédban van, ki a pénzt ellopja.” Puztai Józsefné Danis Trézsi paksi születésű medinai, 25 éves, római katolikus muzsikusként vallja: „Folyó jún. holnapba, de hányadikán azt nem tudom hozzám Medinára jött Boros Kati szolgáló és maros Erzsike Majorosné F. hidjárul, kik engemet arra kértek, hogy vessek nekik kártyát, hogy meg tudassák kik fogják nőül venni, mindenik fog nekem egy öltözet ruhát adni – én tehát nekik vettem kártyát, amiért is Boros Kati adott egy rozsa, kék konyha kötényt, egy kék lng lő kötényt, egy inget, egy tarka szoknyát, egy zsebkendőt és 2 f. 6 x. pengőt, a Majorosné pedig kinek nevét nem tudom, adott egy also szoknyát, egy inget és 2 f. 6 xr. Pengőt, a Szoba leány kinek nevét nem tudom, szinte adott 3. darab gyűrűt kettő ezüst egy tombákot, egy rojtos kék keszkenyöt, egy kis rojtos fekete selem kendőt, egy avitt zöld sált, egy kék kötényt, egy harmonikát, egy alsó fehér szoknyát és 1 f. pengőbe történt azomba, hogy amely időre bizattam, hogy férhez mennek, a kérő nem jött s így jún. 27én az adott ruhákért eljöttek, hogy azokat vissza viszik, én pedig azokat el rejtettem vissza adni nem akartam, de a csendőrök lakásmat kikutatták s tölem mind azokat ide be hozták.” Mindhárom magának jóslató nő: a szolgáló, a szobalány és a Majorosné is megesett.

A különféle csalások, szerelmi varázslatok is megjelentek. Baka Klára 19 éves, római katolikus, szekszárdi hajadon szolgáló ügyvédnél vallja: „F. évi május hó végével Kutrus Babi és Laláné nevű szegszárdi cigány asszonyok engem az utcán megállítottak és hízelegve azt mondták, hogy én igen

szép leány vagyok, és ök engemet oly szerencsésé tesznek, hogy 6. olyan leány sem lesz a városba mint én, hanem adjak egy keszkenyöt, és ahány csomót arra kötni fognak, annyi legény engemet megkér; – én több ily beszédekkel engemet elámítottak, és csak ugyan egy keszkenyöt tölem elcsaltak; következő napon eljött Laláné, hogy adjak még egy másik kendőt, és egy ezüst gyűrűt, mivel most már elkezdette, és be kell végezni, mert különben kihírsztel a városban; és én félve a nyilvános megszegényítéstől adtam neki egy kendőt és egy ezüst gyűrűt; – nem sokára hozzám jött Kutrus Bábi, ez én tölem 1 p. ftot követelt, ijesztvén, hogy kihírsztel a városba, ha nem adok neki, nekem nem volt több pénzem 12 xr. Pengönél, tehát ezt adtam neki; – utána való napon ismét eljött Laláné nevű cigány asszony követelt tőlem egy alsó szoknyát, és 1 p. frtot, szinte azzal ijesztett, hogy ha nem adom meg kihírsztel a városba; – én félvén a szegénytől adtam lalánénak 1 p frtot és egy alsó szoknyát; – pár nap múlva a piacra mentem, és Kutrus Bábi, ki Tattay Jánosné cigány asszonnyal együtt ment nyilvánosan reám kiáltott: ennél becsületesebb leány nincs a városba, ki a cigány asszonyokkal mindent tesz; – meg tudtam azt is, hogy a tőlem kicsalt gyűrűt Laláné egy szegzárdi legénynek eladta; – és ezen cigány asszonyok által meggyaláztatván, és megcsalvatván.” Bubits József 60 éves, római katolikus, nő, kalocsai születésű, szekszárdi zenész vallja: „Én mint a szegzárdi cigányok felett közhatóságilag kirendelt felügyelő régiebb időben már eszre vettem, miszerént Kutrus Bábi cigány asszony varázsolásai, és csalásai által többeket megcsalt, leányokat eltántorított; és nevezetesen tudom, hogy Laláné, és Kutrus Bábi Halmay Ede ügyvéd urnak szolgálóját Baka Kárit megcsalták...” Kőrödi Ferencné Kutrus Bábi 36 éves tolnai születésű, szekszárdi lakos büntetve kétszer volt csalásért. Boros Józsefné Laláné 49 éves, özvegy, kalocsai születésű szekszárdi koldus.

Az udvari csillagjósok, horoszkópkészítők kései leszármazottja a vásári plánétás (jóscédulás), aki már nem figyeli a csillagok állását, hanem az érdeklődővel az előre elkészített, nyomtatott cédulácskák közül találomra húzat egyet. A 8 × 10 cm-es narancssárga vagy halvány, rózsaszín cédulák élükkel felfelé sorakoztak egy felül nyílással ellátott, téglalap alakú, keskeny fadobozban. A húzást nem a plánétás, nem is a megrendelő, hanem egy tarka papagáj végezte, „aki” rendszerint Lóri névre hallgatott, és az asztalkán vagy a plánétás vállán sétált, esetleg rúdon ült; máskor fehér egér, esetleg tengeri malac választott.

Plánétát elsősorban nagylányok, asszonyok, másodsorban pedig legények, katonák, sőt mulatságból diákok és felnőtt, tanult emberek is húztak. A cédulákon ügyesen összeállított, sablonos szöveget olvashattak.

Vásári látványosságok. A magyar nép a különféle vásári szórakoztatásokat egyszerűen komédiának mondotta, pedig e mögött az összefoglaló elnevezés mögött sokféle, egymástól merőben eltérő, és az idők válto-

zásának is kitett látványosság, mutatvány és játék lappang. Az egyszerűsítés mégis teljességgel érthető, hiszen a nagyobb vidéki vásárokon sátrakból és bódékból külön ún. komédiás fertály épült.

1. Látványosságok: pl. panoráma, panoptikum, állatsereglet stb., a lényeg a szemlélődésen, látványosságon, csodálkozáson van.
2. Mutatványok: pl. bűvészek, erőművészek, cirkuszi akrobaták stb., melynek során hivatásos szórakoztatók ügyességi, erő- és egyéb produkcióikkal szórakoztatják a passzív közönséget.
3. Ügyességi és szerencsejátékok: pl. célba lövés, erőpróbák, karikadobás és egyéb ügyességi próbák stb., melyek során viszont a közönség próbál szerencsét, mutatja be erejét és ügyességét.

A vásárok hozzá tartoztak egy nép műveltségéhez. Annak egésze sűrítve itt jelenhetett meg mások előtt is. Az odalátogatók úgy öltöztek fel, hogy mindenki láthassa, honnan jöttek a vásárra. Ahogy Garay János írta 1833-ban a sárköziokról: „... ha így eredeti viseletökben fürgén és tsinosan a szegzárdi, báttaszéki vagy mohátsi heti vásárokra megjelennek, kinek fején egy kosár gyümölcssel, tojással, vagy egyébbel megrakva: mulattató őket halani..., míg férjeik az alatt halakat s rákokat árulnak.”

A sokadalom alkalmat adott a helyi és tágabb identitás kinyilvánítására, megélésére, egyben általános atmoszférája kihívást is jelentett, ki mennyire tud ellent állni a tömeg kínálta szélsőséges megnyilvánulás ingerének. Itt tehát nemcsak kultúráját, hanem egy nép tartását, értékrendjét is megismerhette a világ.

Beregnyi Miklós

A volt nyugdíjasok háza

A 32 lakásos épületet 1989 tavaszán kezdte építeni a Paksi Építőipari Kiszövetkezet. A lakások 1-1,5 szobásak, 30-40 nm-esek, az alagsorban 7 üzlethelyiséggel. A Kossuth utcai részen a kivitelező szövetkezet egy szolgáltatóműhelyt is épít. Az egyemeletes épületet Dévényi Sándor tervezte, csak nyugdíjasok vehették meg a lakásokat 25 000 Ft/nm-es áron. Az épület 45 millió forintba került.

(Újvárosi anziksz, 2014, Paks)

Sipos László József

100 éves a magyar mérnöki rendtartás törvénye

Manapság sok szó esik a hatáskörüket sajátos módon bővítgető kamarákról. A magánvállalkozók – különösen az egyébként más-más törvényben kötelezően előírt hivatásrendi kamarai tagok – ma is vitatják a gazdasági kamarákról szóló törvényben rögzített, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara részére évente fizetendő **ötezer forintos** „kamarai hozzájárulás” méltányosságát. A hivatásrendi kamarák közül éppen most választhatnak az orvosok, hogy a továbbiakban is szeretnék a Magyar Orvosi Kamara (MOK) tagjai lenni. Szerencsére a magyarországi mérnökök és az építészek egy-egy jogszabály előkészítésénél nem a MOK által értelmezett nyomásgyakorlást és különösen nem a politikai szerepvállalást helyezték, illetve helyezik előtérbe, hanem a köztestületi szerepkörön belül ténykedve, felkészülten ülnek le tárgyalni a mindenkori hatalom képviselőivel. Hogy legyen erre egy tényszerű – paksi – **példa: a T/3288. számú** törvényjavaslat az atomenergiáról szóló 1996. évi CXVI. törvénynek *Az atomenergia alkalmazása körében eljáró önálló műszaki szakértő* témakörrel történő kiegészítése, egyöntetű elfogadása, majd ezt követően az atomenergia alkalmazása körében eljáró független műszaki szakértőről szóló 247/2011 (XI. 25.) kormányrendelet előkészítése. Mint a Tolna Megyei Mérnöki Kamara alelnöke azt javasoltam, hogy ne legyen kötelező a szakvéleményt készítő nukleáris szakértők számára kamarai tagság. Az élet igazolt: a többlétszolgáltatásokat biztosító kamarai tagságot a mérnök végzettségű kollegák önként vállalták, és végzettségüket tekintve a nukleáris biztonsági elemzésekkel foglalkozó matematikusok és reaktorfizikusok is szép számmal kaphattak műszaki szakértői engedélyt. Figyelemre méltó a jelzett törvényjavaslat indoklása: *„A törvényjavaslat céljai közé tartozik, hogy törvényi szinten rendezze a nukleáris biztonság területén – az engedélyezési, illetve ellenőrzési eljárásokban az engedélyesek által Atv. 13. § (2) bekezdésére figyelemmel kötelezően benyújtandó – szakvéleményeket készítő szakértők szakmai tudásának előzetes értékelését. Az Atv. által kötelezővé tett független szakértővel kapcsolatban ugyanis eddig nem volt meghatározva, hogy kit tekinthet és fogadhat el a hatóság szakértőnek, azaz a szakértő milyen általános feltételeknek kell, hogy megfeleljen. A nukleáris biztonság területén megkívánt kiemelt szintű szakmai tudás előzetes értékelését a javaslat szerinti független, szakmai testület, a Mérnöki Kamara*

végzi. A Mérnöki Kamara e feladat ellátása érdekében létrehozta az Energetikai Tagozaton belül az Atomenergetikai Szakosztályt. A szakosztály alkalmas és kész az atomenergetikában érintett szakértők névjegyzékének vezetésére és a szakértői rendszer működtetésére az 1996. évi LVIII. törvény rendelkezéseinek megfelelően. A szakértőkkel szemben támasztott követelmények azt a célt szolgálják, hogy az engedélyes olyan szakvéleményeket nyújthasson be, amelyek érdemben segítik a felügyeleti szervet (OAH) a döntéshozatal során.”

De térjünk vissza a jelenhez, idén márciusban jeles tudomány- és technikatörténeti eseményre emlékezett a mérnöktársadalom: éppen száz éve, 1923. március 29-én az Országos Törvénytárban megjelent a 74 paragrafusból álló 1923. évi XVII. törvénycikk a mérnöki rendtartásról. Az akkori indoklás ma is helytálló: „A törvény célja az, hogy szabályozza egyrészt a mérnöki cím viselésének jogosultságát, másrészt minden méltánylandó körülmény figyelembevételével bizonyos okszerű szabályokat állapítson meg a mérnöki gyakorlat terén s e kérdések rendben tartására a mérnöki kamara intézményének megalkotásával egy az élettel szoros nexusban álló s éppen ezért életképes önkormányzati szervet teremtsen.” Mai szóhasználattal a három fő pillér:

- a mérnöki címviselés jogának rendezése,
- a mérnöki gyakorlat jogának szabályozása és
- a mérnöki kamara megalkotása.

A történelmi előzmények

Egy köztisztviselési jogokkal felruházott magyar mérnöki kamara gondolatát először 1878 májusában Haász József újvidéki királyi mérnök vetette fel az első hazai mérnökegyesület, az 1867-ben hatszáz mérnökkel alakult Magyar Mérnök- és Építész Egylet közgyűlésén. A monarchia magyarországi területén tevékenykedő műszaki szakemberek érdekvédelmi, tudományos és kulturális szervezeteként létrehozott egylet első elnöke Hollán Ernő hadmérnök, főrendházi tag, alelnöke Ybl Miklós építész, titkára Szily Kálmán műegyetemi tanár volt. A szervezet szakosztályokat működtetett (mű- és középítés, út-, híd- és vasútépítés, vízépítés, bányászat, kohászat, gépészet és gyáripár), közlönyt adott ki, székhelye pedig Budapesten, a Reáltanoda u. 13–15. szám alatti házban volt. A „mérnöki gyakorlatjog” rendezéséről – Kruspér István vezetésével – először 1881-ben készült szabálytervezet. Két évvel később született meg az 1883. évi I. törvény az „állami tisztségviselők minősítéséről”, ami fontos mérföldköve lett a mérnöki kamara megalapításához vezető útnak. 1890-ben az

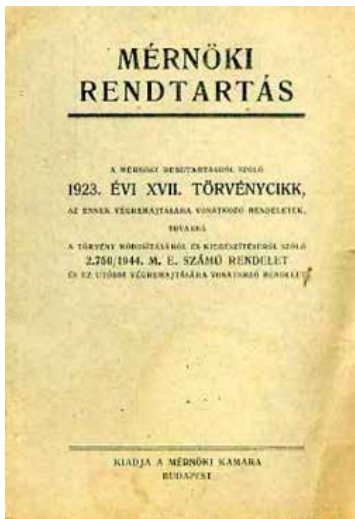
Építőmesterek tervezési jogkört maguknak (is) követelő jogértelmezése miatt az egyesület választmányára *Törvényjavaslat a műszaki magángyakorlatra vonatkozó rendtartás iránt* címmel készített jogszabályi előterjesztést, ami hosszas és heves vitát robbantott ki: abban mindenki egyetértett, hogy a mérnöki és építészeti jogköröket védeni kell, ám a mikénről megoszlottak a vélemények. A millennium évében rendezett első országos technikus kongresszus résztvevőinek már a minősítés alapelveiben is sikerült megegyezniük, az egyesület pedig nekilátott a mérnöki rendtartásról szóló törvénytervezet elkészítésének. A tervezetet Széll Kálmán miniszterelnöksége idején, 1900-ban az ekkor már több mint kétezer tagot számláló szervezet közgyűlése fogadta el és terjesztette a törvényhozás elé. A századelő turbulens politikai közéletében és kellő érdekérvényesítő erő híján azonban a kamara létrehozását célzó kezdeményezés hosszú időre megakadt. 1905-ben megalakult a Magánmérnökök Országos Szövetsége, és sorra szerveződtek – Szombathelytől Nagyváradig – a hazai nagyvárosainkban is a vidéki mérnökegyleti osztályok, jelezvén a felsőfokú végzettséggel rendelkező műszaki szakmagyakorlók egyesülési igényét. A mozgalom élére dr. Zielinski Szilárd építőmérnök és műegyetemi tanár állt, aki egyesületi társaival országos kampányt indított a kamaráért. Törekvései azonban csak a Bethlen-kormány időszakában, 1922-23-ban jártak sikerrel: a törvényhozási kezdeményezést az egyesület győri osztálya a kereskedelmi miniszternek nyújtotta be, a nemzetgyűlés 1922-ben tárgyalta, majd 1923. február 28-án kisebb módosításokkal elfogadták. Negyvenöt esztendőnek kellett eltelnie ahhoz, hogy 1923. március 29-én az Országos Törvénytárban megjelenjen a 74 paragrafusból álló 1923. évi XVII. törvénycikk a mérnöki rendtartásról. A törvénycikk 4. paragrafusa alapján a mérnöki kamara *„a mérnökök erkölcsi és anyagi érdekének a közérdekkel összhangban való oltalma és előmozdítása céljából [...] Budapesten szerveztetik”*.

A Budapesti Mérnöki Kamara alapítása és 1924–1945 közötti működése

A kamara alapításának előkészítésére Walko Lajos kereskedelemügyi miniszter – Zielinski Szilárd vezetésével – egy harminctagú bizottságot kért fel. Az országos hatáskörű Budapesti Mérnöki Kamara egy évvel később, 1924. március 8–12. között, a Reáltanoda utcai székházban tartotta alakuló ülését, ahol a szavazásra jogosult 3361 tag közül 3086 voksolt. Elnökké Zielinski Szilárdot, alelnöknek dr. Hermann Miksát és Sármezey Endrét, titkárnak pedig Thoma Frigyest választották. A kamara választmányába tizennégy fő általános (építő)mérnök, tizenhárom fő gépészmérnök, négy fő építész, két-két fő vegyész, ill. erdőmérnök és három fő bányamérnök került. Röviddel kamarai elnökké választása

után, Zielinski Szilárd elhunyt, helyét dr. Hermann Miksa gépészmérnök, műegyetemi tanár vette át 1924–26 között. Hermann kereskedelmi miniszterre történő kinevezése után a BMK harmadik elnöke – 1927–1936 között – dr. Kossalka János építőmérnök, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő lett. Az 1936–1942 közötti időszakban dr. Mihailich Győző építőmérnök, egyetemi tanár vezette a kamarát, míg a BMK ötödik elnöke az 1942–1944 közötti periódusban dr. Vér Tibor gépészmérnök, egyetemi tanár volt, aki iparügyi államtitkári kinevezéséig töltötte be a BMK elnöki tisztségét. Az első magyar mérnöktörvény szerint önálló mérnöki gyakorlatot (köz- vagy magánalkalmazásban) csak az folytathatott, akit a kamara tagjai sorába felvett. A taggá válás előfeltétele a mérnöki oklevél megszerzését követő háromszten-

Mérnöki Rendtartás

dőnyi szakmai gyakorlat igazolása volt, de a törvény kiemelkedő műszaki tevékenység esetén egyetemi végzettség nélkül is lehetővé tette a tagságot. A mérnöki kamara taglétszáma 3500–5000 között mozgott. A törvény jogot biztosított a kamarának, hogy a tervezett jogszabályokat véleményezze, sőt az országgyűlés felsőházába is delegálhatott két tagot. A szervezet hivatalos folyóirata az 1867-ben alapított Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönye lett, 1934-től pedig megjelent a Kamara Közleményei elnevezésű periodika. 1936-ban a kamara egy, a kormányzati negyed szívé-

ben fekvő telket kapott a fővárostól. Itt, a Szalay utca 4. szám alatt épült fel a mérnökök adományából 1939-re Wanner János építész és Sávoly Pál statikus tervei alapján a kamara székháza. Az első hazai mérnöki kamarát Szálasi Ferenc szüntette meg 1945 februárjában kiadott miniszterelnöki rendeletével. A negyvenes évek végén berendezkedő kommunista kormányzat – a magánkezdeményezést a társadalmi munkamegosztásból kiiktatva – már nem tartott igényt semmiféle hivatás érdekvédelmi mozgalmára. A műszaki értelmiség fejlődését az állampárt által felügyelt tudományos egyesületek biztosították, a politikai érdekérvényesítés mindenfajta lehetőségétől megfosztva.

Amennyiben igény mutatkozik az olvasók részéről, az 1996-os újrakezdésről és az azt követő Tolna megyei mérnökkamarai eseményekről szívesen folytatom a személyes élményekkel is fűszerezett visszaemlékezést.

Magyar Mérnöki Kamara címere

Felhasznált szakirodalom:

- Mérnöki évfordulók, emléknapiak és programok
– <https://www.mmk.hu/kamarai/historia>
- A kamarai szerveződés története
– <https://www.mmk.hu/kamara/rolunk/tortenet>

Sipos László József könyvajánlója

Klippel János

Cseresznyési homok-nyomok

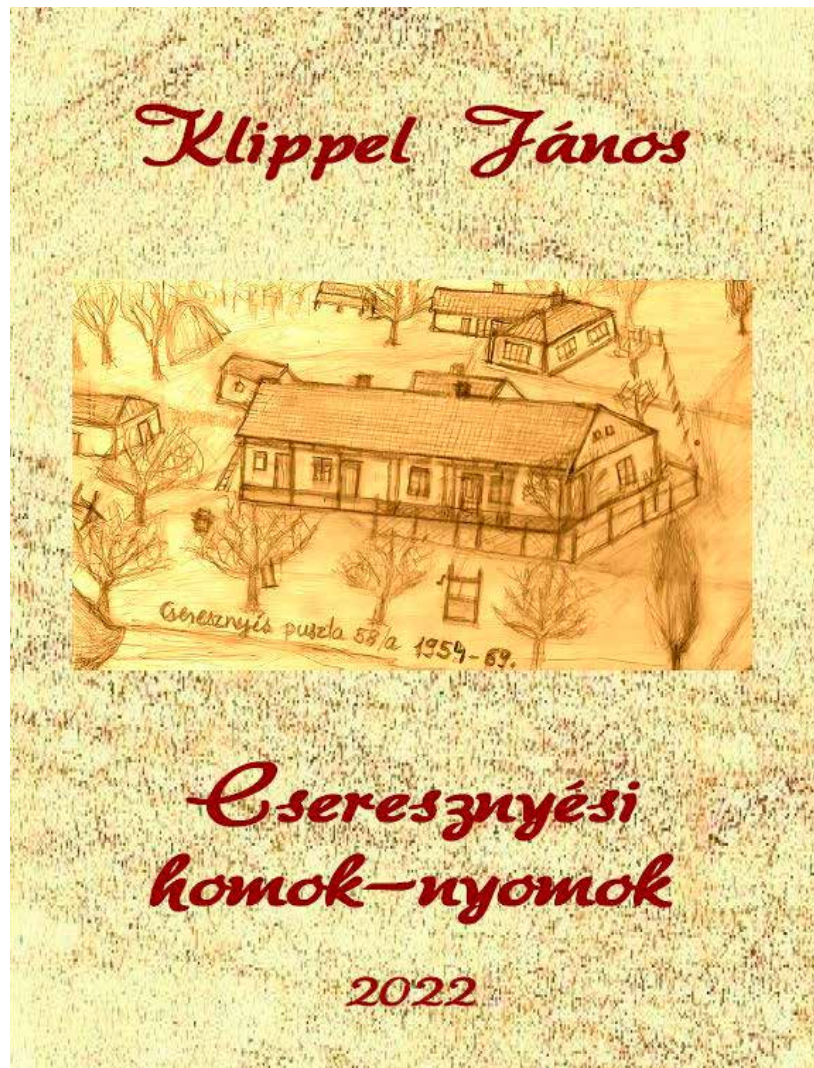
Klippel János 71 éves paksi verselő immáron ötödik, *Cseresznyési homok-nyomok – 2022* című kötetében található derűvel és humorral fűszerezett, életigenlő verseket, rajzokat tanulmányozva, Babits Mihály *Ritmus a könyvről* címet viselő költemény alábbi első négy sora jutott az eszembe. A szekszárdi születésű neves költő, író, irodalomtörténész, a huszadik század eleji magyar irodalom jelentős alakja 1929 tavaszán, a könyv ünnepe kapcsán az alábbi bölcs gondolattal indított:

*„Óh ne mondjátok azt, hogy a Könyv ma nem kell,
hogy a Könyvnél több az Élet és az Ember:
mert a Könyv is Élet, és él, mint az ember –
így él: emberben könyv, s a Könyvben az Ember.”*

Miért is? Vegyük pld. János bátyánk *A család és én* fejezetben található *A kilencvenéves apámnak* című költeményét, amelyet a gyönyörű kemenécéket építő, kitűnő kömüvesmester (murár) ajándékozott számunkra: *„Kérdeztem az apámtól a hosszú élet titkát, / azt felelte: igyál reggel féldeci pálinkát, / minden étkezés után meg egy-két deci bort, / kerüld a hitelezőt, a tócsát, meg a port. Szeresd a szépet, a jót, a zenét, meg a táncot, / vakotásodó tükrödön ne számold a ráncot. / Figyeld, cselekedd, amit az asszony Tőled vár, / így nem olyan*

megalázó, mintha dirigál. Négy gyermek, nyolc unoka szívleli a tanácsát, / kilenc dédunoka gyűjtja kilencven gyertyáját, / kilencven láng fénye ragyogja ma a korát, / bearanyozza fején az ezüst koronát.”

Kortárs apaként, nagyapaként úgy gondolom, hogy ebben a magával ragadó a pár sorban minden, ami az életünk során érték, vidámság és hasznos tanács, az kiolvasható. Ilyen és ehhez hasonló művek, valamint a könyvben illusztrációként elhelyezett szerzői rajzok egy vastkos, 350 oldalas kötet érdemelnek! A paksi murár-poéta által válogatott, s így közreadott versek témája változatos: szól az emberi érzésekről, a személyes emlékekről és a szerző életében számára sokat jelentő emberekről. Nagyon sok olyan utalást találtam a sorokban, amelyek szinte helytörténeti jelentőséggel bírnak. Olvasva az önmagával szemben is kritikus, anekdotázó humorral fűszerezett verseket, meglevenedtek a paksi és Paks

környéki, a '80-as évek óta immáron számomra is ismerős emberek, és persze velük együtt a csodálatosnak látott tájak is. Az irodalmi és lélekápoló értéke mellett a kötet a mának és a jövőnek is tükröt tartó, s ezáltal helytörténeti jelentőségű, így rövid bemutatása, meleg szívű ajánlása a Paksi Tükör szerkesztői számára is evidencia. A könyv – aminek megjelenését Paks Város Önkormányzata, képviselő-testülete, Humánpolitikai Bizottsága is támogatta – beszerezhető a szerzőtől. Felelős kiadó: a tolnai Info-Szponzor Kft. volt. Nyomdai előkészítés, a borító és egy rövid ajánlás Komáromi János villamosmérnök, az ESZI-ben tanító kollegánk munkáját dicséri. Ez utóbbiból idézve csak megerősíteni tudom Komáromi János barátom záró sorait: „Ajánlom a kötet minden versét! Olvassák úgy, ahogy születtek, ahogy könyvbe foglaltattak: szeretettel, öniróniával, derűvel, nyitott szívvel, nagy örömmel...”

Lovásziné Anna

Online is elérhető a Paksi Tükör

Örömteli hírt osztunk meg kedves Olvasóinkkal!

Lapunk, a Paksi Tükör irodalmi, művészeti, tudományos és helytörténeti szemle ez évtől már olvasható a világhálón, az interneten keresztül. Im-már nemcsak nyomtatott kiadásban, hanem online is megjelenik.

A Paksi Pákolitz István Városi Könyvtár honlapján ez évtől bárki számára elérhető. A hozzáférés ingyenes. A könyvtár honlapjának főoldalán található „Paksi Tükör” linkre kattintva a 2023. év alatt látható a márciusban megjelent idei első szám. A lapszámok feltöltése a lehetőségek szerint folyamatosan történik.

Az Arcanum Digitális Tudománytár szintén felvette állományába az 1994-től folyamatosan megjelenő Paksi Tükör lapot. Az adatbázisban tudományos és szakfolyóiratok, heti- és napilapok, valamint lexikonok és tematikus könyvgyűjtemények érhetők el, közel 50 ezer oldalon. A dokumentumok egy része ingyenesen, más része regisztrálással és előfizetéssel tekinthető meg.

The screenshot shows the search interface of the Arcanum Digitális Tudománytár. At the top, there are navigation links: 'Digitális Tudománytár', 'Teljes címlista', 'Ismertető', and 'Előfizetés / Árak'. Below this is a search bar with the text 'Teljes szövegű keresés' and the search term 'paksi tükör 1994'. There are also links for 'Keresőkérdés szerkesztése űrlap segítségével' and 'Keresés mentése'. Below the search bar are several filter buttons: 'Rendezés', 'Folyóirat', 'Évkör', 'Témakör', 'Illusztráció', 'Feltöltés', and 'Nyelv'. The search results show '1 221 találat'. The first result is 'Paksi Tükör, 1994 (1. évfolyam, 1-2. szám)' with a sub-entry '1. 1994 / 1. szám'. The second result is 'A Paksi Tükör Repertórium, 1994-2014' with a sub-entry '2. (1. oldal)'. Each result includes a small thumbnail image of the journal cover.

A közel három évtizede megjelenő lapról immár elmondható, hogy felzárkózott a modern technikához, a mai kor elvárásaihoz. A Paksi Tükör is olvasható a neten!

Paksi Tükör

- 1 Petőfi nyomában
Lovásziné Anna
- 11 Palágyi Menyhért és Petőfi
Serdülné Benke Éva
- 17 Bohus Antónia, Világos nagyasszonya
Serdülné Benke Éva
- 33 Pozitív nők napja – 2023
Kudorné Szanyi Katalin
- 39 Kernné Margó versei
- 42 Fény és árnyék
Beregnyei Miklós
- 59 Takácsné Tóth Márta versei és fotói
- 67 A természet terített asztala
Balázs Kovács Sándor
- 80 A vásárok folklorisztikus jelensége
Balázs Kovács Sándor
- 96 A volt nyugdíjasok háza
Beregnyei Miklós
- 99 Száz éves a magyar mérnöki
rendtartás törvénye
Sipos László József
- 103 Könyvajánló
Sipos László József
- 105 Online is elérhető a Paksi Tükör
Lovásziné Anna

Paksi Tükör

Irodalmi, művészeti, tudományos
és helytörténeti szemle
XXX. évfolyam, 2. szám, 2023 júniusa
Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Főszerkesztő: Beregnyei Miklós
Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, kultúra
Györffy József, képzőművészet
Sipos László, tudománytörténet
Korrektor: Patyi Orsolya
A szerkesztőség címe:
Pákolitz István Városi Könyvtár, Paks, Villany u. 1.
HU-ISSN: 1218-2109

Kiadja a Jámbor Pál Baráti Kör
Felelős kiadó: a baráti kör elnöke
Borítóterv: Vincze Bálint
Készült: Atomix Kft. Nyomdaüzem 2023/0753. sz.
Felelős vezető: Bese Tamás
Tördelés: Schubert Miklós

